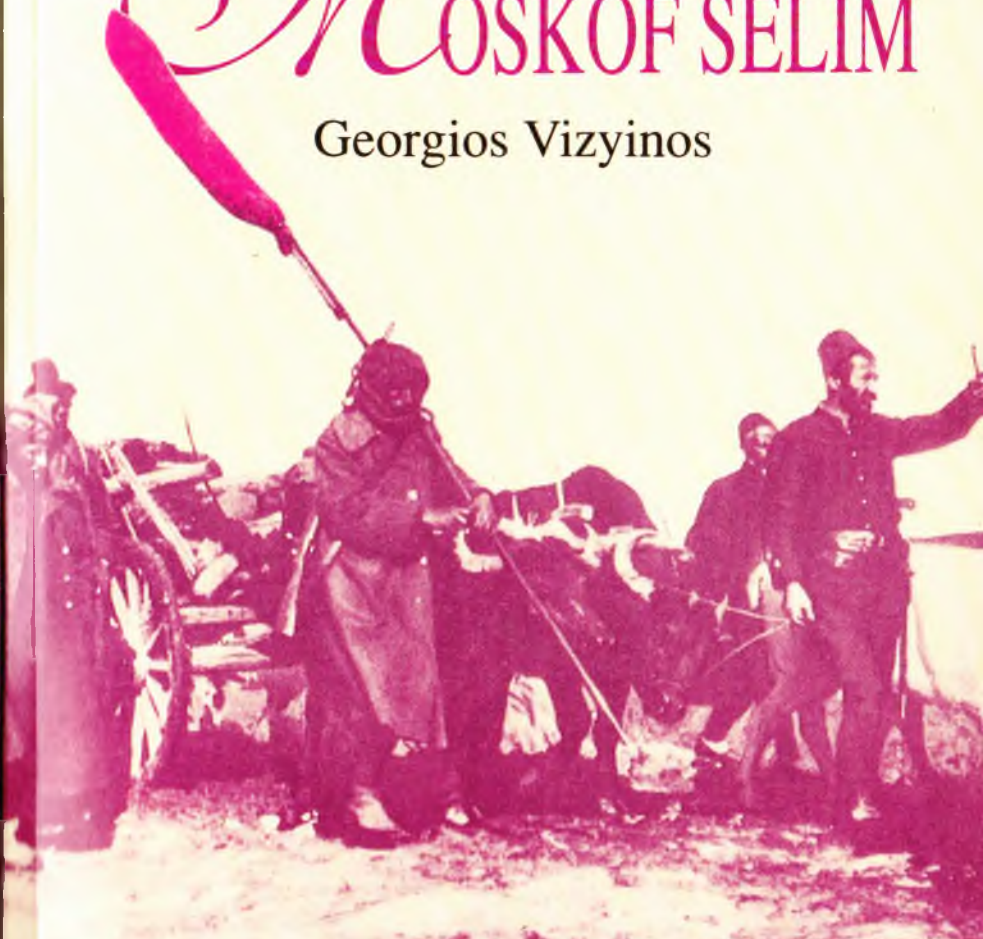
MOSKOF SELİM • Georgios Vizyinos

MOSKOF SELİM

Georgios Vizyinos

belge yayınları

MARENOSTRUM 6

Bu kez size Trakyalı bir yazarı sunuyoruz. Rumlarla Türklerin ortak yaşam günlerinden izlenimler veren bir yazar Vizyinos. Aynı zamanda son Osmanlı döneminin altüstlüğünden insan özeline yansımaları, yer yer 1870'ler İstanbul'undan izlenimleri de bu öykülerde yakalamak mümkün.

Çağdaş Yunan edebiyatının kurucuları arasında yeralan Vizyinos, yaptığı psikolojik çözümlemeler ve hümanist yaklaşımı ile öne çıkıyor. Aynı zamanda başarılı bir doğa tasvircisi olan Vizyinos, doğa-insan ilişkisini ustalıkla aktarırken, köylü dünyasının kaderci ve gerçeküstü özelliklerini de başarıyla veriyor.

BELGE YAYINLARI: 202

MOSKOF SELİM

Birinci Baskı: Mart 1994

Dizgi: Nihal Yılmaz

Baskı: Gülen Ofset

Kapak: Zehra Şenoğuz

Kapak Baskı: Orhan Ofset

BELGE ULUSLARARASI YAYINCILIK

Başmusahip Sokak, Talas Han 16/302

Tel ve Fax: (0212) 511 63 20

Georgios Vizyinos

MOSKOF SELİM

Türkçesi:
Osman Bleda

MARENOSTRUM

GEORGİOS VİZYİNOS (1849-1896)

Trakya'da Vizyi kasabasında doğdu. Zaten soyadı da "Vizyili" demektir. Küçük yaşta yetim kaldı ve gurbete çıktı. On yaşlarındayken onu İstanbul'da terzi çırağı olarak çalışırken görüyoruz. Daha sonra, varlıklı soydaşlarının yardımı ile Heybeliada İlâhiyat Okulu'na girdi. Öğretmenleri arasında, ileride ona şiir sevgisini aşılayacak olan devrin tanınmış kör şairi İlyas Tandalidis de vardı.

Daha sonra, İstanbullu zengin Zarifis (zârif)'in girişimiyle felsefe okumak için Almanya'ya, oradan Paris ve Londra'ya geçti. O arada felsefi bir eser yazdı.

1884'de, üniversitede kendisine kürsü verileceği ümidiyle Atina'ya döndü, ama büyük güçlükler ve düşmanlıklarla karşılaştı. Yine de Atina Konservatuarı'nda bir öğretmenlik elde edebildi.

Daha çok şair, özellikle çocuk şiirleri yazmış bir şair olarak tanınan Vizyinos topu topu altı hikâye yazmıştır -ki bunların en tanınmışlarını bu çeviride sunuyoruz. Ne yazık ki Vizyinos, yaşadığı devirde hüküm süren öz-Yunanca, yani yabancı kelimelerden temizlenmiş ve uydurma kelime ve kurallarla doldurulmuş (bir takım günümüz Türkçesini andıran) yapmacık bir dilde -ki "katharevusa" (temizlenmiş) adını taşıyan bu dil bugün Yunanistan'ın resmî yazı dilidir- yazmak yolunu seçmiş ve hikâyelerinde geçen konuşmaları ise halkın konuştuğu dilde (dimotiki) vermiştir Bu durum da bizi çeviride güç durumlarda bırakmıştır. Onun için hatalarımız affola...

Çektiği çile ve sıkıntılar sonunda ruhsal durumu bozulan Georgios Vizyinos 1892'de akıl hastanesine yatırılmış ve dört yıl sonra da ölmüştür. Öldüğünde daha 47 yaşında idi... Toprağı bol olsun...

Moskof Selim

Yoluma çıkmamış olmanı isterdim. Hayatımda seni tanımamış olmayı isterdim! Her gün kendi soydaşlarımın çilesini görüp de çektiğim acılar yetmiyormuş gibi şimdi de sen, ey iyi kalpli garip Türk, ruhumu yeterince acıya boğdun!

Ama olan oldu. Kederli zayıf yüzün, derin ve melankolik bakışların rüyalarıma giriyor, yalnızlık içindeki ruhumu ürkütüyor. Ağlamaklı titrek sesin kulaklarımda çınlıyor. Senin hikâyeni yazmam gerek.

Soydaşların arasında hoşgörü sahibi olmayanların, bir "mümin" kalbinin gizliliklerini bir kâfirin edepsiz bakışları önüne serdi diye seni lânetle anacaklarından şüphem yok. Korkarım, benim soydaşlarım arasındaki hoşgörüsüzler de, bir Yunanlı yazar olarak senin ruh güzelliğini saklamadığım ya da senin hikâyene bir Hıristiyan kahraman katmadığım için beni suçlayacaklar. Ama üzülme. Hayatının tecrübelerini bana anlatmış olmakla senin değerinden bir şey eksiltmeyecek. Ve ben de, basit bir gazete yazarı olarak sende milletimin can düşmanını değil de sadece bir insan gördüğüm için vicdan azabı çekmeyeceğim. Onun için, üzülme. Senin hikâyeni yazacağım.

Yaz neredeyse sona ermişti. Bir akşam üzeriydi. En ücra köyler arasında geçen on saatlik bir at yolculuğundan sonra doğu Trakya'nın B..... adındaki ilçe merkezine vardık. Şehrin tepesindeki kalenin kasvetli siyah kuleleri görünüyordu. Evlerin kiremit döşeli damları üzerinde, alçalmakta olan güneşin ışıkları altında bembeyaz bir kaç mi-

nare ve servi ağaçları yükseliyordu. Bir kilometre kadar sonra karşıda yolculuğumuz sona erecekti ve atları, köylülerin deyimiyle hazmedebilsinler diye, ahıra çekmeden önce sulamamız gerekiyordu. Önümüzdeki dereyi görünce yol arkadaşıma:

"Burada sulayalım mı?" diye sordum.

"Hayır, az ötede **Kaynarca**'da sularız. Yolumuz üzerinde değil ama, bunca yorgunluktan sonra Kaynarca'yı görmene değer. Cana can katan bir su. Kayalardan kaynıyor."

Az sonra yoldan saptık ve yazmaya değer bir özelliği olmayan gölgelere gömülmüş sıra sıra küçük tepeler arasından geçerek yol arkadaşımın görmek için sabırsızlandığı yere geldik.

Gerçekten de Kaynarca göreni mest eden bir pınardır ve Türkçe adını, gürültüyle fokurdayan bir **kazan**a benzemesinden almıştır. Buzlu suları öylesine berraktır ki bembeyaz, dağ gibi kayaların dibinden ışıl ışıl erimiş elmas kaynıyor gibidir. Sular insanı büyüleyen esrarengiz bir şarıltıyla durmadan oluk oluk akar. Sanki mübarek Toprak Ana, o bitmez tükenmez şefkatiyle, geniş ovalardan yaz güneşinin okları altında halsiz kalmış onca bitki ve çiçek kana kana içsin ve büyüsün diye yeryüzüne dalga dalga su pompalamaları için yeraltı ruhlarına emir vermiştir.

Ve böylece, bu mavi-beyaz ve geveze dereciğin kıyıları, güzel kanatlı yusufçuklarla başka başka böceklerin ve kelebeklerin seve seve gezintiye çıktıkları koyu-yeşil sazlıklar ve papirüslerle çevrili bir vaha halini almıştı. Orada burada kısa gövdeleri ve kalın dallarıyla geceleri kumru sürülerine, besbelli, sığınak vazifesi gören yabanî söğüt ağaçları yükseliyordu. Akşam rüzgârı sevişen kumruların tatlı iniltilerini kulaklarımıza kadar taşırken, üzerine yıldırım düşmüş bir çınarın kuru dallarından pusuya yatmış bir atmaca, göze görünmeden yükseklerde günün son

şarkısını etrafa yayan neşeli ve geveze tarla kuşlarını bekliyordu.

Bu vahanın çevresindeki uçsuz bucaksız tarlalar artık hazinelerini B..... şehrinin köylerine vermişlerdi ve toprak göz alabildiğine ıssız ve terkedilmiş görünüyordu. Sadece uzaklarda, akşam sütünü sağmak için sürülerini mandralara götürmekte olan çobanların kaval sesleri duyuluyordu.

Günün aşırı sıcağı ve kuzeydeki yamaçlardan gelen suların doğuda, bu geniş ovanın ötesinde birikmesi yüzünden her günün sabahı ve akşamı kendini gösteren sis ortalığı örtmeye başlamış ve ufuk çizgisi gözden kaybolmuştu.

Kaynağın soğuk sularından içip elimi yüzümü yıkadıktan sonra bakışlarımı etrafımda gezdirdim. Bir an için kendimi güney Rusya steplerinde bir vahada sandım. Kaynaktan oldukça uzakta bir tepeye çakılmış gibi duran küçük bir ev, iki uzun kayın ağacının yaprakları arkasından görünür görünmez seni alıp geçici bir hayâl âlemine sürüklüyordu. Her bir yanı birbirine çakılmış ya da üst üste yığılmış kütüklerden yapılmış olan bu küçük ev, Rus köylülerinin "**izbe**" dedikleri fakir evlerine tıpatıp benziyordu.

Bu çeşit kulübelerin bacaları da işlenmemiş ağaç parçalarından yapılırdı. O sırada bacadan çıkarak ağaç yaprakları arasında oynaya oynaya göğe yükselen beyaz dumanları görünce buraların yerlisi olan yol arkadaşıma:

"Burada kim oturuyor?" diye sordum. İlgisiz bir tavırla:

"Moskof Selim." diye cevap verdi.

"Son savaştan sonra buraya yerleşip kalmış bir Rus, her halde?"

"Tam tersi. Buranın yerlisi bir Türk. Esir alıp Rusya'ya götürmüşler, dönüp gelmeseydi de bizi sevindirseydi. Yedi canlı adam!"

"Ne demek yedi canlı?"

"Nah, işte, yirmi beş yıldır girip çıkmadığı savaş kalmadı, hâlâ dipdiri."

"Şimdi burada ne yapıyor?"

"Küçük bir bahçesi var ve orada yetiştirdiklerini satıyor. Bir ineği ve tavukları da var. Sonra **kahveci**'lik de yapıyor. **Çay** pişiriyor. Delinin biri."

Böyle düzenli bir hayat sürüyorsa," dedim, "Nasıl deli olur?"

"Olur," dedi arkadaşım, "Ona Moskof Selim dediklerini duymuyor musun? Aklı fikri Ruslarda. Türkler onu, hain diye önce aralarından atmayı denediler. Sonra bir kaç tahtasının eksik olduğunu anlayarak kendi haline bıraktılar. O da onları görmek istemiyor. 'Rusların gelmesini beklediğini' söylüyor ve ağzından başka bir şey çıkmıyor. Türkler yine buraya gelip oturuyor, yiyip içiyor eğleniyor, onunla alay ediyorlar."

Arkadaşım daha cümlesini bitirmeden:

"İşte o!" diye bağırdı. "Na, sana sözünü ettiğim Moskof Selim. Seni başında kalpak, ayağında çizmelerle görünce muhakkak Rus sandı. Rusları nasıl da dört gözle beklediğini ve bu yüzden onu ne kadar rahatsız edip alaya aldıklarını bilemezsin."

Gerçekten de evden çıkan uzun boylu, geniş omuzlu bir adam emin adımlarla bulunduğumuz yere doğru geliyordu. Orta yaşı geçmişe benziyordu. Yerlerin kuruluğuna rağmen ayağında, Trakya'yı boşaltırken Kazakların onbinlercesini yerli halka sattıkları dizlere kadar gelen yüksek asker botlarından vardı. Kazaklar çok sevdikleri bu kutsal toprakları çiğnememek için mi botlarını geride bırakmışlardı? Yoksa parayı çok sevdikleri ve Türkiye'den ayakları hafif, torbaları ağır olarak dönmeyi tercih ettikleri için mi böyle yapmışlardı? Bilmiyorum. Gerçek olan bir şey varsa o da

Moskof Selim'in ayağındaki botların, Trakya topraklarını çiğneyen Rus ayaklarının temsilcisi olarak kullanılamayacak durumda olmasıydı. Altları öylesine aşınmıştı ki Moskof Selim'in kendi tabanları Rus köselelerinin yerini almış bulunuyordu.

Buna karşılık Türk'ün belinde, göğsüne kadar bütün göbeğini örten ve bu yüzden vücudunu biçimsiz gösteren sayısız kırışıklıkları ile kundak bezi gibi kat kat sarılmış kırmızı bir kuşak vardı. Bu kuşak kadar, sırtındaki asker işi olduğu anlaşılan ve yerinde kalmış iki üç Rus düğmesi özenle parlatılmış, yakasıyla manşetlerindeki şeritleri yıpranmış eski paltosu da Moskof Selim'e komik bir görünüş veriyordu. Bunlardan başka Moskof Selim başına, Türk askerlerinin giydikleri türden ama püskülsüz yüksek bir fes geçirmiş ve etrafına, kulaklarına değecek şekilde ince yeşil bir mendil sarmıştı. Aptalca şeylere yenilik adını veren buranın yerli halkı için bile bundan daha acayip bir üniforma olamazdı. Türk bana yaklaşırken apaçık bir heyecan içinde:

"Dobro doide, bratuşka!" diye seslendi. Bu Rusça "Hoşgeldin, kardeş!" demekti. Ben kendisine Türk usulü selâm verince o beni, ayaklarını birleştirip leventçe bir tavır takınarak Rus askerleri gibi selâmladı.

"Nasılsın?" dedim ona, "İyi misin? İyi?"

"Ne iyi ne kötü," diyerek cevap verdi, "Allah'a şükür."

Elimi nasırlı avucuna aldı, hararetle ve hayranlıkla salladı. Sonra kulağıma eğildi, alçak ama şefkat dolu dostça bir sesle sordu:

"Moskof, Moskof?"

Şaşkınlıkla yüzüne baktım. O ise "Endişe etme, başkasının yanında itiraf etmek istemesen bile ben senin Rus olduğunu hissediyorum ve buna seviniyorum" demek

istercesine gözünü kırptı. O zaman biraz sıkılarak:

"Moskof değil!" diye cevap verdim, "Moskof değil! Hıristiyan, Rum!"

Ümidi boşa çıkan Moskof Selim'in uzun boyu o anda büzülüvermiş, sanki adamcağız en azından bir karış küçülmüştü.

Moskof Selim ellisinin üzerinde olmalıydı, ama dış görünüşü ve siyah saçlarıyla daha genç gösteriyordu. Biçimli bir başı, düzgün bir alnı vardı. Yalnız yüzünün derisi, normaldan daha solgun ve kırışık görünüyordu. Uzun sürmüş bir hastalıktan yeni kalkmış gibiydi. Titrek ve ağır sesi ve derin melankolik bakışları erkekçe görünüşüyle tezat teşkil ediyordu. Her şeyden önce oldukça gür, yay gibi kaşlarının çevirdiği iri gözleri sevimliydi.

Gariptir ki önceden hiç tanımadığımız kimi yüzler daha ilk görüşümüzde, akıl erdiremediğimiz ve bilmediğimiz bir nedenle bizleri büyüleyip içimize yer edebiliyorlar. Moskof Selim'i ilk görüşümde bana da öyle bir hal oldu. Üniformasının bütün komikliğine rağmen beni büyüledi, daha anında sevgimi kazandı, ilgimi çekti.

Yol arkadaşım, sulamadan önce terleri biraz soğusun diye atları gemlerinden tutmuş gezdirirken ben, Moskof Selim'in fakirlikten mi yoksa başka bir nedenle mi burada oturmak zorunda kaldığını ve kendi deyimiyle "ne iyi ne kötü" bir duruma düştüğünü öğrenmeye çalıştım. O ise kurnazca cevap vermekten kaçındı ve beni kahve içmeye çağırdı. Nereden geldiğimi ve Rusların Türkiye ile ilgili herhangi yeni bir plânı hakkında bilgim olup olmadığını sordu. Ben kahvemi Kaynarca'nın fokurdayan sularının dibinde yudumlamayı tercih ettim; Ruslara gelince, ev sahibimin sorusuna onu memnun edecek şekilde ne cevap vereceğimi gerçekten bilemiyordum.

Derken kayalıklardan inerek yine karşısına geçtim ve onu soru yağmuruna tuttum. O ise kaçamak cevaplar veri-

yor, beni tatmın edeceği yerde daha çok meraklandırıyordu. Yalnız şu var ki bu adamın acayip kıyafetine bakıp gerçekten de aldanmamak gerektiğini anlamıştım. Moskof Selim'in deli olduğunu söyleyen arkadaşım şimdi sanki bana küfür etmiş gibi geliyordu. Adamın bir tek şaşırtıcı yanı kimi şeylere beklenmedik bir şekilde değer vermesiydi. Atıma binmeye hazırlanırken bana:

"Çok yer gezdin mi? dedi, "Rusya'ya gittin mi?"

"Bir Rusya'ya gitmedim." dedim yarı şaka.

"E, öyleyse bir yere gitmemişsin sayılır. Onun için de o kadar yer gezip geri döndün ya! Hele bir Rusya'ya git, göreceksin canın dönmek istemeyecek."

Gülümseyerek: "Nasıl yani?" diye sordum. O ise:

"Şimdi artık konuşamayız," dedi, "Atları suladınız ve durmaları iyi olmaz. Binip dizginleri bir parça kısmanız gerek ki hayvanlar içtikleri suyu hazmetsinler."

Atlarımıza binip haydaladık ve kalacağımız eve varıncaya kadar arkadaşım ve ben tek söz konuşmadık. O Türk aklımı kurcalıyordu. B..... kasabasında bir süre kalıp dinlenmek ve uykularımı kaçıracak kadar ruhumu yormuş olan işlerime ara vermek istiyordum. Beni misafir eden evde bunu bildiklerinden, akşam yemeğinden sonra, uzun at yolculuğundan yorgun düşmüş olacağımı ve dinlenmem gerektiğini söyleyerek beni yalnız bıraktılar. Gerçekten de bunda yanılmamışlardı, ama söylesem inanır mısınız? Tam da o gece, onca yorgunluktan sonra doyasıya uyumayı ümit ettiğim o gece gözüme hiç mi hiç uyku girmedi!

Değişik kıyafeti ve Rus modeli kulübesiyle başka durumlarda dönüp bakmayacağımız, haline gülüp geçeceğimiz Kaynarcalı bu Türk bütün gece gözlerimin önünden gitmedi. Hem de öylesine ki gecenin uzun saatlerini elimde olmadan onun hakkında bir kanaat edinmeye ve üzgün bakışlı olduğu kadar da erkek karakterli bu insana

duyduğum sevginin nedenlerini araştırmakla geçirdim. Deli olmadığı muhakkak, dedim kendi kendime. Ya da Ruslara olan tutkusu yüzünden delirmek üzere olan çaresiz bir yaratık. Gerçekten de dalıp giden melankolik bakışlarındaki esrarengiz bir gölge onun bambaşka bir iç âleminde yaşamakta olduğunu ele veriyordu.

Ama ne kadar da sakin konuşuyordu! Ne kadar ince davranıyordu! Erkekçe tavırları karşısında insan, elbisesinin gülünçlüğünü unutuyor, Ruslara olan zaafını görmemezlikten geliyordu. Av köpekleri tarafından derisi parçalanmış, öldürücü yaralar almış olmasına rağmen mütevazi kovuğunda hâlâ başını dik tutan mağrur bir ceylâna benziyordu.

Ama bu garip Türk'te uykularımı kaçıran, huzurumu bozan ne vardı?

En başta Türk'ten çok kendime kızarak tanyeri ağarırken yatağımdan kalktım, gürültü yapmamaya dikkat ederek giyindim ve yavaş yavaş Kaynarca'nın yolunu tuttum. Kaynağa yaklaştığımda uzaktan, Moskof Selim'in kulübesinin önünü süpürmekte olduğunu gördüm. Sanıyorum, o da benim sabahın alaca karanlığında kaynağın başında dikildiğimi görmüştü. Ama öyle vakitsiz ortaya çıkışıma şaşmadığı gibi bu defa yanıma gelmek için acele de etmedi. Şafak vakti ufku kızıla boyamıştı, hafiften esen rüzgâr ve sabahın serinliği başımdaki ağırlığı gidermişti. Kaynaktan su da içince kendime geldim. Sonra yavaşça Türk'ün kulübesine yürüdüm, kendisini dostça selâmladım ve:

"Rus usulü iyi çay pişirdiğini öğrendim, dedim, "Tadına bakmaya geldim. Rus usulü pişirilen çayın tiryakisiyimdir."

İçimden "ötekiler onu Ruslara olan tutkusu yüzünden rahatsız ediyorlar, ben de işe oradan başlayayım, bakalım sonu nereye varacak" diyordum.

Türk beni görünce vakarla doğruldu, eliyle hemen bir

selâm verdi, üzüntü ve şaşkınlık dolu gözlerini gözlerime dikti:

"Vay," diye bağırdı, "Ruslar sana ne yaptı ki onlardan hoşlanmıyorsun? Keşke biraz Rus çayı olsaydı da sen de ben de içseydik! Buyur, otur."

"Görüyorum **semaver**in de var," dedim ona, "Herhalde çayın kalmadı.

"Hiç sorma!" dedi, "Hiç olmadı ki kalmasın. Gördüğün semaveri ben sipariş ettim, burada ellerinden geldiğince yaptılar. İçinde kaynattığım çay da sana gelmez. Düşüncelere daldığımda, işte öyle, teselli olmak için kaynatıyorum. Burada tek başıma oturup kaynayan suyun fokurtusunu dinlemek hoşuma gidiyor. İnanmıyor musun?"

İçeri gidip getirdiği bir teneke kutusu bana gösterdi. Kutudan mis gibi kekik, nane, adaçayı ve başka şifalı çiçeklerle otların kokusu geliyordu.

"Böyle semavere böyle çay," dedim.

Gerçekten de, biçimsiz teneke parçalarının birbirine eklenmesiyle yapılmış bu kap ne kadar semavere benziyorduysa Selim de o kadar Rus askerlerine benziyordu. "Eğer bu Selim'in moskofluğu da çayı gibiyse," diye düşündüm. Türkiye ruslaşacak diye kimse korkmasın" Selim tekrar:

"Buyur, Allah aşkına, otur," dedi, "Sanki iyi bir kahve pişireyim. Taze meyva toplamıştım, süt de var. Geleceğin içime doğmuştu; oturur sohbet ederiz diyordum. Buradaki iskemleye otur. Şu aşağıdaki sis kaplı meraları görüyor musun? Na işte, Rusya'nın bazı yerleri de öyle. Hey gidi mübarek Rusya!"

Bu arada Selim, evin alçak çatısındaki asılı bir sepeti alarak içindeki olgun meyvaları önümdeki iskemlenin üzerine koydu. Sonra, kahve pişirmek ve süt getirmek için içeri gitti. Tarla kuşları mis kokulu havada kendi aralarında yarışıyorlardı. Suların şarıltısı kulaklarımı okşuyordu. Sa-

bah gezintisinden arta kalmış tek kumru söğütün dallarında yalnızlık şarkıları söylüyordu. Doğudan gülücükler yağdıran güneş soldaki tepeleri altın sarısına boyuyor, endamlı bir bakirenin dudaklarındaki tebessümle, uykularından yeni uyanmış ırmakları öpüyordu. Dün akşam nasıl olmuştu da o kadar çok yanılmıştım! İnsanın yüzünü güldüren bu sıcak ve havası mis kokulu manzaranın, kuzey iklimlerinin ıssız, kuru ve kasvetli manzaralarıyla ne ortak yanı olabilirdi? Doğru, önümde göz alabildiğine uzanan manzaranın deriliklerindeki bataklıklar ince bir sis tabakasıyla kaplıydı. Ama bu bembeyaz tabaka, az önce İo'nun* içinde uyandığı Tithonos'un** evlilik yatağı olamaz mıydı? Az sonra bu manzaranın oda hizmetçisi olan rüzgârlar yatağın dantelalı örtüsünü kanatlarına alıp kaldıracak ve güney insanlarının gözleri önüne seyrine doyum olmayan bir başka manzara sereceklerdi. Kasvetli ve güneşsiz İskit ülkelerinde hiç böyle manzaralar görülmüş müdür? Elinde süt ve kahveyle geri dönünce Selim'e:

"Rusya'da esir kaldığını duydum," dedim, "Allah bir daha göstermesin."

Türk hayretle:

"Sözlerini geri al!" diye bağırdı, az kalsın "**cezveler**" elinden düşüyordu, "Eğer iyiliğimi istiyorsan, dua et de Rusya'ya esir düşeyim!"

Bu defa şaşırma sırası bana gelmişti:

"Seni anlayamıyorum!" dedim. O ise:

"Sözlerim sana acayip geliyor, çünkü hikâyemi bilmiyorsun," dedi. "Başkaları da acayip karşılıyor, çünkü onlara da açıkça bir şey anlatmadım. Bir sana söyledim. Ama, olsun. Eğer iyiliğimi istiyorsan, Rusya'da esir kalayım diye dua et."

---

* *İo = Eos: Şafak tanrıçası.*

** *Tithonos: İo'nun sevgilisi. Tanrılar ona ölümsüzlük veriyor, ama ebedi gençliği kendisinden esirgiyorlar.*

Selim kulübesinin dar kapısı önünde eşiğe oturdu ve uzun bacaklarını benden yana uzattı. Ayakkabılarının deliklerinden tabanı görünüyordu. Vücudunun belden yukarısı kapının üçte ikisini kaplıyordu. Evin iç karanlığı fon vazifesi görüyor, Türk'ün sırtındaki türlü-türlü ve garip elbiselerin daha da belirli olarak öne çıkmasına neden oluyordu.

Özellikle gözlerindeki ifadeyi bu kadar yakından ilk defa o zaman gördüm. Anlaşılması güç, kederli bir ruh halini, halk arasındaki deyimiyle "gönül yarası"nı yansıtan böylesine derin ve anlam dolu bakışları başka hiç kimsede görmemiştim. Kahvemi yudumlarken dikkatle gözlerine baktığımı farkeden Selim bakışlarını yere eğerek gülümsedi:

"Senin iyiliğinden bana bir hal oldu," dedi, "Büyük mucize!"

Türk ağzıyla ona:

"**Hayır olsun.**" dedim. O da:

"**İnşallah hayırdır.**" diye cevap verdi ve kısa bir duraklamadan sonra sözlerine devam etti:

"Dün akşam seni görünce yüreğim çarpmaya başladı. Seni Rus sandım. Aklımdan neler geçti, hiç sorma. Sen Rus olmadığını söyleyince, ne acayip iş dedim kendi kendime, bu kadar iyi bir insan Rus olmasın! Sen gitmek için sabırsızlanıyordun, bense senden çok sabırsızlanıyordum. Öyleyken, sen ayrıldıktan sonra seni burada tutamadım diye içime bir üzüntü çöktü. Canım seni görmek, seninle konuşmak istedi. Şu mucizeye bak! Sen atına atlayıp yola çıktıktan sonra ben tazı gibi peşine düştüm. Ama sana seslenmeye utandım. Dönüp arkana bir baksaydın! Olsun varsındı. Köyde kim olduğunu sorup öğrendim. Allah hayır etsin! dedim. Onun için rüzgârın beni arkamdan çekti. Öyle olsun dedim içimden, bu adam Kaynarca'ya dönecek. Başka türlü olmaz. Döneceğinden öylesine emindim ki bu sabah seni burada

görünce hiç şaşırmadım."

"Gönülden gönüle yol vardır," dedim ona, "Ben de geri gelip seni görmeden rahat edemedim." Selim çocuksu bir sesle:

"Sahi mi?" diye bağırdı, "Boş yere dememişler, iki insan birbirini tanımasalar bile ruhları kardeş olabilir diye!"

Sonra Selim sesini alçaltarak dua ediyormuş gibi bir Fars şairinden mısralar okumaya başladı:

Yeryüzünün karanlığında bedbaht bir ruh
gökyüzüne bakıyor,
yıldızlarda bir mutlu ruh
ona gülümsüyor
İkisi de biliyor ki-- akrabadırlar,
ama merhametsiz kader onları ayırmıştır

Sonra Selim yine eski haline dönerek:

"Sen okumuş adamsın," diyerek sözlerine devam etti, "Söyle bana Allah hakkı için: Dünyadaki taşlar dertlerini anlatabilselerdi tüy gibi hafiflerlerdi, doğru değil mi?"

Selim'in düşünce tarzından biraz aklım karışmış olarak ben de:

"Çok doğru!" dedim, "Çoku doğru!"

"Ben de öyle düşünüyorum," dedi Selim, "Bazan kalbim dertlerden öyle bir ağırlaşıyor ki sanki taş kesiliyor. Cansız kayalardan fışkıran şu soğuk sudan başka derdimi dinleyen kimse yok. Ama o da, sanırsın ki bazan beni dinlemektense kendi kendisine konuşuyor; gözlerimi kaldırıp bakınca görüyorum ki almış başını akıp gidiyor."

"Dertlerini bana anlatmak istersen, Selim **Ağa**, dinlerim," dedim ona, "Hem de hiç kıpırdamadan, çıt çıkarmadan, söz veriyorum sana, Kalbindeki gizli acı nedir?"

O zaman Selim:

"Sana anlatacak bir sırrım yok," dedi, "Ne de başkalarının duymaması gereken bir derdim. Ama başkaları için Moskof Selim delinin biri. Bunlara ne anlatılır? Beni nasıl anlasınlar? Onun için senin ne kadar nazik olduğunu duyunca rahat bir nefes aldım. Bu adam da Ruslar gibi iyidir dedim kendi kendime. Böyle birine derdini anlatmak dünyaya anlatmak gibidir. Ondan sonra da artık kimse beni yufka yüreklidir, haindir diye suçlayamaz. Onun için de, daha önce söylediğim gibi, sana anlatmaya karar verdim. Ruslar bir daha Türkiye'ye gelecek olurlarsa onların safına geçeceğim. Onların müttefiki olacağım. Onların ülkesine gideceğim ve bir daha dönmeyeceğim. Haklı mıyım? Haksız mıyım? Hikâyemi dinleyince anlayacaksın bunu."

Burada itiraf etmek zorundayım ki düşüncelerimde Selim'e haksızlık etmiştim. Çünkü derdinin nedenini tahmin edemeyeceğim gibi ne olduğunu da bilemezdim. Ama, konuya girişi ve durmadan ayni noktaya dönüşü öylesine açıkça bir Rus hayranlığı ortaya koyuyordu ki bir an için, tek bir fikre saplanmış uyanık bir ruh hastasının tuzağına düştüğümü ve kendimi incir çekirdeğini doldurmayacak şeyler dinlemeye mahkûm etmiş olduğumu düşündüm. Yine şimşek gibi, sohbet arkadaşımın, kendi dinine, gelenek ve göreneklerine ters düşen her şeyi hakir gören, hurafelere körü körüne bağlı ve amacı milli olduğu kadar özel konularda da stoik bir ilgisizlikle kendi gururunu okşamak olan Türk ırkına mensup olduğu aklımdan geçti. Bu konuşma, neresinden bakılırsa bakınsın, Selim'in milli kimliğini inkâra sürükleyen nedenleri ortaya serecek ilginç bir konuşma olacağa benziyordu.

Selim, bütün gücünü toplamak istiyormuş gibi bir süre düşünceli kaldı, utangaç bakışlarını yere eğerek zayıf ve titrek bir sesle anlatmaya başladı:

"Bey oğluyum ve ailem çok zengindi. Aynı anadan iki

erkek kardeşim daha vardı. Ben en küçükleriydim ve kızkardeşimiz olmadığı için rahmetli annem beni haremden çıkarmadığı gibi kız gibi de giydirip süslerdi. Görüyorsun ya, zavallı kadın bir kız evlâdı olmadığı için böylece avunmak ve teselli bulmak istiyordu. Oniki yaşıma geldiğim halde saçlarım hâlâ uzun, elerim kınalı, yüzüm boyalıydı ve kız elbiseleri giyiyordum. Annem --Allah rahmet eylesin!-- her bakımdan kendisine benzeyen tek çocuğu olduğum için benimle gurur duyuyordu. Bense küçük olduğum için beni bir bebek gibi süsleyip püslemelerine boyun eğiyordum. Ama büyüdükçe kadınların beni okşamalarından duyduğum rahatsızlık da artıyordu. Bu halim ise iyi kalpli anneciğimi üzüyordu, çünkü sabırsız olduğumu ve kollarından kurtulmak için can attığımı sanıyordu. Babamı pek ender görüyordum. Mağrur ve sert bir insandı, hareminde çok konuşmazdı. Bir kere olsun beni kucağına alıp okşamış değildi; beni uzun saçlı ve kız elbiseleri içinde görmekten nefret ediyordu. Bana hiç bir zaman bir hediye vermedi ve her zaman gülünç takma adlarla çağırırdı beni. Buna rağmen delikanlı adamdı. Atları ve silâhları sever, kadınsı davranışlarla alay ederdi. Bense için için babama tapıyor, onlar beni haremde tutmakta ısrar ettikçe ben daha da çok ona benzemek, onun gibi kuşanıp ata binmek istiyordum! Annem bir gün saçlarımı okşayarak bana:

"Anlıyorum, artık beni sevmiyorsun," dedi, "Zavallı çocuk! Bilmiyor musun, baban şimdi başka bir kadın daha aldı, yüzümüze bile bakmak istemiyor! Eğer sen de onunla gidersen ölürüm! Biliyorsun, değil mi?"

Çocukluk bu ya "Ama babamın atı var," dedim, "belinde altın kaplamalı tabancaları da var; onun için bir başka kadın daha aldı."

Annem üzüntü içinde bir süre düşündükten sonra "İyi," dedi, "**Bayram**'a az kaldı, kuzum. Sen de beni benim seni sevdiğim kadar seviyorsan, ben sana tabanca da alırım, iste-

diğin her şeyi alırım. Yeter ki beni öteki kardeşlerin gibi yalnız bırakmayacağına söz ver."

Dediğim gibi oniki yaşlarında kadardım ve sanıyorum beni anneme, emzirdiği sütten başka hiç bir şey, sırtımdaki kız elbiselerini çıkaracağı ve bana tabanca alacağı vaadi kadar minnettar kılamazdı. Annemi seviyordum ve zaten bu sevgi yüzünden beni bir kız gibi giydirip hareme hapsetmesina katlanmıştım. Babamın bir başka kadın için onu terketmiş olduğunu bana anlattığı andan itibaren anneme, kendisini ne kadar çok sevdiğimi nasıl gösterebileceğimi bilmiyordum. Yanından hiç ayrılmıyor, bir dediğini iki etmiyordum. Nur içinde yazsın, kaç kere bana "Sen beni sevdikten sonra başkaları sevmemiş, hiç aldırmıyorum" demişti, "Kardeşlerine bir bak, babalarına çekmişler: Hepsi kalpsiz. Yalnız sen bana çekmişsin. Allah ne muradın varsa versin!"

Çok geçmeden bayram geldi ve kendimi başında fesi, yeşil **camadanı***, **poturları**** ve altın sırmalı **tuzlukları***** ve ipek kuşağına sokulmuş annemin vaadi olan iki küçük tabancasıyla bir delikanlı olarak buldum. Sevincimden uçuyordum. En önce babamın boynuna sarılmaya koştum. Şimdi artık benimle alay edemezdi. Şimdi hoşuna giderdim. Beni görünce ciddi yüzünü buruşturup erkek gibi yürümesini bilmediğimi söyleyince bütün sevincim yerini üzüntüye bıraktı!

Eskiden kendi kendime derdim ki: "Babam beni öteki kardeşlerimi sevdiği kadar sevmiyorsa bunun suçu sırtımdaki kız elbiselerinde". Böylece, şimdi artık onun gibi giyindiğim ve küçük atıma bindiğim ve okula gittiğim için beni iyi karşılayacağını sanıyordum. Ne gezer. Her zaman

---

* *Camadan: Çapraz düğmeli, ipek ya da sırma işlemeli bir tür yelek.*

** *Potur: Bacakları dar bir tür pantalon*

*** *Tuzluk: Çorap*

beceriksiz, korkak ve iğrenç olan bendim. Ne yapsam yaranamıyordum. Babamın hiç bir şekilde beni sevmek istemeyişini gördükçe kahroluyordum. İş o kadarla da kalmıyordu. Büyük kardeşimin, beni ortancamıza dövdürmeyişini görünce kızıyordu.

Buna karşılık annem, bütün bunları öğrendikçe, ders çalıştıracağı bahanesiyle beni elinden geldiğince yanında, haremde tutmaya çalışıyordu. Annem tanınmış bir aileden geliyordu ve okuma yazması vardı. Ben de, onun mutsuzluğunu gördükçe bazan yanında olmayı istiyor ve birlikte olduğumuz zamanlar teselli bulduğunu ve kocasının ikinci karısı yüzünden çektiği acıları bana anlatarak içini döktüğünü biliyordum. Anlattıklarını dinledikçe içim kan ağlıyordu, ama kendisine yapılan haksızlık yüzünden annemi desteklemek için kimselerle kavga etmeye karar veremiyordum. Çünkü tek arzum babamın beni de sevmesiydi. Böylece onun hoşuna gidecek ne varsa yapıyor, çok sevdiği büyük kardeşimiz gibi olmaya çalışıyordum. Büyük kardeşimiz hıh demiş babamızın burnundan düşmüştü, ama çok uysal ve iyi kalpli bir gençti. Beni bağrına basmayı çok denemiş, ama beceremememişti. Onsekiz yaşına gelmiş olduğum halde ağzından tek bir tatlı sözün çıktığını duymamıştım.

Bir gün kura çekmek için askerler çıkageldiler ve kura büyük ağabeyime çıktı. Bu haberi alan babam:

"Sevindim, çok sevindim," dedi, "**Serasker** zaten akrabamızdır ve madem ki **kısmet**inde asker olmak varmış, isterim ki orduda yükselesin. Seraskere bir mektup yazacağım ve sen de sana tenbih ettiğim gibi davranırsın."

Kardeşimin yüzü sarardı, ellerini önünde bağlamış durduğu yerde yaprak gibi titremeye başladı. Söylemiş olduğum gibi babam onu hepimizden daha çok seviyordu, ama ciddi ve sert bir adamdı. Dediği dedikti.

"Korkulacak bir şey yok," diye sözlerine devam etti,

"İnsanın kurşunla ölmek kaderinde varsa denizlerin dibine saklansa da kâr etmez, yine kurşunla ölür. Dışanda **dümbelek** sesleri duyuyorum. Askere gidecekleri uğurlamak için toplanıyorlar. Hayde, git sen de arkadaşlarının yanına."

Kardeşimin yüzünü ter basmıştı, gözlerinde derin bir karanlık vardı. Babam dönüp bakmadı bile. Hemen koltuğuna girip tutmasaydım düşüp bayılacaktı. Babam yüzünü öbür yana çevirip minderinden kalktı, iyi geceler dilemeden haremine gitti.

Akşam olmak üzereydi. Dümbelek sesleri gittikçe yaklaşıyordu. "Padişahım, çok yaşa!" sesleri duyuluyordu. Dışarıda keman ve lavta çalınıyordu-- kardeşimi almaya geliyorlardı. Kardeşim boynuma sarıldı, yüzünü göğsüme sakladı ve insanın için paralayan hıçkırıklar arasında derin ve ümitsiz bir sesle:

"Gitmiyorum," dedi, "Savaşta öldürürler beni. Ayaklarım varmıyor!"

"Ümitsizliğe kapılma, efendim," dedim ona, "Yola çıkmana daha vakit var. Babamız diyetini verip seni satın alabilir. Bunu yapmazsa senin yerine ben giderim. Korkma!"

Gürültüler kapı önündeki merdivenlere gelmişti. Askeriyenin sembolü yeşil **bayrak** göründü. Arkasında da askere gidecek gençler. Kimileri şarap ve afyon içerek kafayı bulmuşlardı, kimileri ise hiç bir şey içmeden sarhoş olmuşlardı. Bununla beraber hepsi tam anlamıyla olmasa da neşeli görünüyordu. Edepsiz davranışlarıyla kısa boylu ve şişman biri olan bayraktar:

"Gel bakalım, Hasan kardeş," diye bağırdı, "Padişahımız sekiz gün izin verdi, **askere** gitmeden önce gönlümüzce eğlenelim diye. Gel. Güzel bir Rum kızında gözün, bir gâvura **garezin** varsa, gel. Acısını çıkarmanın tam zamanı. Bugün her şey serbest, cezası da yok."

Zavallı kardeşim! Dış görünüşüyle yüzü babamınki gibi ciddi ve sertti, onu gören onun o kadar yumuşak kalpli ve uysal olduğuna inanamazdı.

Alt katın önünde kemanlar çalıyordu. Bütün hizmetçiler salona toplanmıştı. Kardeşimin yüzü mum gibiydi. Bayraktar onu bir tarafa çekerek bir şeyler söyledi. Ben olsaydım, asla onlarla gitmezdim. Ama kardeşimin iradesi zayıftı. Onları böyle delikanlı havalarında görünce teslim bayrağını çekti. Boynunu eğerek peşlerine takıldı. Zararı yok dedim içimden, gitsin onlarla eğlensin, cesaretini kazanır. Babam istediğine göre askere gitmemesi uygun olmaz. O gece eve yatmaya gelmedi. Ortanca kardeşim de onlarla gitmiş olduğu için en küçükleri olan benim selamlıktan ayrılmamam gerekiyordu. Bütün gece davul sesleri duyuldu ve kardeşimi sarhoş etmesinler diye iki kere hizmetçileri bakmaya yolladım. Gece yarısına kadar bir şeyi yoktu.

Ertesi sabah erkenden onu alıp getirmeye gittim, çünkü ortanca kardeşim tek başına eve dönüp yatmıştı. Daha yolun yarısında arkasında beş altı kişiyle "o duvar senin, bu duvar benim" yürüyen bayraktara rastladım. O kadar sarhoştular. Ona:

"Kardeşim Hasan nerde?" diye sordum.

"Canı cehenneme!" diye homurdandı, "Arkadaşlarını bırakıp kaçtı!"

Tam yoluma devam etmeye hazırlanıyordum ki oğulları da askere gidecek olan zengin bir ailenin hizmetçisine rastladım. Ona:

"Kardeşim dün akşam senin efendinle birlikteydi," dedim, "Şimdi nerede, biliyor musun?" Hizmetçi:

"Hâlâ onunla," diye cevap verdi ve acayip bir şekilde göz kırptı.

"Ama nerde? Sizin konakta mı?" Hizmetçi:

"Allah korusun!" dedi, "Uçan kuşun kafeste işi ne?"

Sonunda hizmetçiye:

"Saçmalıklarını dinleyecek halde değilim," dedim, "Kardeşime ne oldu, biliyor musun?

Hizmetçi ukalâca bir tavir takınarak:

"Biliyorum," dedi, "Ne olacak, asker kaçağı oldu!"

Sözünü bitirmeye kalmadı, gırtlağına yapışıp sıktım, gözleri yumurta gibi dışarı fırladı:

"Köpek," dedim, "Bu iftirayı geri al, yoksa canını çıkarırım!"

Öteki yarı baygın:

"**Aman! Aman!**" diye inledi, "Bırak beni, kimseye söylemem. Zaten başkalarına da söylemedim."

"Gel buraya, alçak!" diyerek adamı eve sürükledim. Evde:

"Benim suçum yok," dedi, Ben hizmetçiyim ve bana verilen emri yerine getirdim. Atları hazırlayarak köyün dışına çıkardım. Gerekli eşyayı da ortanca kardeşin getirdi. Onun kaçmasına yardım ettiğini sana söylemedi mi? Gecenin ikisinde onları yolcu ettik."

Hizmetçinin eline bir altın sıkıştırdım ve:

"İyi dinle," dedim, "Ağzından bir şey kaçırırsan öldürürüm seni!"

İki üç saat kadar sonra askerlik şubesine gittim sözlü olarak şu mazereti bildirdim: "Ailemizin büyük ağabeyime son derece ihtiyacı vardır; kanunların bana tanıdığı hakkı kullanarak onun yerine askere gitmeye geldim."

Ailemizin şerefi söz konusuydu ve babam isteseydi ağabeyimin askerden muaf tutulmasını sağlayabilirdi. Böylece, askerlik şubesi pek ince eleyip sık dokumadı. Kâtip Hasan adını silerek yerine benim adımı yazdı. Padişah ve bayrak üzerine and içtim ve kapıdan çıkarken meseleyi babama nasıl açacağımı düşünüyordum. İhtiyar şeref sahi-

bi, mağrur ve kaprisli bir insandı. Haysiyeti her şeyden önce geliyordu. Millete karşı haysiyetimizi kurtarmıştım; artık kimse kardeşimin asker kaçağı olduğunu söyleyemezdi, çünkü onun yerine ben askere alınmıştım. Ama, ya babam? Babamın hesaplan kitapları bambaşkaydı-- bu olup bitenleri nasıl karşılayacaktı acaba?

Bu düşünceler arasında merdivenleri iniyordum ki bir postacının dört nala mahkemenin avlusuna girdiğini gördüm, atı kan ter içindeydi. Padişahtan emir vardı: Yeni askere alınanlar derhal Edirne'ye yola çıkacaklardı. Beni geri çağırıp tuttular ve toplanmaları için diğerlerine haber yolladılar.

O zamanlar askerliğin ne demek olduğunu bilmiyordum: "Bana bir dakika izin verin, bir koşuda gidip annemle helâllaşayım" diye rica ediyorum onlardan. İmkânsız. Kura çekmek için gelmiş olan subay öyle biriydi ki-- Allah korusun! Postacı başşehirden geliyordu. Haberleri ondan sordum: Çok geçmeden bütün dünya öğrenecekti: Devletimiz Rusya ile savaşa girmişti-- bu, yeni başlamış olan Kırım savaşıydı.

Elinde liste binbaşı, yeni askere alınanları birer birer bir ahıra topluyordu. Beni de önce oraya ayırdılar. Sanırdın ki binbaşının babasını içimizden biri öldürdü, işte, bize öyle davranıyordu. Şimdi düşünüyorum da hayatımda hiç kimseye bu uğursuza olduğu kadar düşman kesilmediğimi anlıyorum!

"Bir dakika! Yarım dakika! Bu ölüm kalım meselesi. Gidip de sağ salim döneceğini kimse bilmiyor. Bir dakika gidip anamın ellerini öpeyim, duasını alayım!"

"İmkânsız! İmkânsız!"

Hareket etmek üzere bizi avluya çıkardıklarında oğullarını uğurlamaya gelen kalabalık arasında ortanca kardeşim gözüme çarptı. O ana kadar yaptıklarımdan haberi yoktu ve beni yeni askerlerin arasında sırada görünce

şaşırmıştı. Yanıma yaklaşınca:

"Babam," dedi, "Hasan'a vereyim diye benimle bir mektup ve bir kese yolladı. Babamın onun için canı gönülden dua ettiğini, ondan babasına lâyık bir evlât olmasını ve onu utandırmamasını beklediğini söylememi tenbih etti. Onu uğurlamaya bizzat gelmek isterdi ama yüreği kaldırmaz, sonra arkasından, oğlu askere giderken bayıldı diye konuşurlar korkusuyla gelmedi. Hasan nerede?"

"Sen de pekalâ biliyorsun ki hiç de bulunmaması gereken bir yerde," dedim o zaman, "hem de senin sâyende! Ama, gördüğün gibi onun yerini ben aldım. Ona yaptığın o uğursuz yardım yüzünden **belâ**nı bulmak istemiyorsan beni iyi dinle: Korucular asker kaçaklarının peşine düşmek ve onları yakalamak için sıkı emir aldılar. Sen onların saklandıkları yeri biliyorsun, hemen koş ve kardeşimizi kurtar. Onun askerden kaçtığını kimse bilmiyor, çünkü ben daha o aranmadan "**tahrir**" verdim ve gördüğün gibi onun yerine asker yazıldım. Onun için, söyle ona, hemen eve dönsün. Allah vere de asker kaçağı olduğu duyulmasın ve ailemizin şerefi beş paralık olmasın. Babama, gözyaşlarıyla ellerinden öptüğümü söyle, dualarını benden esirgemesin. Söyle ona: Hasan'a, onun yerine askere gitmek için yalvarmış de. Babamın onu ne kadar çok sevdiğini biliyorum ve bu ihtiyarlığında onun Hasan'dan ayrı düşmesine gönlüm razı olmadı."

Ona ancak bunları söyleyebildim, çünkü birden trompetler çalmaya başladı. İki kardeş gözyaşları arasında kucaklaştık, kimbilir bir daha görüşebilecek miydik! Trompet bir çaldı ve subaylar atlarına bindiler. Kardeşime:

"Bu yüzüğü al, anneme ver," dedim, "Onun da burada bu kalabalık arasında çocuklarını kucaklayan kadınlar gibi fakir olmasını, gitmeden önce onu son bir defa görmeyi ve mübarek dudaklarından bir dua duymayı ne kadar isterdim. Ama o bey kızı bir **hanum**, haremden çıkamıyor ve beni ise

bırakmadılar! Yüzüğü ona ver! Altının içinde parıldayan elmas taşına baktıkça beni görsün, beni hatırlasın, çocuğunu düşünsün."

Trompet üçüncü kere çaldı. Avlu kapısı önünde bir **imam** bir koyun keserek kanını yolumuza akıttı. Sonra ellerini yana açarak içinden dua etti ve bizlere hayır diledi. Ölüm sessizliği içinde birden dümbeleğin sesi duyuldu, yeşil bayrak havaya kaldırıldı ve hepimiz tâ içten gelen bir sesle: "Padişahım, çok yaşa!" diye bağırdık.

Gördüğün gibi, böylece orduya girmiş oldum. Doğrusu ordunun hiç de hayâl ettiğim gibi olmadığını başlangıçta anlamıştım. Ama hiç kimse vazifemi ihmal ettiğimi söyleyemez. Bizi askere almış olan o aksi binbaşı bile iki üç gün yol gittikten sonra yüzüme gülmeye başlamıştı. Kırım'daki savaşın sürdüğü yıllar boyunca aklımdan geçenleri sana birer birer anlatmak istemiyorum. Çektiğimiz onca sıkıntıyı, yokluğu ve güçlüğü Padişah efendimize helâl ediyorum. Silistre önlerinde dökülen kanlarımı da helâl ediyorum. Bir annenin sütünü çocuğuna helâl etmesi gibi. Yalnız kalbime bir taş gibi çöken --ki beni en çok kıran-- bir mesele var ki bir türlü unutamıyorum. Şöyle ki, Rusları Silistre'den attığımızda ağır şekilde yaralanmıştım. Bu yaramın, eski yaralarım gibi kendiliğinden iyileşmeyeceği anlaşıldı. İki kişi beni alıp kaledeki hastaneye götürdü. Çok kan kaybetmiş olmalıyım ki bayılmış ve günlerce kendime gelememiştim. Biraz kendime gelip etrafımda konuşulanları anlamaya başlayınca, yanımda yatan iki üç kişinin sık sık adımdan bahsettiklerini duydum. Daha da dikkat edince benim hikâyemi, yani, bayraktarımız şehit olunca bayrağı düşmanlarımızın elinden kurtarmaya çalışırken nasıl yaralandığımı, o soluk yüzlü binbaşının bizi düşmanlarla çevrili bırakıp nasıl kaçtığını anlattıklarını gördüm. Sanıyorum beni o andan itibaren iyileştiren merhemler ve sargılar değil, duyduğum bu hikâye oldu. Artık ölsem de gam yemezdim! Bir doktor --galiba Fransızdı-- bunu Padişah'a yazdıklarını, iyileşir ve ayağa kalkar kalkmaz gösterdiğim kahramanlığın mükâfatı olarak yaramın üstüne nişan asacaklarını

söyledi bana. Ama ben bütün bunları bana çabuk iyileşeyim diye uydurup anlattıklarını sanıyordum.

Yaram iyileşip de hastaneden çıkınca o sarı yüzlü savaş kaçağı binbaşıyı görüyorum-- nasıl tanımam ki! Serasker onu üç rütbe birden terfi ettirmiş ve bayrağı düşmanın elinden kurtardığı için göğsüne bir de nişan asmıştı! Beni tanır tanımaz kendisine yaklaşmam için işaret etti.

"Bugün," dedi, "tahkimat yapmak üzere bir müfreze Balkanlara gidiyor. Sen de onlarla git, çukur kazar toprak taşırsın. Hayde, seni buralarda bir da gözüm görmesin."

O Fransız doktor işin doğrusunu bana açıkladı: Padişah efendimiz, bayrağı düşmanın eline düşmekten kim kurtarmış ise onun üç rütbe birden terfi ettirilmesini ve kendisine nişan verilmesini emretmiş. Ama o hain binbaşı Serasker'in gözdelerinden birinin akrabası oluyormuş ve savaştan kaçtığı için cezalandırılmadığı bir yana üstelik nişan almış ve terfi etmiş! O kaçarken benim dökülen kanlarımla!

Hasta olduğum için babama, savaştaki bu başarımı yazmayı düşünüyordum ve benim terfi ettirilmemi sağlayacağından emindim. Erkekliği ve cesareti seven insandı. Serasker ne de olsa akrabamızdı ve babam, büyük ağabeyim için yapacağını söylediği şeyleri şimdi benim için yapabilirdi. Ama Serasker ile akrabalığın ne demek olduğunu anladığım için eksik olsun! dedim içimden, böyle birinin himayesinde olmaktansa Allahıma sığınır, "kısmet"ime boyun eğer ve cephede vazifemi yaparım, daha iyi. Kim bilir? Bakarsın şeytan savaşın en tehlikeli anında Serasker'in akrabam olduğunu kulağıma fısıldar ve ben de buna güvenerek vazifemi ihmal eder ve asker kaçağı olurum! Ondan sonra da belki Serasker, devletin şerefini koruyan ve dinimizin bayrağını düşman eline düşmekten kurtaran yiğidin yerine akrabasına, yani bana, nişan verilmesini ve bir kaç sırma daha takılmasını emrediverir. Böylece o yiğit yalnız

haksızlığa uğramış olmakla kalmaz, üstelik her şeyden de nefret eder. İyi ki kılıcımı **tüfeğimi** aldılar ve onun yerine elime kazma kürek verdiler! Ah! Uğradığım haksızlık yüzünden nasıl da zehir gibi acılar çektiğimi bir ben bilirim. Allah başkasına çektirmesin! İlerleyeceksem namusumla şerefimle ilerlemek isterim, başkasının himayesi ve kayırmasıyla değil.

Böyle düşünceler yüzünden babama mektup yazmaktan vazgeçtim. Yazsaydım daha iyiydi belki, Kim bilir? En azından hayatta olduğumu öğrenmiş olurlardı. Çünkü ondan sonraki yıllarda başıma öyle felâketler geldi ki memleketime mektup yollamak imkânını bulamadım.

O zamanlar tam yedi yıl Padişahımıza hizmet ettim ve beni terhis ettiklerinde kemerimde yedi para yoktu. Bunu şikâyet olsun diye söylemiyorum. Bizler canımızla malımızla efendimiz Padişahımıza aitiz ve her şeyimizi onun yolunda harcamak **hayırlı** ve sevaptır. Merhamet ve şefkat sahibi Padişahımız evinden alınıp götürülen her askerin yine **devlet** tarafından evinin kapısına getirilip bırakılmasını emretmişti. Bana gelince, beni neredeyse yalınayak başıkabak, memleketimden oniki günlük mesafede bir yerlerde bırakıvermişlerdi. Söyle, ne yapabilirdim?

Evimize varıncaya kadar neler çektiğimi anlatmak istemiyorum sana. Padişahın budala kulları üç dört kere tutup beni hapse attılar, elimdeki tezkereyi okuyamadıkları için beni hırsız sanmışlardı. Sonunda, göğsü kabararak, sadakatla ve pırıl pırıl ümitlerle askere gitmiş olan ben, savaşın alevleri içinde hakettiğim nişan yerine itilmiş kakılmış, hor görülmüş olarak göğsümdeki yaralar ve omzumdaki dilenci torbası memleketime döndüm! Bütün bunlar Padişahımızın asla istemediği şeylerdi ve ben de bütün bunlara katlanmak zorunda değildim. Gelgelelim... çektiğim acılar bu kadarla kalsaydı!

Evimizin avlusuna girdiğimde kimse beni tanımadı.

İnan bana, ben de kimseyi tanıyamadım. Sanki binalar bile tanınmayacak hale gelmişti. Çocukluk ve gençlik yıllarımda gözünü nereye çevirip baksan, gördüğün her şey sana burada, titizliği, güzelliği ve sessizliği seven ciddi bir beyefendinin sözü geçtiğini anlatırdı. Şimdi ise her şey bambaşkaydı. Avludaki çeşme kurumuştu. Kapının halkaları küften kızarmıştı ve evin girişinde, eskiden olduğu gibi, kapıyı efendisine açmaya hazır elleri göğsünde bağlanmış duran kimse yoktu. Sadece, utanmadan bağırışıp çağırışan, küfreden ve gülüşen hizmetçilerin sesini duyuyordum. Kim geldi diye bakmak ve anlamak için kimseler koşup gelmemişti! Yüreğim sıkışmış ve gözlerim kararmış bir halde evin merdivenlerini çıktım ve bu saatlerde babamın oturmakta olması gereken salona geçtim. İçeride kimse yoktu. Yine de göğsümdeki ağırlık kalkıverdi ve rahat bir nefes aldım: Silâhları duvarda asılıydı; tesbihi, çubuğu ve bütün eşyaları eskiden olduğu gibi yerli yerindeydi: Demek ki babamın başına bir iş gelmemişti! Sevincimden, bu eşyaların bayağı toz içinde olduklarını ve yaşlı erkek hizmetçimizin farkına bile varmamıştım. Ona:

"Benim, Şakir Baba," dedim, "Niye öyle şaşkın şaşkın bakıyorsun?"

Şakir Baba'nın şaşkınlıktan değneği elinden düştü ve:

"Ya Allah, ya Muhammet!" diye bağırdı, "Eğer sen efendim Selim isen, vur canımı al. Allah bu günü göreyim diye mi beni yaşattı? Ananın evinde seni böyle omuzunda dilenci torbasıyla mı görecektim?"

"O bir şey değil," dedim, "Gördüğünden daha beter hallere de düşebilirdim. Allah böyle istemiş. Devletimize ve Padişahımıza hakkıyla hizmet eden herkesin evine daha iyi durumda mı dönmesi gerek?"

"Bin kere eksik olsun. Bin kere, canım çocuğum, keşke hizmet etmeseydin de gözlerim seni bu halde görmesey-

di!"

"Öyle yazılmış, Şakir Baba," dedim ona sonunda, "Kardeşim Hasan nerede? Babam nerede? Anneme bir haber versen de elbiselerimi yollasa, hamamı yaksa. Benimle birlikte yıkanmak ister mi, Hasan'a da sor. Bul onu, bana yolla. Duydun mu?"

Bunun üzerine ihtiyar sanki göğsünde sıkışıp kalan bir sesle:

"Ah, Selim, Selim!" dedi, "Mümkün olsaydı da çağırsaydım! Demek, haberin yok?"

"Neyden haberim olsun ki? Bunca yıl sonra eve döndüğümde ilk gördüğüm insan sensin."

"Şükret ki Allah beni karşına çıkardı da babanın adamlarından biriyle ya da babanla karşılaşmadın. Yoksa sana aslı olan olmayan öyle şeyler anlatırlardı ki kalbinde onulmaz yaralar açılırdı."

"Ama söylesene, ne oldu?" dedim, "Anlatsana. Kötü bir şeyler olduğu belli, ama ne oldu?"

Bunun üzerine ihtiyar:

"Aslı olmayan şeylerden biri," dedi, "Babanla küçük hanımın, başlarına gelen işlerden seni suçlu tutmaları. Başlarına gelen işlere gelince... Ya Allah, ya Muhammed! Ümitsizliğe kapılma. Otur şu mindere; kalbim ne kadar kırık olsa da anlatayım sana. Anlatacağım. Titreme, otur. Buraya kimse gelmez, kimseler duymaz. Baban kendini koyuvereli beri hizmetçilerden de hal hatır soran, **çapraz divan*** duran kalmadı. Çünkü Allah babanın basiretini bağladı, oğlum, ona büyü yaptılar ve haremi "**mekân**" tuttu. Ve sakalını analığın küçük hanımın eline verdi."

"Şakir Baba!" diye bağırdım ona, "Niçin bana böyle acımadan **işkence** ediyorsun, sanki benim en kötü

** Çapraz divan: El pençe divan; Ellerini önünde bağlamış, emir bekleyen.*

düşmanımmışsın gibi niçin kalbimi dilim dilim ediyorsun? Bu evin başına büyük bir felâket gelmiş. Hemen söyle de öğreneyim. Bırak şu büyü gibi kocakarı lâflarını." İhtiyar:

"Ah, canım oğlum!" diye bağırarak ağlamaya başladı, "Kardeşin Hasan..."

"Öldü mü kardeşin? Ah, Allahım! Allahım!" İhtiyar:

"Keşke ölseydi," diye cevap verdi ve o anda kalbim duracak gibi oldu. Yaradan'ın ezelde takdir ettiği ömürleri bitip de saati gelince evinde, yakınlarının arasında ölüp giden binlerce ve binlerce insan gibi ölseydi keşke! Dinimiz ve **Halife** efendimiz uğruna Kırım topraklarında elinde kılıç şehit düşen oğlum gibi ölseydi keşke. Hiç olmazsa o zaman, şimdi cennet bahçelerindeki güzellikler ve çiçekler arasında geziniyordur diye düşünür teselli bulurduk! Ah! Ah! Canımın efendisi, kardeşin Hasan'ı öldürdüler!.. Haksız yere öldürdüler onu!"

Bunları anlatırken Selim'in sesi boğazında boğuluyor, gözlerinden yaşlar akıyordu. Uzun bir sessizlikten sonra Türk sözlerine devam etti:

"Bunları duyunca beynimden vurulmuşa döndüğümü söyleyeceğimi sanma. O ana kadar ben annemin başına kötü bir şey geldiğini duyacağım korkusu içindeydim. Kardeşimin öldürüldüğünü öğrenince içimden Allah'a şükrettim ve en azından bana acıdı ve annemi bana bağışladı diye düşündüm. Onun gözünde nasıl ayrı bir yerim olduğunu, onu ne kadar çok sevdiğimi ve bana olan sevgisinin onu ayakta tuttuğunu sana anlatmıştım. Ama kardeşimin öldürüldüğünü ve babamın da felâketten beni suçlu tuttuğunu duyunca üzüntümden ve hayretten olduğum yerde donup kaldım.

Yaşlı hizmetçimiz dürüst bir insandı. Bizi canı gibi severdi. Küçüklüğümüzde bizi yanına alır gezdirir, okula götürür getirirdi. Annemiz de ona çok güvenirdi. Büyüdüğümüzde hareme girmemiz yasaklanınca babamın

bize nasıl davrandığını ondan sorar öğrenir, onunla bize haber yollardı. Onun için de yaşlı hizmetçimiz babamla yeni karısından çok bize ve anneme bağlıydı. Sonunda kendisini tutup gözyaşlarını sildi ve o zaman, ben oradan aynlıp askere gittikten sonra evde neler olduğunu öğrendim. Kısaca anlatıyorum:

Söylediğim gibi yeni asker olan bizler apar topar gittikten sonra babam mahkemeye çıkarak asker kaçağı diye kardeşim Hasan'ı şikâyet etmiş, asker kaçağı!

Hâkim de **müftü** de Hasan'ın asker kaçağı sayılamayacağını, çünkü benim kendilerine başvurduğumu, kanun ve geleneklerimizde yeri olduğu üzere onun yerine askere gittiğimi söylemişler. Ama babam:

"Şahitlerim var," diye israr etmiş, "Askere gitmesi gereken oğlum yanında bir başka arkadaşıyla dağlara kaçtı ve bugüne kadar dönmedi. Bir asker kaçağının yerine askere gitmeye kimin hakkı var, bu hangi kanunda yazılı? Normal hallerde olur bu, doğru. Fakat oğlum, buradan çekip gittiği andan itibaren asker kaçağıdır ve ben aileme sürülen bu utanç verici lekeyi asla kaldıramam. Onun için de oğlumun her asker kaçağı gibi yakalanarak fazlasıyla cezasını çekmesini ve zincire vurularak askere götürülmesini talep ediyorum. Nasıl olur! Padişah efendimizin mülkü düşman ayakları altında çiğnenirken benim gibi efendimizin ekmeğini yiyerek büyümüş bir delikanlı nasıl olur da askerlikten kaçar? Peşinden **süvari**leri yollayıp da onu yakalamazsanız Seraskere çıkıp şikâyet ederim. Kardeşi Selim'e gelince o, değil Hasan'ımın yerine savaşa gitmek, yapsa yapsa ancak bir kızın yerine ev işlerini yapabilir! Ne yaptıysa kendi hesabına yaptı. Ben bunu ne hoş görürüm ne de kabul ederim. Kanunla alay etti ve bir asker kaçağını korudu; onu cezalandırmak görevinizdir."

En acımasız, en gözü dönmüş koruculan Hasan ile arkadaşının saklanmakta olduğundan şüphe edilen dağlara

yollamışlar. Korucular çok geçmeden onları bulmuş. Ama gençler silâhlarıyla karşı koymuşlar. Kayaların tepesinden ateş açıp koruculardan birini öldürmüşler. O zaman korucular hep birlikte saldırıya geçip gençleri bir kayanın arkasında kıstırmışlar. Kurşunları bitince kılıçlarını çekip gençlerin üzerine atılmışlar. Hasan'ın arkadaşı görünmeden bir uçuruma atlayıp kurtulmayı başarmış. Kardeşimi ise **metri**sinde* kanlar içinde ölü olarak ele geçirmişler.

Haberi alınca babamın kılı bile kıpırdamamış:

"Düşmez kalkmaz bir Allah," demiş, "Bu başkalarına ders olsun. Kimse alınyazısını değiştiremez. Hasan'ın kaderinde kurşunla ölmek varmış. Savaşa gitmedi, pisi pisine gitti! Gidin, mezarını kazın."

"Ama," dedi ihtiyar hizmetçi, "Cenaze kaldırıldıktan sonra kardeşinin yokluğu hissedilmeye başlayınca baban da değişmeye başladı. Konağında o kadar titiz davranan, tarlalarına gözü gibi bakan ve ağzına içki koymamış olan baban şimdi öyle hallere düşmüştü ki görsen ağlardın! Ne tarlalarından haberi vardı, ne de evine bakıyordu.

Ortanca kardeşin evlendi ve buradan ayrılalı beş yıl oluyor. Analığın ne yapıp yapıp bir yolunu buldu ve kardeşinin hakkı olan tarlaları kendi üzerine yazdırdı. Biliyorsun, çocuğu olmuyor ve büyük kardeşinin başına o talihsizlik geleli beri babanı, onu senin baştan çıkardığına, dağa kaçmasına sebep olduğuna, niyetinin onun haysiyetini yaralamak ve en çok sevdiği oğlunun babasına benzemediğini göstermek, kardeşinin geleceğini ve ilerlemesini engellemek istediğine ve buna benzer iftiralara inandırmaya çalışmaktan başka bir iş yapmıyor. Baban da durmadan bunları duyduğu için ona inanıyor. Gidip de şimdi onu bir köşeden gizlice haremde otururken görsen; ak sakallı bu ihtiyarın analığının eve getirdiği esir kızları nasıl çırılçıplak

* *Metris: Siper (Osmanlıca).*

oynattığını, onların kendisini öpüp okşamalarına ve analığının öğrettiği şarkıları okumalarına nasıl izin verdiğini bir görsen. Analığının tek niyeti onu içkiye ve işrete alıştırmak, tâ ki bir an önce ölsün de o da kendi yaşıtı bir erkeğe varsın diye."

"Ah, zavallı anneciğim!" dedim, "Bu yaptıklarıyla hayatı ona nasıl da zehir ettiklerini anlıyorum, melek anneciğim."

İhtiyar derin derin düşündükten sonra:

"Bu söylediklerim seni üzmesin," dedi, "Annene gelince --Allah'a hamdolsun-- artık acı çekmiyor... Sen askere giderken görüp seni görüp seninle konuşamayınca beni çağırdı ve dedi ki: "Şakir Baba, bu acıya ben artık dayanamam!". Sonra öteki çocuğunun başına gelenler... Evliya gibi kadındı ve dediği gibi de oldu. Sanki her geçen gün onun sağlığından ve hayatından bir parça alıp götürüyor ve onu biraz daha mezara yaklaştırıyordu... Sık sık beni yanına çağırıyor, savaştan ve senden **haber** olup olmadığını soruyordu. Sen de bir gittin ki o gidiş! Bugüne kadar bir mektubunu almadık. Bense onu bunu söylüyor ve onu avutmaya çalışıyordum.

Parmağındaki elmas yüzüğü gittikçe daha bulanık gördüğünü söylüyordu. Ben de ona: "Gözlerindeki yaşlardan öyle görünüyor, **hanum-efendi**, halbuki nasıl da parıldıyor." diyordum, ama inanmıyordu. Bana:

"Gözlerimdeki bu bulanıklık iyiye işaret değil," dedi bir gün, "Oğlumun hayatı tehlikede. Yaralandı, ölümle pençeleşiyor!" Gözlerinin ışığı söndükçe yüzük ona daha da bulanık görünüyordu. Bir gün --sanki dünmüş gibi hatırlıyorum- beni çağırıp efendi oğlundan bir haber olup olmadığını sordu. Ben de o zaman onu teselli etmek için:

"Tuna'dan bu taraflara gelen birisi haber getirdi, Moskof'u yenmişler ve efendimiz Selim'e Padişah büyük bir nişan vermiş." dedim. Bunu duyunca, üzgün bir meleği

andıran o tatlı yüzünde bir tebessüm belirdi:

"Ne çare!" dedi, "Çocuğumun geleceği yolu göremeyecek kadar gözlerimin nuru söndü. Bana bıraktığı yüzüğün parıltısını bile seçemiyorum!"

Sonra da yüzüğü bembeyaz parmağından çıkarıp kendi minderinde oturmakta olan Çerkes kızına verdi. Ona:

"Nah, Meleika," dedi, "Seni hizmetçi olarak yanıma aldım. Beni öz annen gibi sevdin, üzerime titredin. Allah ve buradakiler şahidim olsun, artık seni serbest bırakıyorum. Gözümün nuru, canımın içi bir tanecik oğlumu yeniden görmek bana kısmet değilmiş. Sana verdiğim yüzüğü gözün gibi sakla. Benden daha talihliysen ve oğlum çıkar gelirse onu sana emaret ediyorum. Sevgini ondan esirgeme, ona iyi bak. Çok gurbet çekti ve eve döndüğünde kendisini öksüz hissetmesini istemiyorum..."

Sanki bütün bunları o değil de gökten inmiş bir melek söylüyordu. Yüzünde ilâlî bir gülücük öylesine tatlı ve huzur içinde konuşuyordu ki hiç birimiz ağzını açıp bir şey söylemeye cesaret edemiyorduk. Az sonra uykuya daldı, ben de işime gittim. Çok geçmedi, **selâmlık**tan kadınların hıçkırarak ağladıkları duyuldu.

"Bizim büyük hanım ruhunu Allah'a teslim etmişti."

İhtiyar hizmetçimiz bunları anlatırken gözlerimden oluk oluk yaşlar akıyordu, sonralan da çok ağladım. Yalnız ölüler için değil, ihtiyarın dediği gibi şimdi burada öksüz, kendisinden nefret edilen biri olarak yaşamak zorunda kalacağım için kendi halime de ağladım.

Geldiğimi haber vermesi için ihtiyarı gizlice Çerkes-yalı Meleika'ya yolladım ve ondan rica edeceğim elbiselerimi arkamdan umumî hamama getirmesini tembih ettim.

Eve döndüğümde akşam olmak üzereydi. Geldiğimi artık herkes öğrenmişti, yalnız babamın haberi yoktu. Karısı ona haber verilmesini herkese yasaklamıştır diye

şüphelendim ve ertesi gün Şakir Baba'yı ona yolladım. Babama:

"Gözün aydın, **beyefendi**! Gurbetteki çocuğun geldi! Asker oğlun..." demiş. Babam ise:

"Benim asker oğlum yok," demiş, "Benim asker olacak oğlum gittiği yerden bir daha geri gelmedi. O geleni ise gözlerim görmesin!"

Orduda geçirdiğim o meşakkat dolu yıllar ve teptiğim onca yollar boyunca tek tesellim, şimdi artık babamın sevgisini hak etmişimdir düşüncesiydi. Vücudum küçüklü büyüklü yara izleriyle doluydu; onları görsün yeter diyordum, o zaman cesaret ve erkeklik bakımından kendisine çektiğimi, delikanlı olduğumu anlar. Yüzüm ona benzemese de kalbim benziyordu. Mutlaka beni bağrına basar, öperdi. Bu ve buna benzer daha neler düşünüyordum! Memlekete döndüğünde, perişan halim yüzünden ele güne karşı utanç duymasın diye adımı bile gizli tutmuştum.

Sevdiklerimi ve beni sevenleri kaybettikten sonra buraya dönüp de babamın bu nefretiyle karşılayacağıma, onun sevgisini kazanmak için çarpıştığım o savaş alanlarında bir kurşun kalbimi deşseydi, daha iyiydi.

Tek başıma iki gün evde kaldım. Üçüncü gün gelip beni mahkemeye çıkardılar. Hakim:

"Şu kadar yıl önce," dedi, "Mahkeme edilip mahkûm oldun. Çünkü bir asker kaçağını gizleyerek Devletimizle alay ettin. Kardeşin asker kaçağıydı, bizzat baban senden davacı. Bir yıl hapis yatacaksın. Çünkü baban yeniden dava açmış bulunuyor."

Başka bir durumda böyle bir cezayı çürütmesini, hâkimin "iki ayağını bir pabuca" sokmasını bilirdim. Ama, babamın arzusu yerine gelsin diye bu cezayı başımın üstüne diyerek kabul ettim. Sanki evimiz bu haliyle benim için hapishaneden daha mı iyiydi? Allah Şakir Baba'dan razı olsun.

bir şeyimi eksik etmedi. Sonra, ne utanç ne de üzüntü duymadım. Bütün bunları babamın inadından çektiğimi herkes biliyordu. Bana acıyor, beni teselli ediyor ve kendi efendileriymişim gibi bakımıma koşuyorlardı. Bu yakınlığı baba ocağında bile görmemiştim.

Böylece günler geçti. Cezamın biteceği gün yaklaştıkça kalbim sıkışıyordu. Öteki kardeşim, karısından aldığı malları satmış Anadolu'ya geçmişti. Bense evimizde yaşamak zorunda kalacaktım. Bu hallere düşmüş olan babamla anlaşabilme ümidim yoktu. Derken, birden bire Hersek'te ayaklanma olduğu haberini aldık. Hiç vakit kaybetmedim. Ahırdan güçlü bir at aldım, silâhlarımı kuşanıp yola düştüm!

Şakir Baba pek çok kere bir bahanesini bulup bana o güzel ve iyi kalpli Meleika'yı övmüştü. Mahpushaneye getirdiği yemeğimi kendi elleriyle pişiriyor, neye ihtiyacım olursa evden alıp bana yetiştiriyor, sanki annemmiş gibi bana bakıyordu. İçimdeki bir ses: annen yüzüğü bu kıza vermiştir, "**kısmet**"in o senin, diyordu. Ama savaş haberi gelince ne hallere girdim, bilemezsin. Savaşın tozu ve dumanı içinde bir de gidip "kısmet"imi mi isteyecektim. Ev hayatı ve aile mutluluğu benim alnımda yazılı değildi. Ve gittim.

Allahtan, beni bölüğüne alan kumandan cesur ve belki de bu yüzden dürüst bir insan çıktı. İki yıl sonra döndüğümde yaralarıma daha başkaları eklenmişti, ama küçük bir rütbem vardı ve göğsümde cesaret madalyası asılıydı.

Bu defa babamı selâmlıkta otururken görebildim. Babam! Beni doğurtmamış olsaydı onun yüzüne bile bakmazdım! Ne olmuştu o mağrur başına, şimşek çakan gözlerine ve geniş göğsüne? Onu görmediğim yıllar boyunca yatalak hasta olduğuna bahse girebilirdim; yüzünün rengi kaçmış, alnı kırışık dolmuş ve vücudu eriyip gitmişti. Elleri

ve dizleri yaprak gibi titriyordu. Yeni karısı onu, işte, bu hale getirmişti!

İçeri girip elini öptüğümde derin gözlerini kaldırıp bana baktı. Baktı, ve iki iri gözyaşı solgun yanaklarından aşağı süzüldü!

"Annene benziyorsun!" dedi bana, "O benim iyi kalpli kadınımdı, ama... öldü. Bu tilki ise malım mülkümü onun üzerine yazdırdıktan sonra beni haremden kapı dışarı etti."

"Bu ne demek, efendim!" diyorum ona, "Ailemizde bir kadının kendi evinin efendisini kapı dışarı etmesi nerede duyulmuş!"

Babam çocuksu bir çaresizlik içinde:

"Ben de ona şaşıyorum!" dedi, "Ama gel gör ki kâfiri yine de seviyorum! Haydi, rakı koy da onun şerefine içelim!"

İçki onun erkek karakterini böylesine mahvetmişti. Ben de babamı bu durumda çok daha iyi tanımış oldum!

Arkasından Selim bana, babasında başlayan ruhi ve bedeni çöküşün ailenin ekonomik çöküşünü getirdiğini anlattı. Sürüler azar azar satılmış. Ahırlar boşalmış. En verimli tarlalar, yeni karısının her bir kaprisini tatmin etmek için ihtiyar **çiftlik** sahibinin kendilerinden borç para aldığı kişilerin ve faizcilerin eline geçmiş. Ellerinde kala kala "nikâh"lığı, yani çeyizi bir arazi kalmış. Selim bu araziyi, bir zamanlar annesinin babasının yaptığı gibi dikkatle işlemiş ve kısa zamanda öyle geliştirmiş ki artık bunamakta olan yaşlı babası bile ona hayret etmiş! Zaman zaman oğlu-

na:

"Sevgili kadınım annene benziyorsun!" diyormuş, "Canım oğlumsun sen benim!"

İhtiyarın bu davranışı karşısında Selim kendisine yapılan büyük haksızlığı unutuyor, babasının boynuna sarılıyor, kucaklıyor ve böylece yıllardır hasretini çektiği baba sevgisine doymaya çalışıyordu. Ama bu kucaklaşma ve öpüşmeler sona erince Selim, bildiği bir pınardan su içmek arzusuyla yolundan çok uzaklaşan ve kaynağın kurumuş olduğunu gören bir yolcu gibi hayâl kırıklığına uğruyordu. Kucakladığı kişi, bir zamanlar kendisine hayran olduğu ve şefkatli bir bakışıyla onu sevinçten havalara uçuran babası değildi artık. Boynuna sarılıp öptüğü babası aşırı alkol kullanmaktan bunamış, aptallaşmış, yaşlı ve öyle ki o anda içip içmediğinin farkında bile olmayan bir ayyaştı. Çektiği acılardan aklı bozulmuş, kalbi çoraklaşmıştı. Kendisinde şefkat ve babalık vakarından eser kalmamıştı artık.

Onun için Selim şimdi, annesinin azatlısı Çerkes kızı Meleika ile hemen evlilik hazırlıklarına girişmişti:

"Babamın har vurup harman savurduğu mallarımızı yeniden yerine koymak için zengin bir aile kızıyla evlenebilirdim. Ama annem --nur içinde yatsın-- evliya gibi bir kadındı ve yüzüğü Meleika'ya verdiğine göre kısmetim oydu."

Ve Selim'in, annesinin seçimine saygı göstermesine değerdi de, çünkü Meleika gerçekten de pek çok erdemi olan bir kızdı. Büyük bir fedakârlıkla eli ayağı tutmayan kayınpederine bakmış ve Selim'e aile mutluluğu tattırmıştı. 1875 yılında Hersek'de son ayaklanma patlak verdiğinde Selim, üç sağlıklı ve güzel çocuğu olan zengin bir çiftlik sahibiydi. Selim:

"Evli olmasaydım bir dakika durmazdım," dedi,

---

* *62 = 1862*

"62'de*çektiğimiz onca meşakkatin ve döktüğümüz onca kanın boşa gittiğini öğrendiğimde kalbim duracak gibi olmuştu. Ama çocuklar küçüktü ve babam hastaydı. Bense Padişah'a savaş açıldığım düşündükçe saçımı başımı yolasım geliyordu.

Çok geçmeden Sırbistan, ondan sonra Bulgaristan ayaklandı. Devlet ihtiyattaki askerleri silâh altına çağırdı. Hatırladığıma göre benim sıram daha gelmemişti. Ama Rusya'nın da savaşa hazırlandığını öğrenince ne sıramı bekledim, ne düşündüm ve ne de başkalarının sözüne kulak astım. Bilirsin, Rusya milletimizin baş düşmanı sayılır. Suyla ateş bir araya gelir mi. Moskof ve İslâm asla, asla! Tatarlarla Çerkeslerin, Ruslarla bir arada yaşamaktansa evlerini barklarını, her şeylerini geride bırakıp neredeyse yalın ayak, yarı çıplak Padişah'ın memleketine geldiklerini bilmiyor musun?

Böylece çocuklarımı, karımı ve malımı ortada bırakıp yedek asker yazıldım. Varımız yoğumuz, karılarımız ve çocuklarımız Padişah'ın mülküydü ve yedi canım da olsa yedisini de Moskof'la savaşan Padişah'a feda etmeye hazırdım; yeter ki efendimiz kazansındı! Sana dedim ya, o devirde Ruslarla Kırım'da savaşıyorduk ve Silistre'de burunlarını kırmıştık. O zamanlar Ruslara duyduğum düşmanlık ve kin, şimdi yine topraklarımıza ayak basmaya hazırlandıklarını öğrenince daha da artmıştı. Bunların niyeti bizi yeryüzünden silmek, diyordum ve kaderde varsa ben de onları canlı canlı yiyeceğim! Ve böylece cepheye hareket ettim.

Önce bizi Sırbistan'a sevkettiler ve orada anladık ki Rusya bizim kötülüğümüzü istiyor. Aleksinaç'da savaşmış biri olarak, seni temin ederim ki o topraklan, sanki bizim topraklarımız değilmiş gibi bir kere daha zaptediyorduk! Gelgelelim neye yaradı? Bir Çar paçavrası ile Serasker bizim Sırbistan'dan çıkmamızı emrettiler. Tüh! Allah **belâsını** versin onların! Bu, bir adamı kendi alınteri ve kanıyla inşa

ettiği evinden kovmaya benziyordu. Çıktık da, sözüm ona barış için, tatsızlık olmasın için! Padişah'ın Seraskeri ve devletteki öteki **haram** yiyiciler işte bu kadar işinin ehliydiler! Bildiğin gibi Moskova ne yapması gerekiyorsa onu yaptı: Sırbistan'da aldığımız yaralar geçmeden o Tuna'yı geçti! Ve iyileşmek için memleketin yolunu tutmuş olan ben ateşimi nöbetimi unutarak yol değiştirdim. Ruslar Padişah'ın topraklarına ayak basmış, sen evine nasıl gidersin, Selim? dedim. Sol elimde hâlâ iyileşmemiş bir kurşun yarası vardı, sarıp boynuma asmıştım! Bizim askerlerle ilk karşılaştığım yerde elimi saran mendili çözdüm, acı çektiğimi anlamasınlar diye dişlerimi sıktım ve subayın karşısına çıktım. O günlerde mümkün olsaydı şu mezar taşlarını bile asker yaparlardı. Ben çavuş idim. Subay beni fazla sorgu sual etmeden kabul etti ve gittik. Balkanlarda katıldığım onca kanlı savaştan hayatta kalmak ve Plevne'ye kapatılmak varmış kaderde."

Sonra Selim içini çekerek düşünceli bir halde hikâyesine devam etti:

"Hey Plevne, hey! Sen benim aklımı başıma getirdin! Allah şahidimdir ki Plevne'ye vardığımda sarhoş gibiydim, deli gibiydim. Ruslan, Balkanların orasından burasından cepheyi zorlarken bulduk ve nerede Rus bulduysak işlerini bitirdik! Kırım savaşından bu yana onları ilk defa yeniden karşımda görüyordum; her biri bana şeytandan yedi kat daha kötü görünüyordu! Milletimin baş düşmanı, lânet olsun ona! diyor ve yaralıymış, çaresizmiş demeden elime düşen Rus'un işini bitiriyor, bundan haz duyuyordum.

Plevne'ye girdiğimizde yüzbaşı idim. Ve Plevne o kahramanca direnişiyle meşhurdu. Nasıl bir sevinçle, ne gibi ümitlerle elimde kılıç, adamlarımın başına geçip alkış sesleri arasında Plevne kahramanı yaşlı Osman Paşa'yı nasıl selâmladığımızı bir gözlerinin önüne getir. Üç bin kişi onun yardımına koşmuştuk ve yolda önümüze çıkan hiç bir Rus

bizi durduramamıştı.

"Burada artık hıncımı çıkarırım," diyordum, "Buradan düşmanımız vahşi, merhametsiz Ruslardan gözlerinin yaşına bakmadan intikam alacağım!"

Günü gelip de Eylül ayında onlara ateş açtığımızda coşkunluğumun artık sınırı yoktu. Onlara sıktığımız her kurşunun daha derine batsın, daha beter acı çektirerek öldürsün diye sanki kalplerimizden güç aldığını hissediyordum! Nerede süngü ve kılıç işi varsa orada en başta ben vardım. Ama alnımda ne yazılıysa o olur, kimse değiştiremez.

Sağ tarafıma yediğim bir kurşun ciğerime saplandı ve hastaneye kaldırıldım. Çirkin mi çirkin bir yara! Kış geldi ve ben hâlâ kıpırdayamıyor, kan kusup duruyordum.

O günlerde büyük işler olduğundan da haberim yoktu. Ama bir akşam aniden bakıyorum ki doktorlar, hastanenin adamları ve ayakta durabilen hastalar ortalıkta yok! Fısıl fısıl konuşmalar, inlemeler, küfürler ve sonra yine ölüm sessizliği. Ayağa kalktım. Ortalık karanlıktı ve hiç bir şeyi iyice seçemiyordum. Ama uzaktan, nehre doğru ilerleyen askerlerin ayak sesleri duyuluyordu. Bu iyiye alâmet değildi! Uzun zamandır Rusların ablukası altındaydık. Plevne'de yiyecek kalmamıştı.

Gel gör ki **Gazi** Osman Paşa buradan ayrılıp çekilmek zorunda kalmıştı! Etrafı dört dönüyorum; sokaklar bomboş! Ortalıkta kimseler yok. Kalanlar da benim gibi ya da daha beter durumda olanlar. Kaputumu kaptım, öylece olduğum gibi çekilen askerlerin peşinden koştum. Yolda daha başka yaralılar ve kötürümlerle karşılaştım, hem de onlarcasıyla. Onlar da ellerinden geldiğince, inleye öksüre ve küfrede ede gidiyorlardı. O anda yüreğime bir korku çöktü. Canımı dişime takarak sessiz sedasız yürüyen bir tabura yetiştim. Bir başka tabur da yan taraftan benim bulunduğum yere doğru ileriiyordu. Atlı bir subay bana:

"Derhal geri dön!" diye bağırdı. Hastalardan biri olduğumu anlayınca ekledi:

"Burada öldürürler seni! Dön!" Ona:

"Ben yüzbaşı Selim," dedim, "Dönmek de neymiş! Elim **tüfek** tutar, kılıç çekerken verilen emir "İleri!" idi. Şimdi yaralıyım diye geri dönmemi emrediyorsun. Beni de yanınıza alın, ya da burada öldürün! Geride kimse kalmadı. Beni düşmanlarımızın eline mi teslim etmek istiyorsunuz?"

Önüne geçip atının gemini yakaladım:

"Efer peygamberimiz Muhammed'in ümmetiysen," dedim ona, "Çek kılıcını, başımı vur! Padişahımızın yirmibeş yıllık askerini reddedip canlı olarak düşman eline mi bırakacaksınız?"

Daha sözlerimi bitirmeye kalmadı, mahmuzları karnına yiyen at ileri atılarak beni sırtüstü yere yıktı. Pek çok askerin yaralı göğsüne basarak üzerimden geçtiğini hissettim. Sonra bayılmışım.

Kendime geldiğimde tan yeri ağarmak üzereydi. Sanki bir rüya âlemindeydim. Dizim fena halde ağrıyordu ve yerimden kımıldayamıyordum. O zaman atı, yere yıkılışımı ve üzerime basıp geçen ayakları hatırladım. Allahından bulsun, merhametsizler! Sonra onca yıl savaşlarda kazandığım başarılar geldi aklıma; cephede bir kurşuna kurban gitseydim daha iyiydi diye düşündüm ve anlatılamayacak bir korkuya kapıldım: Şimdi düşmanlarımızın elinden çekeceğim vardı!

Aşağılarda, nehrin ötesinde top sesleri duyuluyordu. Ateş açılmış, vuruşuyorlardı. **Allah**! **Allah**! İçimden din kardeşlerim için tek bir dua etmek gelmiyordu! Allahım, onlara yardım et! diyemiyordum. Orada aşağılarda neler olduğunu anlayamıyordum ama Plevne'nin artık bizim olmadığını hissediyordum! Sen kederimden ya da ümitsiz-

liğimden de, ben sağlık durumundan ya da dondurucu soğuktan diyeyim, üzerime bir uyuşukluk ve şaşkınlık çöktü. Ne yapacağımı bilmiyordum. Bir tek silâhım yoktu. Allah-- hayır, Allah değil, kendi din kardeşlerin beni düşmanlarımıza "**kurban**" etmişlerdi. Şimdi herkesin benden yaptıklarımın hesabını sormaya hakkı vardı. Gelsinler! Beni kıtır kıtır kesip köpeklere atsınlardı!... Öylece, bitkin ve kaputuma bürünmüş bir halde sürünerek kendimi bir kayalığın dibine attım.

Kendime geldiğimde gezici bir hastanede bulunuyordum. Öğrendim ki ben ve Plevne'deki kırk bin asker, Osman Paşa ve diğer paşalar da dahil olmak üzere Rusların eline esir düşmüştük.»

Kısa bir duraklamadan sonra Selim:

"O günden sonra nasıl değiştiğimi sana anlatmaya pek dilim varmıyor," diye sözlerine devam etti, "Ama hikâyemin sonunu da dinleyince tahmin etmekte güçlük çekmeyeceksin."

Ve Selim, Rus doktoru ile yardımcılarının vücudundaki yaraları şefkat ve merhametle bir kaç gün içinde silip sardıklarını ve onu Plevne'deki paşalardan daha iyi beslediklerini görünce düştüğü şaşkınlığı bana anlatmaya çalıştı. Ruslara duyduğu kinden gözleri dönmüş biri olarak onları vahşi, kana susamış ve ellerine düştüğünde onu çiğ çiğ yiyecek yırtıcı hayvanlar olarak düşünmüştü. Halbuki karşısında gördüğü bu insanlar Rustu! Nazik, herkesin yardımına koşan ve esirleri şansssızlıklarından ötürü teselli etmeye, gelecekteki günler için ümitlendirmeye çalışan ve esir de olsalar Rusların ve bütün dünyanın onlara savaşta gösterdikleri yiğitlik ve cesaret için saygı duyduklarını anlatan insanlardı. Bilhassa Selim'e, yıllar boyunca aldığı yaraları muayene eden doktor ve diğer Ruslar büyük saygı gösteriyorlardı. Eğer Çar'ın Selim gibi askerleri olsaydı dünyaya hâkim olurdu diyorlardı. Bu da, başka milletlerde madalyaya lâyık görülen onca başarısına karşılık bir "**aferim**" bile alınamış olan Selim'in ruhunu okşuyordu. Bir zaman sonra onu ve diğer esirleri Rusya'ya yolladılar.

Politik açıdan bakılınca Rusların bu savaş esirlerine gösterdikleri ihtimam neredeyse inanılamayacak gibiydi. Yol boyunca uğradıkları her yerde nasıl iyi karşılandıklarını anlatırken Selim'in gözleri dolu dolu oluyordu.

Rus köylüleri bu düşman esirlerini "Bratuşka", yani "kardeş" diye bağırarak selâmlıyorlardı!

Trenin uğradığı her istasyonda onlara çay ve başka sıcak içecekler ikram ediyorlardı. Vagondan indiklerinde halk onları kucaklayıp öpüyordu. Bütün bunlar Selim'in iyi ve hassas kalbinde gerçekten isyan duyguları yaratıyordu. Dedikleri o, kendisiyle barışın asla mümkün olmadığı düşmanlarımız bunlar mıydı? Bunlar mıydı Türklerin kökünü kazımak isteyen? Rusları nasıl da yanlış tanımıştı! Selim:

"O güne kadar deliymişim," diye ekledi, "Onun için sana Plevne'nin aklımı başıma getirdiğini söylemiştim."

Selim Plevne'de bir avuç Rus savaş esirinin ne yokluklara ve işkencelere katlanmak zorunda kaldığını görmüş ve Rusya'da başına gelecek felâketleri beklemeye başlamıştı. Halbuki Selim, esir kaldığı yıllar boyunca doyasıya yemek yemiş, sıcak ve temiz elbiseler giymiş, memleketinde kendi soydaşlarından duymadığı tatlı ve teselli edici sözler duymuştu. Dahası, özel olarak inşa edilen binalarda dinî ibadetlerini serbestçe ve rahatsız edilmeden yapabilmelerine izin verilmişti. Gerçek bir İslam düşmanı bunlara izin verir miydi! Bu durum karşısında Selim'in, Müslümanlarla Rusların birarada yaşayabilecekleri fikrini benimsemesinde şaşırtıcı bir şey yoktu ve Türkiye'nin Avrupa'daki topraklarını işgal eden Ruslara karşı savaşanları aptallıkla suçluyordu!

"Allah'ın **Dünya**'sı büyük," diyordu, "Ve zavallı Çar halkının ihtiyacını karşılayacak durumda değil. Ruslar o kadar iyi insanlar. Memleketimize geliversinler. Padişah'a neye malolur ki? İstanbul'da sürdüğü **zevki** Bağdat'ta ya da Şam'da da sürebilir. Ruslarla kardeş kardeş yaşamayalım mı? Bratuşka! Bratuşka!"

Bu politikasıyla Rusya yüzyıllardır Türklerle Rusları ayıran uçurumun üzerine bir köprü kurmaya çalışıyordu. Arslanlıkla başarılamayan tilki kurnazlığıyla gizlice elde

ediliyordu. Esarette bulunan yüzbin kadar Türk askeri hoş tutuluyor ve kendilerine burada esir değil, sadece Rusların misafiri oldukları duygusu telkin ediliyordu. Böylece Türkler gelecekte Ruslara, peygamber Muhammed'in emrine göre aynı çatı altında misafir olarak "tuz ekmek" yiyen herkese gösterilmesi gereken davranış ve dostluğu göstermeye borçlu bırakılıyorlardı.

Selim'e gelince, bu uçurumu bağlayan köprünün öbür yakasında bıraktığı ateşli bir aşk macerası bir deniz feneri gibi ona, bir an önce sevdiği o Rus kızının kollarına dönmesi gerektiği sinyalini veriyordu. Biraz sıkılarak bu konuya değinen Selim:

"Güzele bakmak sevaptır," dedi, "1829'da Edirne'ye gelenlerden bir subayla tanışmıştım. Biraz Türkçe biliyordu ve beni çay içmeye davet etti. Kendisine bakan dul bir kızı vardı-- Allah onu babasına bağışlasın, melek gibi iyi kalpliydi. "**Çapkın**" bir adam olan kocası yıllarca bu kızın peşinde koşmuş ve sonunda onu almayı başarmıştı. Sanki onu mutlu etmek için mi almıştı? Alt tarafı bir "çapkın"! Beş altı hafta içinde varını yoğunu kumarda kaybedince tabancasını beynine dayayıp tetiği çekmişti. Zavallı kadın altı yıldır duldu. Yaşlı babası da kağıt oynamayı seviyor ve vakit geçirmek için kızı Pavlofska ile oynuyordu. Ama tanıştıktan sonra bir daha **yaka**mı bırakmadı. Bana katıldığı savaşları anlatıyor ve benim Ruslar hakkında övgü dolu sözlerimi büyük bir zevkle dinliyordu.

Güzel Pavlofska sadece babasının açıklamalarını dinlemekle yetiniyor, başını ve parmağını sallayarak Rusların iyi olmadıklarını, çünkü içki içip "**kumar**" oynadıklarını anlatmaya çalışıyordu. İçki içmeyen, kumar oynamayan Selim'e "Haraşo! Haraşo!* diyordu. Hem de nasıl tatlı bir sesle, nasıl bakışlarla! Ne diyeyim sana? Karım Meleika güzel kadındı, güzel ve iyi kalpli, ama nasıl diyeyim sana?

* *Haraşo: Rusça, "iyi, güzel"*

Bizim evlerimizde en iyi kadınların bile koyundan farkı yoktur. Onca yıl Meleika'mla yaşadık ve üç çocuğumuz oldu. İnanır mısın, bir kere olsun gözlerime Pavlofska gibi bakmadı. Önümde başını eğip efendisinden emir ya da azarlamayı bekleyen bir uşak gibi bakmazdı Pavlofska. Asla. Bakışlarının içime işlediğini, kalbimi ısıtıp aydınlattığını, buzları erittiğini hisseder, sevinç ve mutluluktan göklere uçacak gibi olur, yine de Pavlofska'nın kucağını göklere tercih ederdim. Ya sesi! Ve şarkı söyleyişi! Doğru, dilini anlamazdım ama, belki de bunun için şarkıları ruhumun derinliklerine işlerdi. Bülbülün dilini anlıyor muyuz? Öyleyken, bülbül sesini duyan herkes onun acıdan, üzüntüden ve sevdasından şarkı söylediğini hisseder. Allah Pavlofska'yı babasına bağışlasın! Çok kere geceleri gözüme uyku girmediğini, kendisine o kadar güzellik ve iyi kalplilik vermiş olan Allah'ın Meleika'mı niçin Pavlofska gibi yaratmadığını düşünüp çocuk gibi ağladığımı bilirim.

Ama Meleika annemin ona verdiği yüzüğün sahibiydi. Onu bırakamazdım. İçim kan ağlıyordu. Savaş bitip de bizi geri göndermeye başladıklarında, işte, o zaman kalbimin bir parçasını Rusya'da bırakmadan oradan ayrılamayacağımı anladım.»

Şimdi Selim sinirleri bozulmuş olarak sözlerine devam etti:

"Esirliğimde yaşadığım onca mutluluktan, düşmanlarımızın elinde gördüğüm onca bakımdan sonra," dedi, "Dinle şimdi kendi insanlarımızın bizleri nasıl karşıladıklarını, canımızı dişinize takarak hizmet ettiğimiz devletin kendi savaşçılarına nasıl davrandığını dinle."

Ve Selim kapkara renklerle ondan sonra başından geçenlerin tablosunu çizmeye başladı:

"Esirler el üstünde tutularak trenlerle yakındaki limanlara kadar götürüldüler."

Geçtikleri her yerde millet onları her zaman o tatlı "kar-

deş" sözüyle karşılayıp selâmlıyor ve bu son dakikaları gidenlere karşı duydukları sevgiyi göstermek için kullanıyorlardı.

İstisnasız her esirin yanında tanıdıklarınca kendisine verilmiş bir hediye vardı. Babasıyla Pavlofska Selim'i denize kadar geçirip kucakladılar ve ırmaklar dolusu gözyaşıyla uğurladılar. Ama o güzel yaşantı bu sahillerde sona eriyordu. Bu sahillerde her esir üzerinde Rus işi ne varsa çıkarmak ve savaş alanlarında onca zaman üzerinde taşıdığı kirli paçavralara bürünmek zorunda bırakıldı. Ve böylece yüzlercesi binlercesi yarı çıplak ve çoğu yalınayak, rıhtımda bekleyen gemilere çıkarıldılar; teknelerin safra bölümlerine varıncaya kadar acımasızca tıka basa doldurduldular. Devletin başkentine vardıklarında her biri, anavatanın tatlı kucağına davet edildikleri âna lânet ediyordu!

Esirlerin dönüşü kışa rastlamıştı. O günlerde İstanbul, pek çok özel konaklarla birlikte halkın hizmetine açık her bir binayı tutmuş olan Bulgaristan muhacirleriyle dolup taşıyordu. Ve o Osmanlı camileri kapılarının ağzına kadar kadın çocuk doluydu. Sokaklarda da, daha çok ümitsizlikten halsiz düşmüş, vahşileşmiş yaratıklar görülüyordu.

Ve bu durumda, sayılamayacak kadar çok bunca esir dönüşlerinden sonra nerede yatacaktı? Bu konuda tek bir çalışma yoktu. Korkulu bir yolculuktan perişan olmuş, aç susuz ve soğuktan donmuş bu esirleri vapurlar sürüler halinde Galata köprüsüne ve Boğaziçi kıyılarına boşaltıp bırakıyorlardı. Esirlerin yanında bulunan subaylar karaya çıkar çıkmaz Seraskerlik'in yolunu tutuyor, düşmanlarının ülkesinde o kadar iyi bakım gönnüş olan kırk bini aşkın Plevne gazisi ve pek çok başka esir şimdi birden, uğrunda canlarını tehlikeye atmış oldukları muhteşem saraylar, camiler ve konakların önünde defalarca açlıktan ve soğuktan ölmeye terkedilmiş bulunuyordu. Selim:

"Katıldığımız onca savaş ve başardığımız onca işten

sonra biz Padişah'ın askerlerinin Yahudilerden sadaka almak zorunda bırakıldığımızı ve ipek şemsiyeli, eldivenli o çıtkırıldım efendilerin önümüzden geçerken yüzümüze bile bakmadıklarını hatırladıkça kalbim kan ağlıyor." dedi.

Çok geçmeden bu çaresiz yaratıkların sabrı taştı. Seraskerlik'in avlusunu kuşattılar ve binlerce ses, evlerine dönebilmek için, aylardır alamadıkları ve dökülen kanlarının ve çektikleri çilenin bedeli demek olan aylıklarının artık ödenmesini istiyordu. Ama --Selim'in görüşüne göre-- yüksek mevkilerdeki kişilerin israfı yüzünden askerlere ödeyecek para kalmamıştı. Bunun üzerine son ümitlerini de yitiren askerler sokaklara dökülüp her birine bir parça kuru ekmek dağıtmak zorunda kaldılar ve alacaklarının en kısa zamanda kendilerine ödeneceğini söyleyerek aldattılar! Zamanla tifo ateşi, hastalarla birlikte aynı duvarlar arasında yığılmış muhacirlerle talihsiz askerleri silip süpürmeye başladı, yüzlerce ve yüzlercesi ölüp gitti. Haklı olarak çileden çıkmış bu adamların korkusundan zaptiyeler onların ellerindeki her türlü silâhı almışlardı. Ve böylece Selim, çamur deryası içinde çadıra benzeyen bir şeyin altında ateşler içinde ve yardıma muhtaç kıvranırken genç bir zaptiye ondan, o ara elinde bulunan Rus kılıcını vermesini istemişti. Selim bu kılıcı binbir güçlükle İstanbul'a kadar getirmeyi başarmıştı.

Bu kılıç ona sevgili Pavlofska'sının paha biçilmez hatırasıydı. Selim bana:

"Gencin bu edepsizliği bende nasıl bir iz bıraktı, tahmin edersin," dedi, "Geçirdiğim korkunç hastalık nöbetleri, içinde bulunduğum korkunç durum yetmiyormuş gibi şimdi de kalbimi yaralamak için bu genç çıkagelmişti. Ona: -- Köpek, dedim, **yüzbaşı** Selim'in elinden Moskof bile tek bir silâh alamadı!"

Zabıtaya karşı bu düşüncesizce davranışından ötürü Selim'i acımasızca dövmüşler ve elinden yalnız kılıcını al-

makla kalmamış, asker kaputundaki subaylık **şerit**lerini de sökmüşlerdi. "Sokakta bunları omuzlarında taşır, bir de dilenirsin," diye çıkışmışlardı ona, "Devleti rezil etmek için mi? Artık asker değilsin, subay ise hiç değilsin. Yok ol buradan!"

Bütün bunları ayrıntılarına kadar anlatan Selim:

"Şimdi sana soruyorum," dedi, "Bu dünyada suçlu olan kim: Öldüren mi, yoksa öldürülen mi? Çünkü ellerimi çözdüklerinde aklıma çılgınca bir fikir geldi; üzerlerine atılıp hepsini kadife koltuklarında otururken kılıçtan geçirmek işten değildi. Ama o güne kadar namusumla şerefimle yaşamıştım ve adımın lekelenmesini istemiyordum. Memleketinde karın ve çocukların var, Selim, dedim kendi kendime, bir şeyin kalmasa da hiç olmazsa onlara iyi itibarını miras bırak. Ve Allah bana sabır verdi de daha iki üç ay hasta bedenimi İstanbul sokaklarında sürüdüm, tâ ki karlar eriyene ve yollar açılana kadar. Sonra da düşe kalka sürünerek evime varabildim." Selim biraz durakladıktan sonra:

"Evime!..." diye tekrarladı ve o keder dolu gülüşüyle acı acı gülümsedi, "İşte öylece bu zavallı ben, en azından evime geldiğimi sanıyordum! Çocuklarıma, karıma, bakılıp iyileşmeye ve onca işkenceden sonra ölmek kaderde olmadığına göre yeniden iş hayatına atılmaya geldiğimi sanıyordum... Evime! Nerede evceğizim? Karım, çocuklarım nerede?

Biz Balkanların ötesinde Padişah'ın tahtını, devletin varlığını savunmaya çalışırken memleketi idare etmek, korumak için geride kalan efendiler Çerkeslerle ve Bulgaristan'dan gelen **muhacir**lerle birleşip Hıristiyan köylerini ve evlerini basmış, pek çok cana kıymış ve mallarına el koymuşlardı. Yiğitlik sanıyorlardı bu yaptıklarını! Ne var ki Plevne düşüp Moskoflar Balkanların öbür yanından hücuma geçince, işte o zaman, akan kanların yerde kalmadığını, yaptıkları kötülüklerin burunlarından geleceğini an-

lamışlar, evlerini barklarını öylece ortada bırakıp canlarını İstanbul'a zor atmışlardı. O zamanlar babam hayatta değildi; içtiği **rakı** başını yemişti. Allah affetsin! Karısı tek başına kalınca en önce topraklarımızı satmış, parayı cebine koyup İstanbul'a gitmiş ve orada evlenmişti. Payıma düşen altmış bin **kuruşu müftü**, geri dönmeyecek olursam çocuklarıma kalsın diye işe yatırmıştı. Ama kurunun yanında yaş da yanar. Zavallı karım görüyorsun ya, devlete yardım edeyim derken onu yardıma muhtaç bırakmışım-- Moskof'un gelmekte olduğunu öğrenince o da başka ailelere katılarak İstanbul'a gitmişti.

Ondan sonra neler olduğunu kolaylıkla tahmin edersin. Dağlara kaçmış olan Hıristiyanlar Türklerin gittiğini duyar duymaz geri dönüp intikam almak için evlerimizi ateşe vermişlerdi. Kış kıyamette yollara düşen Türklerden yarısı daha İstanbul'a varmadan yollarda kırıldı. Varanlardan da geri dönecek pek insan kalmadı. Açlık, soğuk ve salgın hastalıklar beni oradaki çocuklarımdan ve karımdan yetim etti!"

Gözyaşlarını silen Selim:

"Canım pahasına defalarca korumaya çalıştığım Padişah'ın tahtı önünde üç çocuğumla karımın "ecel"leri gelmeden canları çıktı," diye bağırdı, "Ve bunlar ailemdi benim... Dünyadaki tek varlığımdı!..."

Talihsiz Selim'in çenesi göğsüne düştü. Bu dürüst insanın soluk çehresi ruhunu ezen acılardan daha da karmaşıktı. Az sonra kaşları çatıldı ve yerinden fırlarken:

"Göğsünde kalbi olan bir Allah'ın kulu varsa gelsin şimdi," dedi, "Gelsin de Selim'i davranışlarından ötürü suçlasın! Efendilerin ve ağaların kötülüklerinden ötürü **merhamet**ini bu memleketten kaldır, yarabbi. İyiliği ve yardımseverliği için bu toprakları Ruslara kısmet et. Sen de bizzat öyle düşünmüyor musun? Silistre nerede? Hersek nerede? Sırbistan nerede? Nerede Bulgaristan? Her yerde kazandık,

her yerde kaybettik! Onun için artık hiç bir şey bilmek ve duymak istemiyorum. Daha kaç yıl ömrüm kaldı, Allah bilir, ama o üç beş yılı da istediğim gibi yaşamak hakkımdır. Nasıl da seviyorum hayatı! Bunu kimseden saklamadım. Nah, sen de görmüyor musun? Yalnız suçlular görmek istemiyor ve onun için de benim aklımdan zorum olduğunu sanıyorlar. Yüzbaşı Selim'in Moskof'la gittiğini görünce belki de benim kötü bir kişi, bir asker kaçağı olduğumu düşünecekler."

"Kimse öyle bir şey söylemeye cesaret edemez," dedim Selim'e, "Ben ki senin hikâyeni öğrendikten sonra sana kimse ağzını açamaz diyorum. Yiğit adamsın, Selim **Ağa**! Ve çok haksızlığa uğramışsın!"

Fukara tâ kalpten gelen bir sesle:

"Allah sana uzun ömür versin, yüzünü güldürsün," dedi, elimi sıktı, "Bugün içim rahatladı. Allah seni de rahatlatsın. Sefalet içinde hiç bu kadar zevk duymamıştım!... Yalnız senden bir ricam var, ne olur: Gazetelerde Rusların yeniden geleceğini okuyacak olursan, hemen bana haber yolla. İnan bana, kuş gibi uçar, onlara katılırım."

"Bugünlede başkente gideceğim, sanırım bir, en çok iki ay sonra dönerim." dedim ona, "Dönüşte özel olarak sana uğrayıp bu kış ne gibi olayların beklendiğini anlatırım. Gerçek şu ki Bulgaristan yine için için kaynıyor. Rusya onun bağımsızlığını istemiyor ve büyük bir ihtimalle bir bahanesini bulup yeniden Tuna'yı geçebilir."

Türk gözlerini gökyüzüne kaldırarak:

"Amin! Allah vere!" dedi.

Yine kendisine teselli edici bir kaç teminat verdikten sonra Moskof Selim'i candan selâmladım ve düşünceli, Kaynarca'dan yukarı yola koyuldum. "Bu adamdaki acayip bir ruh yarası," dedim kendi kendime, "Başına gelen felâketler, Türk askerinin bilinen sabır ve metanetiyle ilgili an-

latılanları da geçiyor. Yiğit yaradılışlı ve ayni zamanda filozof, ama kıymeti bilinmemiş. Bıyığı terler terlemez, sadece haremde bir kız gibi büyütüldüğünü değil, onu sonsuz bir şefkatle seven ve onun ayrılığına dayanamayarak ölen talihsiz annesini de unutarak savaşa atılmış. Anne ve babasının, çocuklarının görüş ve duyguları konusundaki yanılgıları da acayip. Anne ve baba da çocukların sadece dış görünüşte kendilerine benzeyip benzemediklerine bakıp önyargılara varmışlar. Özellikle babası evin kökünden felâketine sebep olmuş. Gerçeği söylemek gerekirse Selim annesiyle babasındaki iyi ve güzel huyları kendi benliğinde toplamış: Korkusuz ve cesur karakteri. Şeref ve gururu babasının meziyetlerinden başka ne olabilir? Ama babası, kaba mantığı, insana yakışmayacak katılığı, hiç de akıllıca olmayan sert ahlâk anlayışıyla ruhundaki bu meziyetlere zarar verirken Selim, miras olarak aldığı bu meziyetlerin yanı sıra yumuşak ahlâkı, doğuştan sağduyulu oluşu, sabrı ve iyikalpliliğiyle insanda sevgi ve saygı uyandıran bir kişi.

Bana öyle geliyordu ki kaderin garip bir cilvesi, savaşçı ve gönlü yüce Selim, uysal ve barışsever annesinden sadece görülmemiş derecede sevgi dolu bir kalp değil, ayni zamanda eşi az bulunur canlılıkta bir hayâl gücü miras almıştı. Tıpkı o iyi kalpli hanım annesinin, hayâlinde küçük bir kız yaratmış ve Selim'i bir kız evlât gibi süsleyip giydirerek büyütmüş olması gibi, Ruslara olan zaafı altında ezilen ve gözlerindeki bizim için komik sayılabilecek gülüşü bile kaybolan Selim de bu Elen toprağında kendisine bir Rus dünyası yaratmış ve o canlı hayâl gücüyle bu dünyanın eksikliklerini doldurmuştu.

Böylece bütün yol boyunca birer birer, Selim'in karakterindeki anne ve babasından gelen birbirinin zıddı ruhsal özellikleri araştırdım durdum. Böyle bir anne babadan doğmuş Selim'in bencillikten ve fanatiklikten hepten kurtulmakla kalmayıp bu özelliklerin tam zıddını benimsemiş

olması, öyle görünüyordu ki onun gerçekleri idrak etmiş olmasından ileri geliyordu. Padişah ve din yolunda yaptığı onca fedakârlıktan ve çektiği korkunç ruhsal acılardan sonra bu insanüstü fedakârlıklara karşılık kendi milletinden gördüğü davranışla Selim, bana öyle geliyordu ki onlara olan her manevi borcunu ödemiş bulunuyordu.

Sonra aklıma bir başka konu daha geldi: Bizimkilerden çok kereler duyduğuma göre Türkler Osmanlı devletinin Avrupa'daki topraklarını asla kendilerine ait olarak görmüyorlardı. Tersine, gerçek vatanlarının Kızıl Elma olduğuna ve zamanı gelince Bizans'ın anahtarlarını kutsal bir emanetmiş gibi sessiz sedasız bize teslim ederek "kadınları ve çocuklarıyla" Boğaz'ı geçip gideceklerine inanıyor ve bunu itiraf ediyorlardı. Bu Bizans ümidinin, Türklerin Avrupa'daki topraklarının bütünlüğünü bütün işgallere ve isyanlara karşı canları pahasına uzun, çetin ve kıyasıya savaşlarla adım adım korumaya çalıştıkları tarihî gerçeğiyle çeliştiği ortadadır. Ama Selim dememiş miydi? Türk ordularının verdiği bunca savaş ve elde ettiği başarılar neye yaradı? Yoksa yine olan olmamış mıydı? Yunan ayaklanmasının Padişah'ın Avrupa topraklarını sarsmasından ve ona verdiği zararlardan sonra ne akıtılan oluk gibi kanlarla ne de sayısız ölü vermekle, müminler ne kadar isteseler de, bu çözülmenin önünü almak mümkün değildir.

Birbiri ardından Karadağ, Sırbistan, Romanya, sonra şu Bulgaristan, Bosna ve Hersek elden gitti. Hemen hemen her yerde bu dürüst Türkler savaşarak bu ülkeleri tekrar tekrar ele geçirdiler, halka boyun eğdirdiler ve her seferinde de Avrupa'nın ve tabii Rusya'nın işe karışmasıyla kendi topraklarından edildiler.

O halde Selim gibi bir insanın, Halife'nin tahtını artık Şam'a ya da Bağdat'a taşımak zorunda kalacağını ve kaderde yazılı saatin geldiğini düşünmesinde şaşılacak ne var?

---

* *Alman Battemberg ailesinden prens I. Alexandre 7 Eylül 1886'da tahttan inmek zorunda kaldı.*

Geçen Eylül başkentten B.-- ilçesine döndüğümde Bulgaristan'da devlet darbesi olmuş ve Battemberg* tahttan inmek zorunda kalmıştı.

İlçeye vardığımda pek çok kişi toplanarak benden, Avrupa gazetelerinde okumuş olabileceğimi sandıkları haberleri dinlemek için etrafımı çevirdi; çünkü mahalli gazetelerin darbe haberini yazmalarına izin verilmemişti. Bu kalabalığın arasında milli üniversitenin profesörlerinden, her yeni bir haberin doymaz takipçisi ve ateşli bir politika düşkünü sıska belediye doktoru da vardı. Başkent'e hareketimden önce Selim'in hikâyesini ona anlattığımda hararetle bağırmıştı:

"Hepsi ahlâksız, dostum, hepsi. Yabancılarla düşüp kalkmakla fanatiklikleri azalmış olabilir. Yarın ellerine bir fırsat geçecek olsa ortalığı yıkarlar. Padişah'ın emirlerine aldıran olmaz, hepsi düşman safına katılır."

Bulgaristan'daki olaylardan sonra doktoru yeniden görünce ona:

"Yarın erkenden seni Kastalia'daki suların kıyısında bir kahve içmeye davet ediyorum." dedim. O ise:

"Kahveyi kim pişirecek?" diye sordu.

"Tabii ki Moskof Selim. Daha Rusya'ya gitmiş olabileceğini sanmıyorum. Parası yok. **Teskere** de vermiyorlar. Onun için şimdi benden Rusların gelip gelmeyecekleri ile ilgili haber bekliyor. Ama bu gidişle daha çok bekleyecek."

O zaman doktor merhametle:

"Ah, zavallı!" dedi, "Kimi düşüncesizler adamı fena halde aldattılar."

"Nasıl?" dedim.

"Bulgaristan'daki darbe duyulur duyulmaz gidip ona Rusların geldiğini söylemişler. Geçen gün belediye başkanı beni onu ziyarete yolladı. Kötürüm olmuş bir halde buldum

onu! Gerçekten, aşırı sevinç onu hasta etmişti."

Ertesi gün biraz geç de olsa birlikte onu ziyarete gittik. Karanlık kulübesinde onu eski bir hasıra uzanmış yatıyorken bulduk. O sevimli yüzü tanınmayacak hale gelmişti. Rengi daha da solmuş, etleri sarkmıştı. Suratı asıktı; ağzıyla bir gözü sağa kaydıkça bu asıklık daha da belirginleşiyordu. Sağ eliyle bacağı, doktorun dediği gibi tutmuyordu, ama doktor bugünkü muayenesinden sonra onun bu defa iyileyeceğine inanıyordu. Hastanın durumunu o kadar iyi bulmuştu.

Zavallı Selim karşısında beni görünce o unutulmaz melankolik gülüşüyle gülümsemeye çalıştı. Vücudu titriyordu. Hastalık, yüzünün karakteristik çizgilerini öylesine ürkütücü bir hale sokmuştu! Gözlerim yaşardı. Bunu gören Selim yüzünü elleri arasına saklayarak bir çocuk gibi ağlamaya başladı. Yanına oturdum, elini avucuma alarak:

"Nen var, sevgili dostum? dedim, "Geçmiş olsun!"

Selim'in o âna kadar sesi çıkmamıştı. Hasırın altında bir kabirden geliyormuş gibi zayıf ve ağlamaklı sesini duyunca kalbim parçalandı. İçini çekerek:

"Allaha şükür!" dedi zavallı, "Halimi görüyorsun!"

"Bir şey değil," dedim ona, "**Doktor efendi** tehlikeyi artık atlattığını ve kısa zamanda iyileşeceğini söylüyor. Ama nasıl oldu da bu hal başına geldi? Kendini nasıl incittin? O sevinçlerin hep boşa mı gitti? Doktor bana senin sevinçten hasta olduğunu söyledi."

Hasta, doğru değil kabilinden bir elini sallayarak:

"Öyle deme," diye hıçkırdı, "Keşki sevinçten olsaydı!... Kederimden ölmeyi Allah alnıma yazmış benim!... Gerçekten, ben de sevineceğimi sanmıştım... Ama olmadı."

Kalan o azıcık gücünü toplayan Türk acı dolu melankolik gözlerini gözlerime dikerek o ağlamaklı sesiyle devam

etti:

"Babam ve annem Müslüman idiler... Ben ve bütün Osmanlılar Padişah'ın mülküyüz... İnsan kanını değiştirebilir mi? Kanımı nasıl inkâr ederim!... Efendimize ihanet etmek!... Ruslarla gitmek!... Bu korkunç düşünce bir gece, bütün gece bana vicdan azabı çektirdi... Bütün gece sabahlara kadar aklımla kalbim mücadele etti... Sabahlara kadar... Kederimden, düşüncelerden aklım başıma geldi..."

Doktorun şaşkın bakışları benimkilerle çakıştı. Selim gücünü toplamaya çalışırken: "Ama, be mübarek adam," dedim ona, "Böyle düşüncelere dalmana ne gerek var! Her şeye boşvermişsin." O ise vakarla:

"Ruslar yine Bulgaristan'a girdiler!" dedi, "Duymadın mı?" Bunun üzerine:

"Ah! Şu yalancılar, kötü niyetliler!" diye bağırdım; az kalsın adamın ölümüne sebep olacaklardı: "Doğru haberleri sana bizzat getireceğime söz vermedim mi ben? Onun için şimdi benden duy, sevgili dostum: Ruslar Padişah'ın ülkesine ne geldiler, ne de bir daha gelecekler."

Türk kıvranarak ama coşkunlukla:

"Allahını seversen!" diye bağırdı, "Sahiden gelmediler mi? Gel seni bir öpeyim!"

Gözleri korkuyla parıldadı:

"Allahını seversen! Artık gelmeyecekler mi?"

Doktor birden aramıza girdi, beni yatağın yanından çekerek ciddi bir tavırla hastaya döndü:

"Dostum," dedi, "İstirahate ihtiyacın var. Bırak şu Rusları, eksik olsun. Sen sağlığına bak!"

Selim'in bir kaç anlaşılmaz söz mırıldandığı duyuldu, yalnız "Allah! Allah!" sözlerini anlayabildim.

Doktor hastanın başından ayağa kalkarak bana baktı; yüzü bembeyazdı ve gözlerinde dehşet okunuyordu. Titreyen dudakları arasından:

Hastalığının ikinci nöbeti yaşlı askerin acılarına son vermiş ve: Türk, Türk olarak ölmüştü.

Annemin Günahı

Ayno'dan başka kızkardeşim yoktu. O da küçük ailemizin gözbebeğiydi ve onu hepimiz seviyorduk. Ama onu hepimizden daha da çok seven biri varsa o da annemizdi. Masada onu yanına oturtur, her şeyin en güzelin ona verirdi. Bize rahmetli babamın eskilerini giydirirken Anyo'ya durmadan yeni şeyler alırdı.

Annem onu derslerinde bile sıkıştırmazdı. İstediği zaman okula gider, istemedi mi evde kalırdı. Bize asla tanımadığı bir serbestlikti bu.

O günlerde ben ve diğer iki erkek kardeşim her ne kadar küçük idiysek de, böyle ayrıcalıkların küçük çocuklar arasında zararlı kıskançlıklara yol açması, tabii ki kaçınılmazdı.

Ama biz, annemizin hiç taraf tutmadan bütün çocuklarına aynı şefkati beslediğini biliyorduk. Bu ayrıcalıkların, evin tek kızına karşı duyulan çok tabii bir sevginin ifadesi olduğundan emindik. Kıza gösterilen bu ihtimamı yalnız sabırla hoş görmekle kalmıyor, elimizden geldiği kadar daha da artmasına çalışıyorduk.

Çünkü Anyo, tek kızkardeşimiz olması bir yana, ne yazık ki devamlı zayıf ve hastalıklıydı. Daha ana karnında yetim kaldığı için annemiz tarafından herkesten daha çok okşanma hakkına sahip olan evin en küçük erkek çocuğu bile bu hakkını seve seve kızkardeşimize devrettiği halde Anyo ne şımarıyor, ne de bize tepeden bakıyordu.

Aksine, bize karşı çok alçak gönüllü davranıyor ve

hepimizi candan seviyordu. Ve de --gariptir ama-- bize olan şefkati, hastalığı ilerledikçe azalacağı yerde tam tersine artıyordu.

Onun iri kara gözlerini, yüzü soldukça daha da kara görünen, birbirine bitişik yay gibi kaşlarını hatırlıyorum. Yaradılıştan dalgın ve melankolik yüzüne, yanında olduğumuz zamanlarda şöyle bir tatlı gülümseme yayılırdı.

Hasta ziyaretine gelen komşu kadınların getirdikleri meyvaları yastığının altına saklar, okuldan döndüğümüzde bize dağıtırdı. Ama bunu her zaman gizlice yapardı. Çünkü annemiz kızıyor, hasta kızının birazcık olsun tadına bakmasını istediği meyvaları bizim atıştırıp bitirmemize razı olmuyordu.

Bu arada Anyo'nun hastalığı durmadan kötüye gidiyor ve annemizin bütün dikkati de hep onun üzerinde toplanıyordu.

Babamız öldüğünden beri evden dışarı çıkmamıştı. Çok genç yaşta dul kaldığı için, Türkiye'de her çok çocuklu anneye tanınan serbestlikten faydalanmaya bile utanıyordu. Ama Anyo'nun yatağa düştüğü günden sonra utanmayı bir tarafa bıraktı.

Nerede, ayni hastalığı çekmiş biri olduğunu duysa oraya koşuyor ve nasıl iyileştiğini soruyordu.

Her hangi bir yerde ihtiyar bir kadın şifalı otlar mı saklıyor-- hemen gidip satın alıyordu.

Bir yerlerden dış görünüşü acayip bir yabancı ya da bilgisiyle tanınmış biri çıka gelse ona yalvarıp görüşünü almakta hiç tereddüt etmiyordu: Okumuşlar, halkın gözünde her şeyi bilen kişilerdir. Fakir bir yolcu kılığına girerek kendilerini gizleyen, tabiat üstü güçlere sahip esrarengiz yaratıklar da vardır.

Mahallemizin şişman berberi davetsiz olarak bizi

ziyaret etmek hakkına sahipti. Çevremizin tek resmi doktoruydu.

Ne zaman onun geldiğini görsem hemen **bakkal**a koşmak zorundaydım. Çünkü en azından elli dram* **rakı** içmeden hastaya yanaşmıyordu. Sabırsızlanan anneme:

"Yaşlıyım, mori**" diyordu, "yaşlıyım ve bir kadeh atmayınca gözlerim iyi görmüyor."

Besbelli, yalan da söylemiyordu. Çünkü ne kadar çok içerse gözleri, giderken alıp götüreceği avlumuzun en etli butlu tavuğunu o kadar iyi seçiyordu.

Annem, onun ilâçlarını kullanmaktan vazgeçtiği halde düzenli olarak ve çıt çıkarmadan parasını ödüyordu. Bu, bir yandan onu kırmamak içindi; öbür yandan da adamın sık sık, hastalığın, bilimin reçetelerinden haklı olarak beklediği yönde iyiye doğru gittiği yolunda verdiği garantilerde teselli buluyordu.

Bu son dediği ne yazık ki çok doğruydu. Anyo'nun durumu yavaş ve farkına varılmayacak şekilde, ama durmadan daha kötüye gidiyordu. Bu belirsiz hastalığın uzayıp gitmesi yüzünden annemiz bambaşka bir insan olmuştu.

Bilinmeyen her hastalığın, halk tarafından doğal bir dert olarak görülmesi için ya o yörede kullanılan ilâçlarla geçmesi, ya da kısa zamanda ölümü beraberinde getirmesi gerekiyordu. Ama uzayıp müzminleşti mi bu, tabiat üstü nedenlere, cinlere perilere bağlanıyordu.

Hasta tekinsiz yere oturdu. Gece, su perileri göze görünmeden alem yaparlarken dereden geçti. Önüne kara kedi çıktı-- ki, bu "evlerden dışarı" kılık değiştirmiş cinlerdendi.

Annem, boş şeylere inanan biri olmaktan çok dindar bir

---

* *Dram: Dirhem*

** *Mori: Bre kız! (erkekler için 'more'),*

insandı. Bu teşhisler onu başlangıçta ürkütmüştü ve günah işleri korkusuyla hasta için büyü yapılmasına yanaşmamıştı. Zaten papaz ne olur ne olmaz diyerek kötülüğü kovmak için hastanın üzerine okuyup üflemişti. Ama annem çok geçmeden fikrini değiştirdi.

Hastanın durumu gittikçe kötüleşiyordu. Anne şefkati günah korkusuna galip geldi. Din, boş inançlarla yan yana yaşamak zorundaydı.

Anyo'nun göğsündeki istavrozun yanına, üzeri esrarengiz Arap harfleriyle yazılı bir muska astı.

Ayazmaların* yerini büyücülükte kullanılan malzemeler aldı, papazların dualarını büyücü kadınların **salâvat**ları izledi.

Ama bütün bunlar boşa gidiyordu.

Çocuğun durumu durmadan kötüleşiyor ve annem tanınmayacak hallere geliyordu. Görsen, başka çocukları olduğunu unutmuş sanırdın.

Bizi kim yediriyor, kim yıkıyor, elbiselerimizi kim yamıyor, bilmek bile istemiyordu.

Yıllardır evimizde kalan gün görmüş yaşlı bir kadın, yaşlılığının elverdiği ölçüde bize bakıyordu.

Zaman zaman annemizi bütün bir gün boyunca görmediğimiz oluyordu.

Bazan, Anyo'nun elbisesinden kopardığı bir parçayı, kötülük hastadan uzaklaşsın ümidiyle mucize yarattığına inanılan bir yere bağlıyor, bazan da kendi eliyle döktüğü Anyo boyundaki sarı mumları, şans eseri o anda âyin yapmakta olan yakındaki kiliselere taşıyordu. Ne var ki bütün bunlar, her şey boşunaydı. Kızkardeşimizin hastalığına çare yoktu.

Her yola başvurulduktan, her ilâç denendikten sonra, bu gibi durumlarda sığınılacak en son yere gittik.

* *Ayazma: Kutsal su; Orthodoks Hıristiyanlarının zemzem'i.*

Annem, saranp solmuş kızcağızı kucağına alıp kiliseye götürdü. Ben ve büyük kardeşim yatak yorganı yüklenerek peşlerinden gittik. Orada, Meryem Ana ikonası* önündeki ıslak ve soğuk döşeme taşları üzerine yatağı serdik ve üzerine titrediğimiz en tatlı varlığımız biricik kızkardeşimizi yatırdık.

Herkes onun cine uğradığını söylüyordu. Annemin bundan artık hiç şüphesi yoktu, hasta da bunu anlamaya başlamıştı.

O halde, kırk gün kırk gece kilisede, kutsal kürsü önünde, Kurtarıcı'nın** annesinin ayakları dibinde kalması gerekiyordu. Ancak onların merhameti ve yardımıyla kızcağız, içine yuva kurduğu günden beri narin hayat ağacını amansızca kemiren bu şeytanî hastalıktan kurtulabilirdi. Kırk gün kırk gece. Çünkü şeytanlar, ilâhî merhametle aralarındaki görünmez savaşa ancak o kadar dayanabiliyorlardı.

Bu süreden sonra kötülük yeniliyor ve utanç içinde geri çekiliyordu. Ve de hastaların, son savaşın sarsıntısını vücutlarının içinde duydukları, Kutsal Emanetler dolaştırılırken ya da "Allah Korkusu" duası okunurken korkunç kılıklı düşmanın nasıl kaçtığını gördükleri ile ilgili hikâyeler de eksik değildi. Ne mutluydu o anda bu savaşın sarsıntısına katlanabilecek gücü olanlara! Gücü olmayanlar ise tâ içlerinde kendisini gösteren bu mucizenin büyüklüğü altında ezilip gidiyorlardı. Ama buna üzülen yoktu, çünkü hayatlarını kaybetseler de hiç olmazsa en değerli şeyi: Ruhlarını kurtarmış oluyorlardı.

Bununla beraber böyle bir ihtimal annemizi son derece huzursuz ediyordu. Anyo'yu yeni yatırmıştık ki titreyerek ona, kendisini nasıl hissettiğini sormaya başladı.

İçinde bulunduğumuz yerin kutsal havası, ikonalar,

* *İkona: Kutsal resim*
** *Kurtarıcı: Hz. İsa*

buhurdanlıktan çıkan koku, kızkardeşimizin melankolik ruhunu iyi yönde etkilemişti. Çünkü, daha ilk dakikalardan sonra canlanarak bizimle şakalaşmaya başlamıştı. Annem ona şefkatle:

"Yanında seninle oynamak için kim kalsın istiyorsun," diye sordu, "Hristakis mi, Yoryis mi?"

Hasta kız anneme kaçamak, ama anlamlı baktı ve bize gösterdiği ilgisizlik yüzünden onu suçlamak istemiyormuş gibi yavaş ve ölçülü cevap verdi:

"İkisinden hangisini mi istiyorum? Ya ikisi, ya hiç kimse. Bütün kardeşlerimi, hepsini istiyorum."

Annem kendisini toparlayıp sustu.

Az sonra gidip en küçük kardeşimizi de getirdi, ama yalnız o ilk gün için.

Akşam olunca diğer iki kardeşimi dışarı çıkarıp beni alıkoydu. Kilisede geçirdiğimiz ilk gecenin çocuksu hayâlimde nasıl bir iz bıraktığını hâlâ hatırlıyorum. Templodaki* kandillerin loş ışığı onu ve merdivenlerini aydınlatmaya ancak yetiyor ve çevremizi saran karanlığı, zifiri karanlıkta bulunmaktan daha şüpheli ve ürkütücü bir hale getiriyordu.

Kandillerin alevi kıpırdadıkça karşıda duran ikonadaki aziz'in, sırtında kırmızı renkte bol elbisesi, başının üst tarafında ışıktan hâlesi, solgun ve ifadeden yoksun yüzünde dikkatle açılmış gözleriyle çerçeveden çıkıp yere atlayacağı duygusuna kapılıyordum.

Yine onun gibi, soğuk rüzgâr yüksek pencerelerde uğuldayarak gürültülü bir şekilde **cam**ları sarstıkça, kilisenin çevresinde gömülü ölülerin duvarlara tırmanarak içeri girmeye çalıştıklarını sanıyordum. Dehşet içinde titrerken zaman zaman karşımda, bir iskeletin, etleri dökülmüş ellerini ısıtmak için önümüzdeki **mangala**

* *Templo: Kilisenin en kutsal yeri*

uzattığını görüyordum.

Böyleyken bile en küçük bir korku belirtisi göstermeye cesaret edemiyordum. Çünkü kızkardeşimi seviyor, devamlı onun ve korktuğumu anlayacak olsa beni hemen eve yollayacağını bildiğim annemin yanında bulunmayı büyük bir ayrıcalık olarak görüyordum.

Böylece dişimi sıkıyor, birbirini kovalayan korku dolu gecelere metanetle katlanıyor ve elimden geldiğince hoş görünmeye çalışarak yapmam gereken ne iş varsa yerine getiriyordum.

Her gün ateş yakıyor, su taşıyor ve kiliseyi süpürüyordum. Yortularda ve Pazar günleri kızkardeşimi elinden tutarak papazın çıkıp İncil okuduğu kürsünün altına götürüyordum. Ayin sırasında kızkardeşimin yüzükoyun yatması ve Kutsal Emanetler'in üzerinden geçirilmesi için yere kilim seriyordum. Ayine ara verilince, kızkardeşimin üzerine diz çökmesi, papazın cübbesini onun üzerinde çıkarması ve "Ey İsa, senin çarmıha gerilmenle zulüm ortadan kalktı, düşmanın gücü kırıldı" v.s. gibi dualar mırıldanırken elindeki kurban bıçağıyla Anyo'nun yüzüne ve alnına haç çıkarması için yastığını alıp kutsal masanın bulunduğu bölümün sol kapısına götürüyordum.

Bütün bunlar olurken solgun ve melankolik yüzü, yavaş ve güvensiz adımlarıyla zavallı kızkardeşim peşimden geliyordu. Kilise ziyaretçileri merhamet dolu gözlerle ona bakıyor ve iyileşmesi için dua ediyorlardı, ama şifa bir türlü gelmiyordu.

Tam tersine, nemli ve soğuk kilisede geçirilen alışılmamış korku dolu geceler, hastayı olumsuz yönde etkilemekte gecikmedi ve durumu son derece endişe verici bir şekilde kötüleşmeye başladı.

Bunu anlayan annem de kilisede, hastayla ilgili olmayan her şeye karşı acıklı bir ilgisizlik göstermeye başladı. Anyo'dan ve dua ederken adlarını andığını

azizlerden başkasıyla ağzını açıp konuşmuyordu.

Bir gün, Kurtarıcı'nın ikonası önünde diz çökmüş ağlayarak dua ederken görünmeden yanına yaklaştım:

"Hangisini istersen al," diyordu, "Ama kızımı bana bırak. Günahımı hatırladın ve şimdi beni cezalandırmak için çocuğumu elimden almak istiyorsun. Sana şükürler olsun, ya Rab!"*

Bir kaç saniyelik bir sessizlikten sonra-- taşlara damlayan gözyaşlarının sesleri arasında derin derin içini çekti, durakladı ve ekledi:

"İki çocuğumu sana kurban getirdim... Kızımı bana bağışla!"

Bu sözleri duyunca iliklerim dondu, kulaklarım uğuldamaya başladı. Çektiği korkunç acılardan halsiz düşen annemin mermerlerin üzerine yığıldığını gördüğüm halde, koşup ona yardım edeceğime bunu fırsat bilip kiliseden dışarı fırladım. Sanki ölüm birden gözlerimin önünde belirmiş ve beni kovalıyormuş gibi çılgınca çığlıklar atarak koşmaya başladım.

Korkudan dişlerim takırdıyor ve ben koşuyor, koşuyordum. Nasıl olduğunu anlayamadan kendimi kiliseden uzakta, çok uzaktan buldum. O zaman nefes almak için durdum ve dönüp arkama bakmaya cesaret edebildim. Beni kovalayan kimse yoktu.

Derken yavaş yavaş kendime gelmeye ve düşünmeye başladım.

Annemin beni nasıl şefkatle sevip okşadığı aklıma geldi. Yoksa ona karşı bir hata mı işledim, haksızlık mı ettim diye hatırlamaya çalıştım, ama böyle bir şey bulamadım. Aksine, kızkardeşimiz doğduktan sonra annemden sadece istediğim sevgiyi görmemekle kalmamış, daha da çok itilip

* *Hz. İsa Hıristiyanlar tarafından Tanrı'nın oğlu ve dolayısıyla Tanrı olarak kabul edilmektedir.*

kakılmıştım. O zaman, babamın beni niçin sık sık "garip yavrum" diye çağırdığım hatırladım ve anladım. İçime bir hüzün çöktü ve ağlamaya başladım. "Ah!" dedim, "Annem beni sevmiyor ve istemiyor!" Bir daha asla kiliseye gitmeyeceğim, asla." Üzgün ve ümitlerim kırılmış olarak evin yolunu tuttum.

Annem, yanında hasta arkamdan gelmekte gecikmedi. Benim çığlıklarımdan ürken papaz kiliseye gitmiş ve hastayı görünce anneme onu alıp eve götürmesini tavsiye etmişti:

"Allah büyüktür, kızım," demişti, "O'nun merhameti bütün dünyayı kaplar. Kızının iyileşeceği varsa, Allah onu evinde de iyileştirir."

Bu sözleri dinlemek zorunda kalan zavallı annem! Çünkü bunlar, ölmek üzere olanların kilisede ölerek, bu kutsal yeri kirletmelerini önlemek için papazların söylemeyi âdet edindikleri tipik sözlerdi.

Annem eve geldiğinde her zamankinden çok daha kederliydi. Ama, özellikle bana karşı çok tatlı ve yakın davrandı. Beni kucağına alıp okşadı, şefkatle öptü, hem de tekrar tekrar. Beni, kendisiyle barıştırmaya çalışıyor gibiydi.

Buna rağmen o gece ne yemek yiyebildim, ne de uyuyabildim. Gözlerim kapalı döşeğimde yatıyor, ama her zamanki gibi yine hastanın başında uykusuz bir gece geçirecek olan annemin her hareketini duyabilmek için dikkatle kulak kabartıyordum.

Her halde gece yarısı olmalıydı ki odada bir aşağı bir yukarı gezinmeye başladı. Uzanıp yatacağını sanıyordum, ama yanılmıştım, az sonra oturup alçak sesle bir ağıta başladı. Babamızın ağıtıydı bu. Anyo hastalanmadan önce annem bu ağıtı çok sık okurdu, ama kızın hastalanmasından sonra ilk defa duyuyordum.

Bu ağıtı, annemin siparişi üzerine çevremizde ozanlığıyla tanınan pejmürde kılıklı bir çingene düzmüştü.

Siyah ve yağlı saçlarını, küçük ve alevli gözlerini, açık gömleğinin ortaya serdiği kıllı göğsünü hâlâ görür gibiyim.

Avlunun girişinde, kalaylamak için toplamış olduğu bakırdan kap kacak arasında oturuyordu. Başı omuzuna düşmüş, hüzünlü bir makamla elindeki üç telli rebabın ağlamaklı sesine eşlik ediyordu.

Kucağında Anyo ile annem karşısında durmuş, dikkatle ve gözleri yaşlı onu dinliyordu.

Bense sımsıkı annemin eteğine yapışmış, yüzümü kırışıklıkların arasına saklıyordum. Çünkü müziğin bütün tatlılığına rağmen şarkıcı gözüme daha da korkunç görünüyordu.

Annem, bu iç karartıcı müzik dersini öğrendikten sonra mendilinin ucunu çözerek çingeneye iki "rupi" verdi-- o zamanlar daha paramız vardı. Sonra ona ekmek ve şarapla o anda hazır olan ne yiyecek varsa ikram etti. Çingene yemeğini yerken annem üst katta tek başına o ağıtı okuyarak ezberlemeye çalışıyordu. Besbelli çok beğenmişti. Çünkü "katsivelos"* yola çıkınca arkasından koşarak ona babamın **şalvar**larından birini hediye etti. Şaşıran şarkıcı:

"Allah kocana rahmet eylesin, gelinim!" diye bağırdıktan sonra bakır kapları sırtına vurdu ve avlumuzdan çıktı.

İşte, o gece annem bu ağıtı okuyordu.

Ben onu dinliyor ve sessiz sessiz ağlıyor, ama kımıldamaya cesaret edemiyordum. Birden burnuma tütsü kokusu geldi!

"Ah!" dedim, "Zavallı Anyo'muz öldü!" ve

* *Katsivelo: Ulahça "caçivel" sözcüğünden: Çingene*

yatağımdan fırladım.

O zaman acayip bir sahneyle karşılaştım.

Hasta her zaman olduğu gibi ağır ağır nefes alıyordu. Yanında, giyiliş sırasına göre dizilmiş erkek elbiseleri istif edilmişti. Siyah basma ile örtülmüş iskemlenin üzerinde bir tas su vardı. Annem diz çökmüş bu eşyaları tütsülüyor ve dikkatle suyun yüzüne bakıyordu.

Korkudan yüzünün sararmış olduğu görülüyordu. Çünkü beni görür görmez hemen yatıştırmaya çalıştı:

"Korkma, yavrum," dedi gizlice, "Babanın elbiseleri bunlar. Gel, sen de ona gelip Anyo'yu iyileştirmesi için yalvar."

Ve bana da yanında diz çöktürttü. İçimi çeke çeke ağlayarak:

"Baba, gel --onun yerine beni al-- yeter ki Anyo iyileşsin." diye fısıldadım.

Sonra da, kızkardeşimin yerine benim ölmem için yalvardığını anladığımı göstermek için kırgın bakışlarımı ona çevirdim. Ben, bu ahmak, bu davranışımla annemi hepten ümitsizliğe düşürdüğümü farkedememiştim. Beni affetmiş olacağına inanıyorum. O zamanlar çok küçüktüm ve onun kalbini anlayacak durumda değildim.

Bir kaç saniye süren derin bir sessizlikten sonra önümüzde bulunan eşyaları yeniden tütsüledi ve bütün dikkatini tastaki suyun üzerinde topladı.

Aniden ortaya çıkan küçük bir kelebek kabın üzerinde daireler çizmeye başladı. Kanatları suya değiyor ve suyun yüzü hafiften kıpırdıyordu. Annem, Kutsal Emanetler kilisede dolaştırılırken olduğu gibi, dindar bir tavırla başını eğerek istavroz çıkardı. Çok duygulanmış bir halde gözlerini kaldırmaya cesaret edemeden:

"Sen de istavroz çıkar, yavrum." diye fısıldadı bana.

Bir makina gibi dediğini yaptım.

O küçük kelebek odanın öbür ucunda gözden kaybolurken annem derin bir nefes aldı, sakin ve mutlu bir halde yerinden kalktı. Şefkat ve sevgi dolu bakışlarını kanatlarını çırpa çırpa uzaklaşan kelebekten ayırmadan:

"Babanın ruhu geldi!" dedi.

Sonra sudan içti, birazını da bana verdi.

O anda, başka zamanlarda da, uyandığımızda bize ayni tastan su içirdiği aklıma geldi. Ve bize her su içirişinde bütün gününü, büyük ve gizli bir mutluluk duyuyormuş gibi hareketli ve neşeli geçirdiğini hatırladım.

Bana da su içirdikten sonra elinde tas, Anyo'nun yatağına uzanıp yattı. Göz kapakları yarı açıktı. Siyah ve gür kirpiklerinin arasında gözleri acayip bir ışıkla parıldıyordu.

Kızı, zayıf vücudunu dikkatle tutup yerinden kaldırdı. Bir eliyle sırtını desteklerken öbür eliyle tası solgun dudaklarına uzattı. Ona:

"Haydi, sevgili yavrum," dedi, "Sudan iç de iyileş."

Hasta gözlerini açmadı, ama söylenenleri duyduğu ve anladığı belli oluyordu. Tatlı ve sevimli bir gülücükle dudakları aralandı. Gerçekten de, sudan bir kaç yudum içince kendine gelir gibi oldu. Çünkü içer içmez gözlerini açarak nefes almaya çalıştı, hafifçe inledi ve yeniden annemin kollarına yığıldı.

Zavallı Anyo'muz! Çektiği acılardan kurtulmuştu!

Babamın ölümüne yabancı kadınlar bile bağırışıp çığrışarak yas tuttukları halde annemin, belki de, genç gelinlerden beklenen ağırbaşlılığın sınırlarını bozarak yanlış anlaşılmak korkusuyla sessizce gözyaşı dökmesi pek çok kişi tarafından ayıplanmıştı.

Kızkardeşimiz öldüğünde de annem pek yaşlı sayılmazdı. Ama bu defa, millet ne der diye düşünmeden içler acısı feryatlar ediyordu.

Bütün mahalle onu teselli etmeye koştu. Ama acıları teselli edilemeyecek kadar korkunçtu. Onu, babamla kızkardeşimin mezarları arasında iki büklüm olmuş ağlarken görenler:

"Aklını kaçıracak." diye fısıldaşıyorlardı. Bizi, bakımsız ve başıboş, sokakta görenler ise:

"Çocukları ortada kalacak." diyorlardı.

Kilisenin nasihatleri ve çıkışmaları ile kendine gelmesi, hayatta olan çocuklarını hatırlaması ve evinin işlerine dönmesi uzun zaman aldı.

O zaman da, kızkardeşimizin uzun süren hastalığının bizi yiyip bitirmiş olduğunu gördü. Eldeki avuçtaki para doktorlara ve ilâçlara gitmişti. Kendi elleriyle örmüş olduğu battaniyeler ve kilimler ya yok pahasına satılmış ya da pratik doktorlara ve büyücülere mükâfat olarak verilmişti. Bunlar ve benzeri kişiler, evde hastadan başka her şeye karşı hüküm süren ilgisizlikten yararlanıp başka eşyalarımızı çalmışlardı. Buna bir de erzağımızın tükenmiş ve elimizde geçimimizi sağlamaya yarayacak bir şey kalmamış olduğunu ekleyin.

Böyleyken, bu durum annemi ürküteceğine, tam tersine onun, Anyo'nun hastalığından önce sahip olduğu enerjisini yeniden toplamaya itiyordu. Acısını bastırdı, daha doğrusu gizlemeyi başardı. Yaşının ve ırkının cesaretsizliğini yendi ve hayatta bir gün oturup dinlenmemiş gibi elinde yaba, başkalarının yanında çalışmaya başladı.

Uzun zaman bizi alnının teriyle besledi. Yevmiyesi az, ihtiyaçlarımız ise çoktu, ama bir kere olsun bizden kendisine yardım ederek işini hafifletmemizi istemedi.

Geleceğimiz için planlar kuruluyor ve her akşam ocak başında tartışılıyordu. Büyük kardeşim ailede babamın yerini almak için onun mesleğini öğrenmek zorundaydı. Benim niyetim, daha doğrusu istediğim gurbete çıkmak falandı. Ama bundan önce hepimiz derslere çalışarak okulumuzu bitirmek zorundaydık. Çünkü annemiz: "Okumamış insan yontulmamış odun gibidir" diyordu.

Memlekette kuraklık olup da yiyecek fiyatları yükselince geçim sıkıntımız tepe noktasına vardı. Ama annem bizim nafakamızı düşünüp de ümitsizliğe kapılacağı yerde binbir uğraşıdan sonra evlâtlık edindiği yabancı bir kız çocuğuyla sayımızı arttırdı.

Bu olay monoton ve ciddi olan yaşantımızı değiştirdi, eve yeniden biraz canlılık getirdi.

Bu evlâtlık işi bayram havası içinde yapılmıştı. Annem ilk defa bayramlıklarını giymiş, bizi yıkayıp tarayarak kiliseye götürmüştü. Ayinden sonra etrafımızı çeviren halk arasında, yanımızda kızın gerçek annesiyle babası olduğu halde İsa'nın ikonası önünde durduk. Annem, herkesin duyabileceği bir sesle onu "kendi etinden ve kemiğinden"miş gibi sevip büyüteceğine söz verdikten sonra evlâtlığı olacak kız çocuğunu papazın elinden teslim aldı.

Kızın evimize getirilişi de daha az etkileyici olmamış,

bir bakıma zafer havası içinde yapılmıştı. Köyün en yaşlısı ve annem yanlarında küçük kız ile önden yola çıkmışlardı. Arkalarında biz geliyorduk. Bizim akrabalarımızla yeni kızkardeşimizin akrabaları bizi avlu kapısına kadar takip ettiler. Dış kapının önünde köyün yaşlısı küçük kızı elleriyle havaya kaldırıp etrafımızı çevirenlere gösterdi. Sonra bağırarak sordu:

"İçinizde, Despinyo Mihaliessa'dan başka bu çocuğun sahibi veya akrabası veya annesiyle babası olduğunu söyleyen kimse var mı?"

Küçük kızın babası yüzü sararmış, üzüntüyle önüne bakıyordu. Karısı başını onun omzuna yaslamış ağlayıp duruyordu. Annem biri çıkar da "Ben!" der ve sevincini boşa çıkarır korkusuyla titriyordu. Ama hiç kimse karşılık vermedi. O zaman annesiyle babası küçük kızı son bir defa kucakladıktan sonra akrabalarıyla oradan ayrılırken köyün yaşlısıyla bizimkiler misafirimiz olmak üzere içeri girdiler.

O andan itibaren annemiz yeni kızkardeşimize, belki de onun yaşlarındayken bizim kazanmayı bir türlü beceremediğimiz derecede ilgi ve sevgi göstermeye başladı. Çok geçmeden ben gurbette yüreğim hasret dolu sürünürken ve uyumaya vakit bulamayan diğer kardeşlerim ustaların elinde çile çekerken bu yabancı kız, sanki kendisininmiş gibi bütün eve hükmediyordu.

Kardeşlerim küçücük kazançlarıyla annemin yükünü hafifletmek istiyorlar ve bunun için bütün paralarını ona veriyorlardı. Annem ise bu parayı biraz nefes alabilmek için kullanacağına, tam tersine, evlâtlık kızının çeyizi için saklıyor ve dışarıda çalışmaya devam ediyordu. Ben uzakta, çok uzaklardaydım ve yıllarca, evimizde neler olup bittiğinden haberim olmamıştı. Ben daha bir fırsatını bulup geri dönemeden bu el kızı, ailemizin gerçek bir üyesi gibi drahomasını verip evlenmişti. Düğünü --mahsus acele

yapıldığı anlaşılıyordu-- kardeşlerimi gerçekten sevindirmişti. Biçareler bu fazlalık yükten kurtulunca rahat bir nefes almışlardı. Hakları da vardı. Çünkü bu kız, onlara karşı asla kardeşçe bir sevgi duymadığı gibi, pek çok çocuğun kendi öz annelerinden görmedikleri bir şefkatle kendisini büyütmüş olan kadına karşı da nankörce davranmıştı.

Görüleceği gibi kardeşlerimin sevinmeye olduğu kadar annemizin bu eziyetlerden yeterince ders almış olduğuna inanmaya da hakları vardı.

Ama düğünden bir kaç gün sonra onun kucağında ikinci, ama bu defa daha kundaktaki bir kız çocuğuyla eve geldiğini görünce şaşkınlıktan ağızları açık kalmıştı! Sevgi ve merhametle bebeğin üzerine eğilen annemiz:

"Talihsiz yavrucuk!" diye faryat etmişti. "Daha doğmadan yetim kaldığı yetmiyormuş gibi annesi de öldü ve onu sokakta bıraktı!"

Ve bu acı tesadüften duyduğu mutlulukla ganimetini, savaş kazanmış bir kumandan edasıyla şaşkınlıktan taş kesilmiş duran kardeşlerime göstermişti.

Annemize saygımız çoktu, annemizin otoritesi de büyüktü. Ama kardeşlerim öylesine hayâl kırıklığına uğramışlardı ki güzellikle annelerine bu fikirden vazgeçmesinin daha iyi olacağını söylemekte tereddüt etmemişlerdi. Ama onun boyun eğmediğini görmüşlerdi. O zaman da ona bu durumdan hoşlanmadıklarını bildirerek paralarını vermeyi reddetmişlerdi. Hepsi boşuna. Annem onlara:

"Sizin bir şeyinizi istemem," diyormuş, "Ben çalışıyorum ve sizleri büyüttüğü gibi onu da besleyip büyüteceğim. Yoryis'ciğim gurbetten dönünce de drahomasını verip onu evlendirecek. Ne sandınız! Çocuğum bana söz verdi: Anne, ben sana bakarım, sana da evlâtlığın kıza da! dedi. Evet, öyle dedi bana, ondan

duacıyım."

Yoryis dediği bendim. Gerçekten de ona böyle bir söz vermiştim, ama çok eskiden. Bizi ve ilk evlatlığı kızkardeşimizi büyütmek için işte çalıştığı günlerdeydi. Okul tatilinde, annem tarlalarda çapa sallarken ben yanında oynayarak ona eşlik ederdim. Bir gün paydostan sonra tarlalardan dönüyorduk; hava öylesine sıcaktı ki annemin bayılmasına ramak kalmıştı. Yolda, halkın "lavra" adını verdiği aşırı sıcaklardan sonra görülen türde bir yağmura yakalandık. Köyümüze az kalmıştı ama, bir anda ortalığı basan sellerle taşan derenin içinden geçmek zorundaydık. Annem beni kucağına almak istediyse de ben kabul etmedim:

"Çok halsizsin," dedim ona, "Beni düşürürsün sonra."

Ve elbiselerimi topladıktan sonra, annemin tutmasına fırsat vermeden koşarak ırmağa girdim. Gereğinden fazla gücüme güvenmiştim. Çünkü kendimi yeniden dışarı atmayı akıl etmeye vakit bulamadan dizlerim çözüldü, ayaklarım yerden kesildi ve tepetaklak sürüklenmeye başladım.

Ondan sonra olanlardan hatırlayabildiğim hepsi hepsi yürekler acısı bir çığlıktı. Bu, beni kurtarmak için kendisini suya atmış olan annemin sesiydi.

Yorgun ve halsiz olan annem sırtında, en iyi yüzücülerin bile boğulmasına sebep olabilecek ağır köylü elbiseleriyle canını tehlikeye atmaktan bir an için bile çekinmemişti. Hem de, kızının yerine canını alması için Allah'a yalvardığı çocuğu olduğum halde beni kurtarmak için...

Eve varıp da beni yere bıraktığında hâlâ aklım başımda değildi. Onun için, bu olaydan kendimi suçlu tutacağım yerde, suçu annemin tarlalarda çalışmasına verdim. Sırtıma kuru elbiseler geçirirken ona:

"Artık çalışma, ana." dedim. O ise içini çekerek:

"Ama ben çalışmasam ekmeğimizi kim verir?" diye sordu. O zaman çocukluk gururumla:

"Ben, ana, ben!" diye cevap verdim.

"Ya evlâtlığımız?"

"Ona da bakarım ben!"

Böyle derken takındığım havalı poza elinde olmadan gülümsedi annem. Sonra da:

"Sen önce kendine bak da ondan sonra görürüz." diyerek konuşmaya son verdi.

Aradan çok zaman geçmeden gurbete gitmeye hazırlandım.

Doğrusu, annem bu sözümü bana hiç bir zaman hatırlatmamıştı. Ama ben onun fedakârlığını ve hayatımı ikinci defa ona borçlu olduğumu hiç unutmamıştım. Bu yüzden de verdiğim sözü hep içimde saklamış ve yaşım büyüdükçe de sözümü yerine getirmek zorunda olduğumu daha çok düşünür olmuştum. Yola çıkarken:

"Ağlama, anne," dedim ona, "Para kazanmaya gidiyorum. Üzülme! Bundan sonra sana da, evlâtlığına da ben bakacağım. Ama, dinle beni, artık çalışmanı istemiyorum."

On yaşındaki bir çocuğun değil annesine, kendisine bile bakamayacak durumda olduğunu o zamanlar daha bilmiyordum. Ve de, ne korku dolu tecrübelerin beni beklediğinden ve onu rahat ettirmek ümidiyle giriştiğim bu gurbet işi yüzünden anneme daha ne acılar çektireceğimden haberim yoktu.

Uzun yıllar boyunca değil ona yardım etmek, bir tek mektup bile gönderememiştim. Yıllarca karşılaştığı yolculara beni görüp görmediklerini sorarak yollarımı beklemişti. Bazen de İstanbul'da sıkıntıya düştüğümü ve Müslüman olduğumu söylemişlerdi ona. Böyle durumlarda

annem:

"Bu iftirayı edenlerin dilleri kurusun!" diyormuş, "Benim çocuğum asla böyle bir şey yapmaz!"

Ama az sonra dehşet içinde odaya kapanıyor ve gözümü açsın da yeniden ecdadımızın dinine döneyim diye oluk oluk gözyaşları dökerek Allah'a yalvarıyordu.

Bazan da bindiğim geminin Kıbrıs kıyılarında kazaya uğradığını ve paçavralar içinde yollarda dilendiğimi söyleyenler oluyordu. Böylelerine de annem:

"Cehennemde yansınlar!" diye karşılık veriyordu, "Kıskançlıklarından böyle diyorlar. Benim çocuğum çalışıp para kazanmaya ve Kudüs'e hacca gitti."

Ama çok geçmeden yollara düşerek karşılaştığı dilencilerden beni soruyor ve nerede bir "gemi kazazedesi" bulunduğunu duysa buruk bir ümitle oraya koşuyor ve ben de gurbette başkalarından böyle iyilik göreyim diye biriktirdiği paraları ona veriyordu.

Yine de, evlatlık kızı sözkonusu olduğu anlarda bütün bunları unutuyor ve gurbetten döndüğümde cömertliğimle onları utandıracağımı ve çeyizini düzüp kızını "dillere destan" bir düğün yaparak evlendireceğimi söyleyerek kardeşlerimi incitiyordu.

"E! Ne sandınız? Çocuğum bana söz verdi! Ondan duacıyım!"

Çok şükür ki bu kötü haberlerin aslı yoktu. Uzun bir ayrılıktan sonra evimize döndüğümde, azla yetinen bir insan olan anneme verdiğim sözü yerine getirmeye hazırdım. Ama evlâtlığı için pek bir şey yapmaya istekli olmadığımı gördü. Aksine, daha gelir gelmez kızının tutumunu eleştirdiğim için hayretler içinde kaldı.

Doğrusu, annemin bu kıza olan zaafına pek öyle karşı değildim. Onun kız çocuklarına olan tutkusu benim de duygularıma ve arzuma uygundu.

Tek istediğim eve döndüğümde güler yüzü ve sempatik davranışlarıyla, bana yalnızlığımı ve gurbette çektiğim çileleri unutturacak bir kızkardeşle karşılaşmaktı. Ona karşılık ben de ona yabancı ülkeleri, yolculuklarımı ve yaptığım işleri anlatacak, canı ne isterse satın alacak, oyunlara ve panayırlara götürecek ve sonunda çeyizini hazır edip düğününde hora tepecektim.

Ama hayâlimdeki kızkardeşim güzel ve sevimli, fedakâr ve zekî, okuyup yazmasını bilen becerikli ve o güne kadar doğup büyüdüğüm çevrenin köylerindeki kızlar gibi fazilet sahibi biriydi. Ama bütün bunların yerine ne buldum? Tam tersini.

Bu evlâtlık kızkardeş daha küçük, hastalıklı, kötü niyetli, çirkin ve her şeyden önce geri zekâlıydı. Öylesine geri zekâlıydı ki daha başından bende antipati uyandırdı. Bir gün anneme:

"Katerinyo'yu geri ver." dedim, "Beni seviyorsan onu geri ver. Bu defa seninle aklım başımda konuşuyorum! Ben sana İstanbul'dan bir başka kız evlât getiririm! Bir gün evimizi süsleyecek güzel ve zeki bir kız."

Sonra, ona ne çeşit bir yetim getireceğimi ve onu ne kadar çok seveceğimi canlı renklerle tarif ettim.

Başımı kaldırıp bakınca annemin ağladığını, gözyaşlarının solgun yanaklarından süzüldüğünü ve gözlerinde anlatılması imkânsız bir keder okunduğunu şaşkınlıkla gördüm! Ümitsizce:

"Ah!" dedi, "Katerino'yu hepimizden çok seveceğini sanmıştım, yanılmışım! Onu kardeşlerin de istemiyor, sen ise başka bir kızkardeş istiyorsun! Allah onu böyle yaratmışsa zavallının günahı ne? Çirkin ve saf bir kızkardeşin olsaydı, onu bu yüzden sokağa atarak yerine güzel ve akıllı bir başkasını mı alacaktın?"

"Hayır, anne! Vallahi, hayır!" diye cevap verdim, "Ama o, benim gibi senin öz evlâdın olacaktı. Ama bu kız

öyle değil ki, yabancı!" Annem:

"Hayır!" diye hıçkırdı, "Hayır! Yabancı değil! Benim çocuğum! Onu ölü annesinin kucağından aldığımda üç aylıktı. Ağladıkça meme verdim, yatıştırdım. Onu sizin kundak bezlerinize sardım, beşiğinizde uyuttum. O benim çocuğum ve kardeşiniz!"

Sert ve etkileyici bir tavırla söylediği bu sözlerden sonra başım kaldırıp gözlerimin içine baktı. Kızgın, benden bir cevap bekliyordu. Ama ben ağzımı açmaya cesaret edemedim. O zaman bakışlarını yeniden yere eğerek hastalıklı ve üzgün bir sesle sözlerine devam etti:

"Eh! Ne yapalım! Ben de daha iyisini istemez miydim, ama-- hâlâ çekecek çilem varmış, görüyorsun. Allah böyle istemiş, sabrımı denemek ve beni affetmek için. Sana şükürler olsun, yarabbi!"

Böyle dedikten sonra sağ elini kalbinin üzerine koyarak yaşlı gözlerini gökyüzüne dikti ve bir kaç saniye sustu. O zaman çekine çekine:

"Senin bir derdin var, anne," dedim, "Kızma ama!"

Pişmanlık duyduğumu göstermek için soğuk elini tutup öptüm. Annem gayet kararlı:

"Evet!" dedi, "İçimde çok, çok ağır bir dert var, yavrum. Bu derdi bugüne kadar bir Allah bir de ruhum biliyordu. Sen okumuş çocuksun ve bu ruh hallerinden daha iyi anlarsın. Kalk, kapıyı kapat ve yanıma otur da sana anlatayım. Belki bana acır, teselli etmeye çalışır ve Katerinyo'yu öz kardeşin gibi seversin."

Annemin bu sözlerini duyunca kalbim hızlı hızlı çarpmaya başladı. Kardeşlerimden gizli olarak bana verebileceği ne sır olabilirdi? Benim yokluğumda çekmiş olduğu sıkıntıları anlatmıştı. Hayatının ilk yıllarını da masal gibi biliyordum. O halde, bu güne kadar bizden sakladığı, kimseye açmaya cesaret edemediği ve sadece Allah ile ruhunun bildiği ne olabilirdi?

Kapıdan dönüp yanına oturduğumda dizlerim belli belirsiz, ama şiddetli bir korkudan titriyordu. Annemin, hakim karşısında ağır bir ceza kararı bekleyen bir mücrim gibi boynu büküktü. Bir kaç saniye süren bıktırıcı bir sessizlikten sonra bana:

"Bizim Anyo'yu hatırlıyor musun?" diye sordu.

"Tabii, anne! Nasıl hatırlamam! Kızkardeşimizdi ve gözlerimizin önünde can verdi."

Annem derin derin içini çekerek:

"Evet!" dedi bana, "Ama ilk kızım değildi! Sen Hristakis'ten dört yaş küçüktün. Onun doğumundan bir yıl sonra ilk kızım oldu. O günlerde Değirmenci Fotis'in düğünü yakındı. Rahmetli baban kırk günüm dolsun da onların evliliğinde sağdıçlık yapabilelim diye düğünü erteletti. Benim de insanların arasına çıkmamı ve evli bir kadın olduğum halde eğlenmemi istiyordu, çünkü ninem kızlığımda eğlenmeme hiç izin vermezdi.

Akşam çiftlerin evlilik taçlarını taktık ve o akşam evleri davetlilerle doldu. Kemanlar çalıyor, herkes avluda yemek yiyor ve şarap testisi elden ele dolaşıyordu. Babanın da **keyfi** yerindeydi, eğlenmeyi severdi rahmetli ve kalkayım da birlikte oynayalım diye mendilini bana attı. Onu oynarken görünce benim de için açılmıştı; genceciktim daha ve oynamayı seviyordum. Böylece birlikte hora teptik, arkamızdan ötekiler de kalkıp oynadılar. Ama babanla ben ötekilerden daha iyi ve daha çok oynamıştık.

Gece yarısına doğru babanı bir köşeye çekip ona dedim ki: "Adam, benim beşikte çocuğum var, daha fazla

kalamam. Çocuğun karnı aç, bense eğleniyorum. Milletin içinde, hem de seyranlık elbiselerimle onu nasıl emziririm! Sen daha istediğin kadar kal, eğlen. Ben bebeği alıp eve gideyim."

"E, olur be kadın!" dedi merhum ve omuzuma vurdu: "Gel, bu oyunu da bizimle oyna, sonra birlikte gideriz. Zaten şarap da başıma vurmaya başladı, gitmek için iyi bahane."

O oyunu da oynadıktan sonra yola çıktık.

Damat çalgıcıları savdı ve bizi yolun yarısına kadar uğurladı. Ama eve daha vardı. Çünkü düğün **Karşımahalle**'de olmuştu. Hizmetçi elinde fener önümüzden yürüyordu. Baban bebeği kucağına aldı, bir yandan da benim elimi tutuyordu.

"Görüyorum, yoruldun, hanım."

"Evet, Mihalyo, yoruldum."

"Hayde, eve varıncaya kadar sıkıver dişini. Yatakları ben sererim. Seni o kadar çok oyuna kaldırdığıma pişman oldum."

"Zararı yok, bey," dedim ona, "Senin **hatır**ın için kalktım. Yarın yine dinlenirim."

Böylece eve vardık. Ben çocuğu kundağa sarıp emzirirken baban yatakları yaptı. Hristakis, ona göz kulak olsun diye yanına bıraktığım Venetya ile uyuyordu. Az sonra biz de yattık. Uyku arasında çocuk ağlıyormuş gibi geldi bana. Zavallı, dedim, bugün karnını iyice doyuramadı. Emzirmek için beşiğine eğildim. Ama çok yorgundum, ayakta duracak halim yoktu. Onun için onu yanıma, yatağıma aldım ve memeyi ağzına verdim. O ara uyuyakalmışım.

Sabah olmasına ne kalmıştı, bilmiyorum. Ama havanın ağardığını hisseder etmez çocuğu kaldırıp yerine yatırayım, dedim. Ama onu elime alınca ne göreyin! Çocuk

kımıldamıyordu!

Babanı uyandırdım; bebeğin kundağını açtık, vücudunu ovup ısıtmaya çalıştık, boşuna! Baban:

"Ezdin çocuğumu, kadın!" dedi ve ağlamaya başladı. O zaman ben de ağlayıp yırtınmaya başladım. Ama baban eliyle ağzımı kapatarak: "**Sus!**" dedi, "Ne bağırıp duruyorsun öyle, bre inek!" Allah affetsin, öyle dedi bana. Üç yıldır evliydik ve bana tek kötü söz söylememişti. Ama o gece bana öyle dedi: "Ne bağırıyorsun öyle, he? Mahalleyi ayağa kaldırmak, sarhoş oldu, çocuğunu ezdi dedirtmek mi istiyorsun?"

Haklıydı, toprağı bol olsun! Çünkü bu duyulsaydı, yaptığım kötülükten yerin dibine girerdim.

Ama ne dersin! Günah günahtır. Çocuğu gömdükten sonra kiliseden dönüyorduk ki acıların en büyüğü başladı. O zaman artık gizli gizli ağlamayı bıraktım. "Gençsin, yine çocuk yaparsın" diyorlardı bana. Halbuki zaman geçiyor, ama Allah bize bir şey vermiyordu. Nah! diyordum içimden, bana verdiği çocuğu koruyamadığım için Allah beni cezalandırıyor! Ve herkesten utanıyor, baban için korkuyordum. Çünkü çocuğun ölümünden sonraki bir yıl boyunca hiç bir şey olmamış gibi davranmış ve beni teselli etmeye çalışmıştı. Ne varki ondan sonra sessizleşmiş ve düşünceli bir hal almaya başlamıştı.

Tam üç yıl yediğim ekmek boğazımdan geçmedi. Bu üç yılın arkasından sen doğdun. Çok mutluydum.

Sen doğduğunda kalbimdeki ağırlık kalkmış, ama yatışmamıştım. Baban kız istiyordu. Bir gün bana:

"Bu oğlan bize hoş geldi, Despinyo, ama kız olsun isterdim."

Ninen hacca giderken, oradan bana af kağıdı çıkartsın diye onunla oniki gömlek ve üç Konstantin altını yolladım. Ve şu işe bak! Ninen kağıtla Kudüs'ten döndüğü ay

Anyo'nun doğum sancılarını çekmeye başladım.

Arada bir falcı kadını çağırıyor: "Gel hele, bak bakalım, kız mı?" diye soruyordum. Ninen de: "Kız ya, kızım! Görmüyor musun, elbiselerine sığmıyorsun!" diyordu. Ettiğim onca dualar kabul olmuştu.

Doğum olup da gerçekten kız çıkınca, işte, o zaman kalbim huzura erdi. Bize, evden hiç bir kimse eksilmemiş gibi gelsin diye ona, ölen yavrumuzun adını vererek Anyo dedik. Gece gündüz: "Allahım, sana şükürler olsun!" diyordum, "Ben, bu günahkâr, sana teşekkür ediyorum. Ayıbımı örttün, günahımı sildin!"

Ve artık Anyo'ya gözümüz gibi bakıyorduk. Sen onu kıskanıyor, kıskançlıktan çatlıyordun.

Baban sana "garip yavrum" diyordu, çünkü seni çok erken memeden kesmiştim. Zaman zaman seni ihmal ettiğimi söyleyerek beni azarlıyordu. Senin kötüye giden halini gördükçe içim parçalanıyordu. Gel gör ki Anyo'yu elimden bırakamıyordum! Her an bir başına bir şey gelebilir diye ödüm patlıyordu. Baban da, rahmetli, bütün azarlamalarına rağmen artık çocuğun üzerine titriyordu.

Ama bu mübarek çocuk biz ne kadar çok sevip okşadıkça o kadar çok hastalanıyordu. Sanki Allah onu bize verdiğine pişman olmuştu. Siz oğlanlar al yanaklı, hareketli ve uyanıktınız. O ise sakin, yavaş ve hastalıklı! Onu öyle solgun solgun gördükçe ölen çocuğum aklıma geliyor ve onu öldürdüğüm düşüncesi içimi kaplıyordu. Derken bir gün bu ikincisi de öldü!

Bunun acısını ancak çeken bilir, yavrum. Artık bir kız çocuğu sahibi olmak hayâldi benim için. Baban ölmüştü. Kızını evlâtlık verecek bir aile bulunmasaydı, alıp başımı dağlara kaçmak istiyordum.

Doğru, o da iyi huylu çıkmadı. Onu besleyip büyütürken, okşarken kendi çocuğummuş sanıyor ve ölen

yavrumu unutuyor, vicdanımı uyutuyordum!

Bir söz vardır, el çocuğu işkencedir diye. Ama bu işkence benim için teselli ve ferahlama idi. Çünkü ne kadar çok eziyet çekip üzülürsem, Allah da bana çocuğumu ezip öldürdüğüm için o kadar azap etmeyecekti.

Onun için -- senden duacıyım-- ama Katerino'yu kapı dışarı etmemi, onun yerine akıllı ve hamarat başka bir çocuk almamı isteme benden."

"Hayır, hayır, ana!" diye bağırdım onun sözünü keserek, "Hiç bir şey istemiyorum. Bana bu anlattıklarından sonra kalpsiz davrandığım için beni affetmeni rica ediyorum. Katerino'yu öz kardeşimmiş gibi seveceğime, ona hoşuna gitmeyecek hiç bir şey söylemiyeceğime söz veriyorum."

Derin bir nefes alan annem:

"O zaman da İsa ile Meryem'in rızasını kazanmış olursun!" dedi, "Çünkü, biliyor musun, ona acıyorum ve kusur bulmalarını istemiyorum. Kim bilebilir ki? Şansımdan mı, yoksa Allah mı böyle olsun istedi? Ne kadar kötü ve hoşgörüsüz de olsa-- o kızın vebalini boynuma aldım, hepsi bu."

Annemin bana böyle sır verişi beni derinden etkiledi, gözlerimi açtı. Annemin, bana bazen hurafe ve bazen de kapris gibi görünen pek çok davranışının nedenini anladım. Bu korkunç tecrübe sade, namuslu ve Allah'tan korkan bir insan olan annemin bütün hayatını son derece etkilemişti. Günah işlemiş olmaktan duyduğu vicdan azabı, ahlâkın bir Cehennem hayatı! Çileli kadın yirmisekiz yılı aşkın bir zamandır mutlu mutsuz, vicdan huzuruna eremeden azap çekiyordu.

Acıklı hikâyesini öğrendiğim andan itibaren kendimi, bir yandan ona bu günahın kasten ve isteyerek işlenmemiş olduğunu göstermeye ve Allah'ın sonsuz merhamet ve

adaletini, kimseyi kısasa kısas cezalandırmadığını, işlerimize değil niyetimize baktığını anlatmaya çalışarak annemin acısını hafifletmeye adadım. Öyle anlarım oluyordu ki bu emeklerimin boşa gitmediğine inanıyordum.

Bununla beraber, iki yıl ayrılıktan sonra annem beni görmek için İstanbul'a gelince ona unutamayacağı bir olay yaşatmanın iyi olacağını düşündüm.

İstanbul'da tanınmış bir ailenin yanında kalıyordum ve orada patrik ikinci Yoakim ile tanışma fırsatını buldum. Bir gün bahçede ağaçların gölgesi altında birlikte gezinirken ona annemin hikâyesini anlatarak yardımını istedim. İlâhî makamı, otoritesi ve bütün din alanını kaplayan bilgisi ile annemi, şüpheye yer kalmayacak şekilde işlediği günahın defterden silindiğine ikna edebilirdi. Patrik hazretleri beni dindarlığımdan dolayı övdükten sonra seve seve yardım edeceğine söz verdi.

Böylece çok geçmeden annemi, bizzat Patrik hazretlerine itirafta bulunsun diye Patrikhane'ye götürdüm. İtirafı uzun zaman aldı ve Patrik'in hareket ve sözlerinden, istenilen sonuca varmak için sade ve anlaşılır bir dille elinden geleni yaptığını anladım.

Sevincim tarif edilecek gibi değildi. Annem içtenlikle ve minnetle dinimizin muhterem Başkanı'nı selâmlayarak yanından çıktı. Sanki göğsünden büyük bir değirmen taşı kalkmış gibi mutlu ve o kadar huzur içindeydi.

Kaldığım eve döndüğümüzde koynundan Patrik hazretlerinin hediyesi olan bir istavrozu çıkardı, öptü düşünceli düşünceli ve çevirmeye başladı. Ona:

"İyi adam bu Patrik, değil mi?" dedim. "Artık kalbin huzura ermiştir." Annem karşılık vermedi. Biraz çekingen:

"Neden bir şey söylemiyorsun, anne?" diye sordum. O

zaman yine o düşünceli haliyle:

"Sana ne diyeyim, yavrum?" diye cevap verdi, "Patrik bilgili ve mübarek bir insan. Allah'ın emirlerini ve ne istediğini biliyor, herkesin günahlarını bağışlıyor. Ama, nasıl diyeyim sana! Kendisi ayni zamanda keşiş.* Hiç çocuk yapmamış ki insanın kendi çocuğunu öldürmesi ne demek, anlayabilsin!"

Gözleri dolu dolu olmuştu, sustum.

* *Keşiş: Hiç evlenmemiş papaz.*

Kardeşimi Kim Öldürdü?

Garsonun odamızda kurduğu sade masada kardeşimle aramda oturan annem:

"Bugün bir somun ekmek yiyeceğim ki tâ canıma değsin!" dedi. Kardeşim kızgın:

"Önce ye, ondan sonra konuş, anne!" diye cevap verdi. Çünkü kaç gündür annemin bir türlü gerçekleşmeyen bu güzel niyetini dinleyip duruyordu.

Küçük oğlunun buna benzer çıkışlarına alışkın olan annem onun sözlerini duymadı bile. Arkasına düşen kapının kapalı mı, açık mı olduğun anlamak için başını çevirerek:

"Beni bu kuyruk sallayanla odada bir daha yalnız bırakmayın. Of! Üstümüze başımıza sağlık, işi gücü hoplayıp zıplamak!" dedi.

"Kuyruk sallayan", beni karşılamak için annemin geldiği otelin garsonu Fransız'dı. Batı'dan yeni dönmüştüm. İlk defa gördüğü frakın biçimi, yüzü sinekkaydı tıraşlı Fransız'ın ikide bir eğilip bükülmesi bir köylü kadını olan annemde her nedense daha gelir gelmez bir antipati uyandırmıştı. İşin kötüsü, anneme daha da hoş görünmek için bir maymun gibi yerlere kadar eğilip bükülüşlerini daha da sıklaştırmış olan zavallı garsonun bu haline daha ilk günden sinirlenen annem ona "kuyruk sallayan" adını takmıştı. Çünkü, diyordu, tüysüz yüzüyle kadın gibi; başını ve kuyruğunu sallamadan yerinde duramıyordu.

Talihsiz Lui'nin hareketleri ve kıyafetleriyle böylece alay ettikten sonra annem yemeğini bıraktı, gözlerini pen-

cereye dikerek her zaman yaptığı gibi yavaş yavaş düşüncelere daldı.

Bakışlarını diktiği Boğaz zerafet dolu, akıp gidiyordu. Pek çok kayık hızla uçan kırlangıçlar gibi mavi sulan yararak karşılıklı gidip geliyorlardı. Annem gözlerini ayırmadan onları seyrediyordu. Uzun bir sessizlikten sonra derin bir nefes alarak:

"Görüyor musun," dedi, "Yıllar nasıl da geçiyor. Çocuğum geri gelmeyecek diyordum, dönmeyecek ve onun hasretinden gözlerim açık öleceğim! Bütün gün yollarını gözlüyor, gelen geçenden seni soruyordum. Akşam olunca kapıyı gece yarılarına kadar açık bırakıyordum. Kapatma, Mihaile, belki çıkagelir. Çocuğum gelirse kapıyı kapalı bulmasın. Onca yıl gurbette yalnızlık çektiği yeter zaten, bir de köyüne dönüp de dünyada kimsesi, bir yolunu bekleyeni yokmuş gibi olmasın. Yatağıma çekilince rüyamda seni görüyorum, sesini duyar gibi oluyor ve kalkıp kapıyı açıyordum: --Geldin mi, yavrum? Sonra da yolları süpüren rüzgârın kapıyı açtığını anlıyordum.

Ve böylece günler günleri kovalıyordu. Sekiz yıl geçti ve bir gün yediğim ekmek içime sinmedi. Çünkü çocuğumun döndüğünü görmeden öleceğim, gözlerim açık kalacak! derken şimdi karşımdasın! Şimdi seni yanıbaşımda görüyorum da, sanki daha dün gitmişsin gibime geliyor! Sanki o acıları, o korkuları ben çekmemişim gibi!"

Konuşmasının burasında yemeğine devam edecekmiş gibi bir parça ekmek kesti. Ağzına götürmeden gözlerini yeniden pencereye dikti. Durmadan akıp giden Boğaz'a, gurbetten dönen gemilere baktı. Üzgün bir tavırla derinden bir iç çekerek yine:

"Yıllar nasıl da geçiyor! Korktuklarımın hiç biri başıma gelmedi de tam huzura erdim derken kötü bir iş oldu! Sen yavrum, dünyanın bir ucuna gittin, kaybolmadan dönüp geldin. Bizim Hristakis beş saatlik yola gitti, hâlâ

dönmedi!... E... ancak ölüler dönmez!"

Ta Fota* yortusu arifesindeydi-- böyle bayram günlerinde içim nasıl olur, bilirsin. Rahmetli babanı hatırladım. Böyle bir arife gecesi, ellerinde üvez dalı sokaktan geçenlere vuran çocukları görünce sen de süpürgeyi kapıp babana vurmaya başladın:

*"Surva! Surva!** Yeró kormí, yeró stavrí, olo yá ke dínami ke to hron' yerí!"* Küçük olduğun halde bu sözleri biliyordun. Bu babanın hoşuna gitti, seni kucağına alıp öptü:

"Allah seni esirgesin ve bana bağışlasın!" dedi. Çıkarıp sana bir beşlik verdi ve beni dürterek: "Hanım, adam olacak bu çocuk!" dedi. Üç ay sonra seni yetim bırakacağını nereden bilsindi! Böyle bayram gecelerinin gelip geçeceğini, senin gurbete çıkarak beni gözyaşlarımla başbaşa bırakacağını nereden bilsindi!

O arife gecesi de öyle oldu. Huyumu bilen Mihailos erkenden dağa gidip üvez getirdi: yeşil ve sık tanelerle dolu büyük bir dal.

"Ana, bu üvez taneleriyle bu akşam talihimize bakarız."

Hristakis de eve dönünce ocağın başına oturup ateşi ikiye ayırdık. Mihailos talihimize bakmak için üvez tanelerini kızgın sacın üzerine atmaya başladı. En başta senin adını söyledi. Üvez tanesini koparıp sacın üzerine koydu. Ko-

---

** Ta Fota: Ortodoks Hıristiyanların mevlüt kandili, yani İsa Peygamber'in doğumunu kutlama. Kelime anlamı "ışıklar" demek; İsa'nın doğumuyla dünyanın nura boğulması...*

*** Surva! Surva! Sağlam vücut, sağlam iman (tam çevirisi haç/istavroz), herkese güç ve sağlık ve de sağlıklı yıllar." O gece üvez dalıyla vurmak uğur getiriyor; üvezin muşmulaya benzeyen meyvasının tanelerini ateşe atarak yeni yılda talihinin nasıl gideceğini öğrenebiliyorsun. Türkçe'deki "zırva" kelimesi, Yunanca "surva" (üvez)'den bozma olabilir.*

yar koymaz tane çatlayıp zıpladı ve ocağın dışına fırladı. Allah razı olsun, Mihailo! dedim ona, bu akşam içimi açtın: Babanız Yoryis sanki hayattaymış gibi hepimiz iyiyiz! Sonra benim adımı söyledi... E! Benim işim de rastgitti! Sonra Hristakis'i söyledi-- ve ne görelim! Üvez tanesi hiç kımıldamadan sacın üzerinde kala kaldı, karardı, dumanı çıktı ve yandı! --Hey İsa, hey Meryem! Hayır olsun, çocuğum! dedim ona, iyi tane seçmedin! Dalı onun elinden alıp en iyi taneyi seçtim. Ateşi yeniden eşeleyip taneyi üzerine koydum... Biraz dumanı çıktı, karardı, büzüldü ve yerinde kala kaldı! O zaman Hristakis kahkahayla güldü ve bir odunla ateşi karıştırıp dedi ki: "Ben sabırlı insanım, ana, bilirsin. Öyle kolay kolay bir işin peşini bırakmam. Ver üvezi bana da talihimi gör!"

Dalı elimden aldı, ateşin üzerine koydu. Taneler tutuştu, patlayıp zıplamaya başladı...

Şimdi sen ne istersen onu de. Alt tarafı üvez bunlar, biliyorum, üvez. Adet olmuş böyle talih falına bakmak, aslı yok, o da doğru. Ama bu kof patlamalarla bir kaç gün sonra köylerden duyulan o uzun tüfek seslerini hatırlayınca yüreğim kalkıyor, huzurum kaçıyor. Talih falı meseleyi apaçık göstermişti, ama biz bunu hesaba katmadık, hafife alıp güldük.

Biz böyle gülerken kapı açıldı ve Mitakos'ların Haralambis içeri girdi. Biliyorsun onu. Hristakis'in yaşıtıydı ve boyuyla posuyla ona çok benziyordu. Küçüklüğünde sık sık bize gelirdi; ama büyüyünce kötü yol tuttu. Onu karşımda görmeye tahammül edemiyordum. Çünkü kaç kere kötü işler çevirmiş, ama herkes bunları yapanın Hristakis olduğunu sanmıştı. Ona o kadar çok benziyordu; ayni zenaatta çalıştıklarından kıyafetleri de aynıydı. Onun için bir gün onu kapı dışarı ettim. O günden sonra bir daha evimize ayak basmamıştı. O akşam ise çıkageldi.

"İyi akşamlar, kira!* İyisinizdir?"

"İyiyiz, Lambi! Bana mektup getirdiysen, otur, sana bir ikramda bulunayım."

"Hayır, kira, "posta" işini bıraktım artık. Dosdoğru buraya geldim, Hristakis'e yine söyleyim de o işi başkasına kaptırmasın diye."

Bu sözler üzerine yüreğim hopladı!

"Ve nedenmiş o, Lambi?"

"Çünkü postacılık iyi iş, kira, iyi iş!"

"Postacılık iyi iş de, bugüne kadar çalışmışken neden bırakıyorsun?"

Sanki bağrına bir bıçak yemiş gibi yüzünün rengi kaçtı, kekelemeye başladı:

"Kira, ben iki yıl postayı demiryollarından alıp dağıttım, epey para yaptım. Şimdi biraz da arkadaşlar yapsın artık."

O zaman ona: "Bak, beni dinle, Lambi** dedim, eğer söylediğin gibi para yapmışsan onu Allah ile sen bilirsin! Bizim öyle paraya ihtiyacımız yok. Sonra, bilirsin, o "**kayme**"ler artık geçmiyor. Postayı taşıyan da artık, gurbetteki bir yetimin babasına mevlüt okutmak için dişinden tırnağından arttırıp zarfın içinde yolladığı parayla zengin olamaz. Seni zengin eden öteki marifetine gelince, işte Allah ve O senin müstehakını verir. Benim çocuğum tam Hıristiyan ve namuslu insandır, ekmeğini alnının teriyle çıkarmasını bilir."

İşte, öyle dedim, çünkü hırsız olduğunu biliyordum. Ben böyle deyince, yavrum, titremeye başladı, dudakları soluklaştı, sar'aya tutulmuş gibi bakışları vahşileşti. Oh, Meryem! Bir şey söylemek için üç defa ağzını açacak oldu

---

* *Kira: Kiriya'nın halk dilindeki biçimi: Bayan, hanım.*

** *Lambi: Haralambis'in kısaltılmışı.*

ve üç defa dişlerinin gıcırdadığını duydum, yavrum. Ama sesi çıkmadı! Yüzü işte öyle, ölü yüzü gibi oldu! Dehşete kapıldığını, bakışlarında korku okunduğunu gördüm. Kaçamak kaçamak elbiselerini, parmak aralarına varıncaya kadar sol elini inceliyordu. Sanki görmemizden korktuğu bir şeyler vardı! Bu korkunç iç mücadeleden sonra --Hey, Meryem!-- sanki can çekişen biri gibi:

"Elâlemin sözüne inanma, kira! İyi insanım ben!"dedi, elleriyle yüzünü kapatarak iyi geceler dilemeden çıkıp gitti!... O zaman Hristakis:

"Görüyor musun, anne? dedi, sana söylerdim de inanmazdın. Adam öldürdü, kanına girdi. Herkes öyle diyor, sen inanmıyorsun. Onu denemek için de olsa bir şey yaptığını ima ettin mi, cinayeti kastettiğini sanıyor. Sanıyor ki kan ellerinde görünüyor ve onu ele veriyor."

"Gözlerinle görmediğine göre, dedim Hristakis'e, sana ne ki arkasından konuşuyorsun? Her koyun kendi bacağından asılır.* Dedikleri doğruysa Allah var ve onun hesabını sorar. Yalnız, beni seviyorsan bu posta işine girme. O bu işi bırakıyorsa bir sebebi vardır."

Hristakis:

"Dediğimi duymadın mı, anne?" dedi yeniden "Onu kan tuttu! Döktüğü kana uğradı, ona yol vermiyor. Evvelki gün yarı yoldan dönüp postayı bırakmak zorunda kaldı. Duydun mu? Kendisini gözleyen birini görmüş. Hiç şüphe yok, döktüğü kandı bu. Çünkü adam öldüren kişi bıçaktaki kanı yalamazsa ya kan onu tutar, ya da onu bir gün boğar, itiraf edip asılıncaya kadar peşini bırakmaz diyorlar.

"Hayır duamı almak istiyorsan, yavrum, yüreğimi daha fazla kaldırma. Ve Meryem Ana'nın duaları da seninle ol-

* *Türkçeye ya da Yunanca'ya kelimesi kelimesine çevirilebilecek yüzlerce ortak deyimden biri: Káthe arnì kremiète apo to idyo tu podàri.*

sun, sen bu işlere karışma! Çünkü bir memurun kulağına giderse **belâ**nı bulursun! Bırak bu postayı, postacılığı, eksik olsun. Bir aile çocuğu gibi kendi işine bak."

Ama rahmetli kardeşin --nasıl bir insandı, bilirsin-- oturduğu yere sığmazdı. Ona zenaat öğrettim, babanın yerine geçsin diye işyeri açtım! Gel gör ki sokaklarda başıboş dolaşmayı severdi!

"Buradan **Lüleburgaz**'a beş saatlik yol, dedi, onbeş günde bir gidip geleceğim. Niçin başkasına kaptırayım?"

"Hayır! Sözümü dinle. Postacılık yapmana izin vermem! Yapmayacağına söz ver bana, yoksa üzülürüm." O zaman:

"E, iyi!" dedi, "Yapmam. Bir iki ay mektupsuz kal da, gör bak nasıl pişman olacaksın."

Bu sözleri bana dokundu. Senin mektupların her zaman elime geçmiyordu, çünkü yolda açıyorlardı. İçinde bir şey bırakmadıkları gibi açılmış olarak teslim etmekten korkuyorlardı. Ve böylece ben senden haber alamıyor, oturup ağlıyordum. Buna rağmen ona bir şey söylemedim. Bunca zaman katlandım, yine sabredeyim diyordum.

Posta günü gelince elinde **konak**'ın torbası, omuzunda tüfeği onun içeri girdiğini görüyorum.

"Bundan sonra, ana, diyor, bahşiş yabancıya gitmeyecek. Yarın sana Yoryis'den mektup getirirsem bana verirsin. Olur mu?

Onu bir işten caydırmaya çalıştığım günden bu yana oniki gün geçmişti. Her zaman olduğu gibi o zaman da Ta Fota arifesindeki talih falının işaretleri çoktan unutulmuştu. Ama Mitakos'un oğlunu, onu asla unutmadım. Çocuğun aklını çeldi diye onu suçlamaya başladım. Kardeşin işi üzerine aldı! İleri gelenlere ve **kaymakam**'a söz verdi!

Sözlerimin kâr etmediğini görünce ben de sana yazdığım mektubu ona verdim ve "Aklını başına topla, yav-

rum, Yoryis'imizin mektubu kaybolmasın!" dedim. Hâlâ gözlerimin önünde! **Fesini** çıkarıp elimi öptü ve gitti... Ah, bilseydim, hiç bırakır mıydım onu!

Ertesi gün yeni Despot* gelecekti. Yöneticiler ve ileri gelenler erkenden istasyona gittiler. Öğretmenler ve sıra sıra okul çocukları. Papazlar ve başka köylerden gelenler Despot'u yolda karşılamak için erkenden bir kaç saatlik yola gitmişlerdi. Mihailos da onlarla gitmişti. Sanki köy boşalmıştı. Posta vakti geldi, ama Hristakis için endişelenmiyordum. Muhakkak Despot'un yanındakilerle birlikte gelirdi. Hava güzeldi ve ben pencereden gözlüyordum. Uzaktan, geri dönmekte olan insanları görünce başörtümü takıp ben de Despot'un elini öpeyim diyerekten köyün dışına kadar çıktım. Uzaklardan kilisenin altın yaldız işlemeli sancakları, onların arkasında istavrozları ve papazların elbiseleri güneşin ışığı altında parıldıyordu. Daha arkada bir tarafta Despot'a götürülen, eğeri altın işlemeli at seçiliyordu. Ama vakti geldiği halde Despot üzerinde değildi. Ba! Hayırdır! dedim içimden, huzursuz ve acele adımlarla o tarafa doğru ilerlemeye başladım. Bayramlıklarını giymiş, önden önden koşan çocuklardan biri:

"Kaç buradan, kira," dedi, "Geri dön, çünkü **asker** geliyor! Duymadın mı: Trenin önünü kesip Despot'u tutmuşlar!"

O anda yüreğim hopladı! Savaş olduğu duyuluyordu, ama Ruslar uzaktaydı. Ne bileyim? Balkanlar'da diyorlardı bize, oradan da ötede. Ve şimdi kalkıp da ansızın trenin yolunu kessinler. "Gördün mü," dedim, "çocuğun başına bir hal gelecek!" Dizlerimin bağı çözüldü, olduğum yerde kaldım. Kalabalık korkuyla koşar adım yaklaştı. Ve sancaklarla İstavroz, elinde buhurdanlık papaz göründü. Dört kişi omuzlarında bir ceset taşıyor, yanlarında Mihailos saçları darmadağın, gözyaşlarına boğulmuş yürüyordu. Ah yav-

* *Despot: Başpiskopos, bir bölgenin en yüksek din görevlisi.*

rum! Yavrucuğum!... Bu da mı gelecekti başına!!"

Burada annemin titrek sesi hıçkırığa ve gözyaşlanna boğuldu.

O gün ilk defa böyle ağlıyordu. Ve ben annemin kederinin içyüzünü bildiğimden ne sözünü kesiyor, ne de kardeşimin kesmesine izin veriyordum. Kalbi acı doluydu ve günde bir iki ya da üç kere içini dökmeyince huzur bulamıyordu. Bu korkunç yara, üç yılı aşkın bir zaman önce zaten çok acı çekmiş olan ailemizi perişan etmişti. Az zaman önce benim çıkıp gelişimle daha yeni kapanmış olan yaralar yeniden deşilmişti. Benim ortalıkta görünmem, rahmetli kardeşimin yokluğunu daha da hissettirir olmuştu, çünkü annemin haklı olarak dediği gibi tam olarak sevinemiyorduk artık. Zaten az olarak geride bıraktığım ailemi daha da azalmış olarak buluyordum. Ne ben kardeşimi öpebilmiştim, ne de dönüşümü dört gözle bekleyen o zavallıya bu sevinci paylaşmak nasip olmuştu! Ve talihsiz kadın ağlıyor ve sanki daha geçen gün olmuş gibi bu acıklı hikâyeyi anlatıyordu.

Döktüğü gözyaşlarıyla sızlayan kalbini biraz hafifiettikten sonra, sanki dertlerini unuttuğunu mu sanıyorsunuz? Asla. Bu defa da üzüntüsünün yerini, sevgili kardeşimizin katiline karşı duyduğu amansız kızgınlık alıyordu. Yalnız ikimiz başbaşa olduğumuz anlarda Mihailos bana:

"Bazen," diyordu, "Hristakis'i unutmaya başladığını sanıyorsun, ama katilini unuttuğunu hiç görmedim."

Aradan o kadar zaman geçmiş olmasına rağmen çocuğunun katilini bulsunlar diye ne despotu ne de kaymakamı rahat bırakmıştı. Başlangıçta kardeşimin, Lüleburgaz istasyonuna yapılan saldırıda çıkan çatışma içinde kalıp öldüğü sanılmıştı. Çok geçmeden bunun inkânsız olduğu kabul edildi. Yüksek rütbeli din adamını karşılamaya gelenler istasyonu, hem de iki gün öncesinden terkedilmiş --ki o andan itibaren başkent ile her türlü irtibat kesilmişti-- bul-

muşlar ve Ruslar'ın köyü hiç savaşmadan, ama bir önceki günün gece yarısına doğru ele geçirdiklerini öğrenmişlerdi. Halbuki zavallı kardeşimi, despotu karşılamaya gidenler dönüşte, köyün çok uzağından geçen yolun üzerindeki köprünün yanında, Rusların gelişinden çok önce öldürülmüş olarak bulmuşlardı. Demek ki yanlışlıkla ya da çatışmada öldürülmemişti. Ama askerler veya haydutlar tarafından soygun için öldürülmüş olması da imkânsızdı. Çünkü bunlar öldürüldüklerini soymadan ya da posta torbasını el değmeden bırakmazlardı. Yapılan bütün resmi araştırma ve soruşturmalar cinayetin soygun niyetiyle değil, pusu kurarak kasten işlendiğini gösteriyordu. Onun için annem katilin bulunup cezalandırılmasında ısrar ediyordu. Kötü bir kimse olarak tanınan eski postacının, bu tehlikeli işi devralarak kendi yerine geçmesi için hiç bir şeyden şüphelenmeyen genç kardeşimi ikna etmekte tuttuğu yolu annem, kendi soruşturmalarında bir ipucu olarak görüyordu:

"Başka türlü olamaz," diyordu, "Katilin ona bir garezi vardı ve fırsat kolluyordu. Yoksa, posta işini üzerine aldığı daha ilk gün pusuya yatıp onu beklemezdi. Demek ki katil, hiç kuşku yok, köyümüzden ya da civar köylerden biri. Eski postacıyı yakalayıp hapse attıklarında Allah müstehakını verdi, demiştim. Ama iki gün sonra yine koyuverdiler, cinayet işlendiğinde köyde imiş o. Kimbilir? Belki yalancı şahitlik ettiler... Ama, şimdi sen madem ki döndün, yavrum, kardeşinin öcünü almadan bırakma. Yüzüme öyle bakıp susma! Dünyada çocuklarım olmasaydı saçlarımı keser, erkek elbiseleri giyer, omzumda tüfek katilin izine düşerdim, tâ ki öldürülen insanın öcünü alana kadar. Çünkü yavrum, katili bu topraklarda gezindikçe zavallı Hristakis'imiz huzur bulmaz, mezarında kıvranır durur ve katilin ayak seslerini hisseder, yavrum! Dünyanın öbür ucunda da olsa, sanki kalbine basıyormuş gibi hisseder! Onun için, intikam! İntikamı alınmalı!"

Oğlunun ölümünden önce bu son derece temiz kalpli anneyi tanımamış olan biri onun kötü ve kaba karakterli bir insan olduğunu sanırdı; çünkü artık, ben bile, bir zamanlar en ruhsuz yaradılışta olanları bile sayıp sevecek kadar sonsuz insanlık sahibi olan annemi tanımakta güçlük çekiyordum. Tavuk kesilirken bakmaya tahammül edemeyen biriydi. Onun için, evet, intikam derken bile en başta adaleti kastediyordu. Ama, kendisini tatmin etmeyecek de olsa kanunun titremeyen eliyle yerine getirilecek adalet kavramını anlamıyordu.

"Onun asıldığını görmek istiyorum," diyordu, "İpini ellerimle çekeyim, sonra da öleyim."

Bu tabii ve cahil kadın o şefkatli kalbinde böylesine dehşet verici intikam duyguları besliyordu! Zaman zaman, yanan kalbindeki hiddeti yatıştırmak için başvurduğum bilimsel kuru metotlar, iyice yanan bir ocak üzerinde kaynayan sudan sıçrayarak daha havadayken buhar olan su damlacıkları gibi boşa gidiyordu. O gün de öyle. Kişilerin adalet karşısındaki yeri üzerine uzun süren bir dersten sonra ona katilin bulunup cezalandırılması için "altını çevirmedik taş bırakmayacağıma" söz verdim. Annem biraz da vahşi bir memnuniyetle:

"Evet," dedi, "Onun asıldığını görmek istiyorum. İpini ben çekeyim, sonra da öleyim!"

Ama birden kapı çalındı ve aralanan kanadın arkasından garsonun, yüzünde tedirgin bir ifadeyle içeri uzanan başı göründü. İçeri girince ona:

"Ne var, Lui?" diye sordum.

Asık suratlı annemi eğilip selâmladıktan sonra:

"Bir Türk kadım," diye cevap verdi, "Bir Türk kadını ziyaretinize gelmiş."

"Bizim ziyaretimize mi? İmkânsız! Yanılmış ola-

caksın, Lui. Git! Tanıdığımız her hangi bir Türk yok."

Böyle söyleyerek garsonu, tam da annemizin zevkine göre, kapı dışarı etmeye çalışırken, koridorda sanki kavga ediliyormuş gibi sesler duyuldu. Lui yine, ama bu defa beni ikna etmek istercesine daha da çok eğilerek bizi istediklerini söyledi. Ve kapı büyük gürültüyle Lui'yi itip kafa üstü düşürerek açıldı, neredeyse baştan aşağı örtülere bürünmüş yaşlı bir Osmanlı kadını hıçkırıklar ve gözyaşları arasında annemin ayaklarına sarıldı. Anlaşıldığına göre otelde çalışanlar onu içer bırakmak istememişler, o da çaresiz kapıyı zorlamıştı. Sersemlemiş olan Lui kendine gelmiş, kadının arkasından sıkılgan bir tavırla içeri giren çok uzun boylu, açık tenli **softa**yı, yumruklarla dışarı çıkarmaya çalışıyordu. Ama araya giren kardeşim, adamı görür görmez garsonu azarladı ve sanki dünyadaki en iyi arkadaşıymış gibi büyük bir sevinçle bu zayıf ve beyaz tenli Türk'ü karşılamaya koştu. Onu göstererek bana:

"Bizim Kâmil!" dedi, "Bu da annesi olacak!"

Annem, Osmanlı kadınıyla kucaklaşması biter bitmez başını kaldırarak garip bir şefkatle softanın sevimli yüzüne baktı ve:

"Sen Kâmil değil misin, yavrum?" diye sordu, "Nasılsın? İyi misin, iyi? Bu elbiselerinle seni tanıyamadım!"

Türk, gözlerinde yaş, eğilerek annemin elini öptü.

"Allah ne muradın varsa versin, **valide**!" dedi, "Gece gündüz yalvarıyorum, benim ömrümden kesip sana versin diye."

Annem son derece memnun görünüyordu. Mihailos sevincinden uçuyordu. Bir bu yeşil cübbeli, zayıf ve uzun boylu Türk'e, bir annesine bir yığın sorular soruyor, ilgileniyordu. Sadece Lui ile ben şaşkınlık içinde sessiz dikilip duruyorduk. Sonunda kardeşimi bir yana çektim:

"Gel hele, bırak şu gülüp durmayı.-Söyler misin bana,

neler oluyor burada? Bunlar neyiniz sizin?"

Kardeşim daha da gülerek:

"Şimdi söylerim sana," dedi, "Şimdi söylerim. Git, Lui! Çabuk iki kahve getir! Ama dikkat et, yine sizin o Fransız bulaşık sularına benzetme! A-la-turka olsun ve sade! Duydun mu?"

Ve böyle dedikten sonra beni tutup yan odaya götürdü.

"Bu Türk var ya, hastalığında yedi ay annem ona evimizde baktı. Yanındaki de annesi, şimdi teşekkür etmeye gelmiş!"

Dedi kardeşim ve benim şaşkın yüzüme bakıp güldü. Bense kaşlarımı çatıp hiddetle:

"Annemin yedi ay evinde bakıp iyileştirdiği bir Türk! Ve annemiz ne zamandan beri Türklerin hasta bakıcısı?" dedim.

Burada belirtmem gerekir ki Mihailos'un, annemizin zaaflarıyla, hem de büyük bir zevkle alay etmek gibi bir alışkanlığı vardı. Öyle ki durup dururken bu şakalara başlamak için fırsat kollardı. En çok hoşuna giden şey, bir zaafı yüzünden kıvranan annemi, sözlerini daha da "komikleştirerek" kendisine has bir uslûpla taklit etmekti. Bu şakaları dinlerken kendisi de gülen saf annemizin sabrı, Mihailos'un bu kötü huyunda daha da çok gemi azıya almasına neden oluyordu. Bunun için, onu dinlerken kızdığını görünce:

"Dinle, bak ne diyeceğim," dedi, "Niyetin böyle surat asıp dinlemekse bir şey anlatmıyorum. Anlatacağım şeyi de şaşırtırsın bana. En iyisi bu işi başka bir güne bırakalım, o zaman sen de doyasıya gülersin ve haklı olarak günlerdir yüzü gülmeyen zavallı annemizi de biraz güldürmüş oluruz." Bunun üzerine:

"Gel şimdi!" dedim ona, "Annem ziyaretçilerden çok memnun olmuşa benziyor, Türklerle sohbete dalıp ken-

dinden geçmiş. Onlar kahvelerini içip dinlenene kadar sen bu işin hikâyesini anlat bana."

"Öyleyse dinle," dedi kardeşim, "Biliyorsun, sen gurbetteyken annemiz ne kadar endişe içindeydi. Endişe ettiği yetmiyormuş gibi milleti de rahat bırakmıyordu. Yoldan kim geçerse çeviriyor, bir yerlerden birinin geldiğini duyunca gidiyor ve seni gördüler mi, duydular mı soruyordu. Bilirsin onu. Bir sabah erkenden tarlada kavunları topluyorduk. Birden yoldan geçen birini görüyor. Çite koşuyor, adamı işine bırakmıyor:

-Yolun açık olsun, dayı!

-Allah uzun ömürler versin, kira!

-Avrupa'dan mı geliyorsun?

-Yooo, kira, köyümden. Nerdeymiş bu Avrupa?

-Nah, biliyor muyum ki ben? Çocuğum orada. Çocuğumdan konuşulduğunu duymadın mı?

-Hayır, kira. Çocuğunun adı ne?

-Sanki biliyor muyum? Vaftiz babası ona Yoryi adını verdi, öz babası işportacı Mihailios kocam olurdu. Ama çocuğum, dinliyor musun, ilerledi ve takma isim aldı. Şimdi gazeteler onu yazınca ben bile bilmiyorum: Çocuğumdan mı bahsediyorlar, yoksa bir frenkten mi?"

Sabırsızlıkla kardeşimin sözünü kestim:

"Sadede gel, Mihaile, buraya gelen Türk'ün hikâyesini anlat!"

"Dur hele da!" dedi, "Hikâye bu konuşmadan sonra başlıyor. Bu konuşma bitince annem en iyi, en iri kavunu kesti. Adama:

-Bahçemizden bir kavun almaz mısın, dayı?

-Teşekkür ederim, kira, koyacak yerim yok.

-Zararı yok, dayı, çekirdeklerini temizleyim, ye.

-Teşekkürler, kira, karnımı ağrıtır.

-Gel, kırma beni. Çünkü görüyorsun, çocuğum gurbet-

te ve içim yanıyor. Çocuğuma gönderemiyorum, bari sen ye. Sen de yabancısın. Belki biri çıkar, çocuğuma da ikram eder.

Adamın sabrı tükendi:

-İnsaf be, **canum**! Çocuğun gurbetteyse benim günahım ne ki aç karnına kavun yedirip beni hasta etmek istiyorsun? Canımdan mı bezdim, sanıyorsun? Yolumu gözleyen bir karım, elime bakan çocuklarım var. Kavunun bir işe yarasın istiyorsan onu ihtiyar Murtos'un **hanına** yolla. Orada üç haftadır ateşler içinde ecelle boğuşan biri var. İnan bana, bu kavunu yer yemez ölümden döner, ateşi düşer kurtulur."

Kardeşime:

"Sonunda," dedim, "Bu iş de böylece kapandı. Şimdi hikâyeye başla!"

O ise kızgınlıkla:

"Dur da!" diye cevap verdi, "Burayı Avrupa mı sandın, kemiksiz et satalım? Sana her şeyi olduğu gibi anlatmaya çalışıyorum. Hoşuna gitmiyorsa, bırakalım. İçeri girip hanumu görelim!" Ama sonra:

"Orada olsaydın da annemizin halini bir görseydin," diye devam etti, "Adamın sözlerini duyunca 'Ya İsa, ya Meryem, çocuğum hasta!' diye bir çığlık attı. Kavun elinden düştü, pide gibi oldu! Başörtüsünü düzeltip yola koyuldu. Yeni ekilmiş, ekilmemiş demeden tarlaların içine daldı. Onu iyi tanıdığım için önüne geçmedim. Ama, epey gittikten sonra yerimden kıpırdamadığımı görünce geri döndü ve kızgınlıkla:

"Ne duruyorsun öyle, bre hayırsız?" diye bağırdı, "Yürü dememi mi bekliyorsun, he?"

Sıkıysa dediğini yapma. Beni falakaya yatıracak güçteydi. Onun üzerine elimdeki işi bırakıp peşine düştüm. Yetişmek ne mümkün! Bre dikenmiş, bre **hendek**miş, bre çitmiş, gözü bir şey görmüyordu. Tek gördüğü, uzakta tarlaların ardında kırmızı çatısı görünen ihtiyar Murtos'un hanı

idi.

Yaklaştığımızda annemin dizleri titremeye başladı, bir taşın üzerine oturdu:

"Ya İsa, ya Meryem, çocuğum hasta! Orada bir hasta olduğunu neden bana söylemedin?"

"Ama neden söyleyim? Doktor musun ki gidip iyileştiresin? Duyduğu halde papa-Dimos bile gidip ona bakmadı. Çünkü hasta Türkmüş ve Türkler okuyup üflemeye para ödemiyorlar diyor." Bunu duyunca annemin yüzünün rengi yerine geldi ve:

"Türk mü, dedin?" diye bağırdı, "Türkse Allah'a şükürler olsun!" Belki bu hasta bizim Yoryi'mizdir diye korkuyordum!"

"Keşki sana daha önce söyleseydim de, anne, milletin ekilmiş tarlasını böyle mahvetmeseydin ve ayaklarım dikenlerden kesilmeseydi. Senin korkundan pabuçlarımı bile giyemeden koştum."

Ama o arada seninki Murtos'un hanına doğru harekete geçmişti bile. Haydi, ben yine peşine düştüm ve bir hendeğin üzerinden atlamak üzereydim ki birinin öksürdüğünü duyuyorum. Dönüp bakıyorum, yerde bir Türk. Yüzü sararmış, gözlerini kan bürümüş! Hayatta kolay kolay gülmem ve bir hastanın haline asla gülmemişimdir. Ama o gün kendimi tutamadım; neden dersen: Bir tarafta böğürtlen, öbür tarafta yaban enginarı vardı ve ortalarında bu Türk çırpınarak sayıklıyordu. Bir böğürtlene dönüyor, **temenna** yaparak tatlı tatlı konuşuyordu, bir yaban enginarına dönüyor, dişlerini gıcırdatarak bakıyor, küfürler ederek elini kaldırıyor ve kafasını keseceğini işaret ediyordu! Bir taraftan bu hareketleri, öbür yandan halsizliği, gülmekten çatlardın. Ama annem gelip de beni görünce, bir kızdı, bir kızdı ki Allah seni korusun!

"Öyle durmuş da ne gülüyorsun, bre ha ha? Hc, nc

gülüyorsun! Adam can çekişiyor, hoşuna mı gidiyor? Tut burasından! Al onu sırtına ve taşı!"

"Ey Allahın kulu, bu adam benden bir buçuk misli büyük, sen kalkmış onu sırtımda taşımamı istiyorsun!"

Sen olsan ne yapardın? Bunun üzerine dediği yerden yakaladım ve annemin yardımıyla Türk'ü sırtıma vurdum, sonra yola koyulduk.

Hanın kapısı önünde göbeğini güneşlemekte olan ihtiyar Murtos bizi bu halde görünce kahkahayı bastı ve bağırdı:

"Ore*, öyle tek başına eve bulaşıcı hastalık götürmek için debelenip duracağına benim şu ölü eşeği taşısan daha iyi değil mi, hiç olmazsa nalları senin olur?"

Karşılık vermedim, çünkü anlıyorsun ya, şakalara ayıracak nefesim kalmamıştı. Ama annem, bilirsin annemizi, hastanın acısı geçsin diye İncil'den dualar okudu!

Eve vardığımızda Hristakis'in yatağını serip hastayı üzerine yatırdık. Rahmetli Hristakis o günlerde mallarını ata yüklemiş köy köy dolaşmaktaydı. Daha dükkân açmamıştı. Eve bir hasta getirdiğimizi duyunca gidip teyzemizin Krionero'daki** evine kepeneğini serdi. Annem onu yerinde duramıyor diye hep azarlardı zaten, rahmetli de dışarılarda kalmak ve kafasına göre yaşamak için bahaneler arayıp durdu. Hasta yedi ay evimizde kaldı ve Hristakis bir kere olsun eve uğramadı. Onun için annem hastayı daha tamamiyle iyileşmeden benim yanımda İstanbul'a yollamak zorunda kaldı." Ben:

"Nasıl olmuş da bizim köye düşmüş," diye sordum, "Nasıl hastalanmış?"

Kardeşim başını kaşıyarak:

"Hm!" dedi, "İşin bu tarafını ben de pek bilmiyorum.

* *Ore: More, bre,*

** *Krionero: Soğuksu, bir köy adı olsa gerek,*

Annem istediğim soruyu sormama izin verdi mi ki öğreneyim? Hepimiz insanız diyordu, hastalıklar insanlar için. Vay haline, hastalığında bakacak kimsesi olmayanın. Ve kim bilir, şu anda Yoryi'miz de gurbette belki hastadır, üstelik kimsesiz! Onun için öyle ikide birde adam hakkında sorular sorup durma bana, yeter ki önce iyileşsin!" Kardeşim:

"Kâmil iyi, çok iyi bir insandır zavallı," diye sözlerine devam etti, "Kaç defa bana nasıl hastalandığını anlatacak gibi oldu. Ama her anlatmaya kalkışında da ateşi yükseldi, anlatamadı."

O sırada annemin misafirleri ile içeri girmesi üzerine konuşmamız kesildi. Kısa boylu ve biraz tombulca olan Osmanlı hanımının başında kar gibi beyaz bir **yaşmak** vardı ve altından sarı **papuçları** ancak görünen uzun siyah **feracesi**ni edepli bir tavırla tutuyordu. Ama bende derin iz bırakan bir şey varsa o da Kâmil'in solgun ve melankolik çehresiydi. Öyle huzur içinde, öyle tatlıydı ki anında sempatimi kazandı. Bu, Türklere karşı duyduğum antipatiyi bilen annemin gözünden kaçmamıştı. Onun için Kâmil'i bana tanıtırken ona şefkatle bakıyordu.

"Bu bizim talihsiz Kâmil!" dedi, "Çok, çok iyi çocuktur. Koliva* yer, ayazma** içer. Papazın elini de öper. Ne yapsın! Hep iyileşmek için."

Annemin gözleri yaşarmıştı. Ben misafirlere kendi dillerinde iki üç söz söyleyince üzerime, meşhur Türk nezaketinin aşırılığıyla iyi dilekler, dualar ve övgüler yağdırmaya başladılar. Ama annem onların bu güzel sözler sağanağını birden kesiverdi:

"Şimdi oturun da ne yapmanız gerekiyor, bir bakalım. Yavrum, bu hanumissa'nın*** **Zaptiye**'de bir oğlu var, en

---

* *Koliva: Ölülerin anısına pişirilen aşure.*

** *Ayazma: Kutsal su.*

*** *Hanumissa: Hanım*

başta gelen sorgu hâkimlerinden. Başımıza gelen felâketi annesine anlattım. Katili bulması için oğlunu sıkıştıracak! Bir bilsen, ne iyi kadındır zavallı! Ah, bunu bilseydim çok daha önce İstanbul'a gelirdim! Katil de çoktan bulunmuş ve asılmış olurdu; ben de en azından o günden bu yana huzuruma kavuşmuş olurdum!"

Türk kadını meseleyi az çok anlıyordu:

"Evet," dedi, "Oğlum Kâmil efendi ve bendeniz Sultan'ın eşiğine kadar gideceğiz gerekirse, ama sizin bu işinizin peşini asla bırakmayacağız. Muhakkak bugüne kadar "**minder altı**" ettiler ve katil ondan yakalanmadı. O efendi oğlum Zaptiye'de sorgu hâkimidir, suçlu yer yarılıp içine girse bile onu yine bulup çıkarır."

Kâmil sevimli sesiyle:

"Hem de parasız," diye devam etti, "Bir kuruş masrafınız olmaz! Efendimiz ağabeyim bu işi bir kalemde düzeltir. Allah isterse, ben de soruşturma için olay yerine giderim. Validemin oğlu öldürülünce sanki efendi kardeşim öldürülmüş gibi geldi bana. Adalet yerini bulmalı!

İki misafirimizin bu gayretkeşliğinden yalnız annem değil, kardeşim ve ben de tarif edilemeyecek kadar memnunduk. Şimdi, annemin başka dinden olan bir kişiye yapmış olduğu iyiliğin boşa gitmemiş olduğunu düşünüyordum. Meseleyi daha bir süre konuştuk ve aradan uzun zaman geçtiği ve sonra savaş başladığı için katilin bulunacağından pek ümitli olmayan ben bile adaletin yerini bulması için hâlâ geç olmadığına inanmaya başlamıştım. Onun için, görevimizi yerine getirmekte bize yardımcı olacak tek imkânımız demek olan bu insanlara şimdi ilgi göstermeye başlamam çok tabiiydi. Durumumdaki değişikliği farkeden Osmanlı kadını:

"Ve şimdi, **Sultanım**," dedi, "Anahtarı otelciye teslim edin. Bugünden sonra benim **musafir**imsiniz."

Bu hiç beklenmedik bir şeydi. Türklerin, özellikle büyük şehirlerde yaşayanların, değil Hıristiyanlarla ayni çatı altında oturmak, onlarla ayni mahallede bulunmaya bile tahammülleri yoktu. O halde bu ne işti? O aşırı iltifatlardan biri miydi? Ama hayır; yaşlı kadın lâf olsun diye konuşmuyordu:

"Sen okumuş adamsın," dedi bana, "Ve Allah'ın kanununu bilirsin. Evimde bir karış yerim olsa bile, kendi çocuğunun yatağında yetimime yedi ay bakmış olan bu mübarek kadına bu gurbet ellerde başımın üstünde yer vermezsem--Allah merhamet kapılarını yüzüme kapatmaz mı? Elime aldığım işlerin bereketini kaldırmaz mı? **Kurban**ımdan yüz çevirmez mi? Gel tatlım, yazık etme bana!"

Ve Kâmil de araya girdi, ceketimin ucunu öperek:

"Sizi daha önce aramaya gelmediğimiz için aklınıza kötü şey gelmesin," dedi, "Burada olduğunuzu duyunca sizi aramaya başladık ve iki gündür arayıp duruyorduk. Bütün hanlara birer birer baktık. Bütün şehri didik didik ettik. Ama biz basit insanlar öküzler gibiyizdir. Siz efendimiz ise alafranga yaşıyor, otellerde kalıyorsunuz. Şimdi sizi bulduğumuza göre koyuvermeyiz." Ve anneme dönerek: "Öyle değil mi, Sultanım?" dedi, "Artık anlaştık. Şu **kâfir** "kuyruk sallayan" artık sizin **keyfi**nizi bozamayacak. Bana attığı yumruğu sizin **hatır**ınız için affediyorum, ama artık burada kalmayalım. Değil mi?"

Annem: "Evet," dedi, "Yoryis'in de istediği gibi kalmayalım. Duydun mu şu "kuyruk sallayan"ın yaptığını, çocuğum, Kâmil'e vurmuş!"

O zaman anladım ki ben kardeşimden Kâmil'in hikâyesini dinlerken onlar üçü bir olmuş, otelciyle talihsiz Lui'ye karşı cephe almışlardı. Sonra yaşlı Osmanlı kadını tam şark işi bir dua okumaya başladı: "Yedi gün senin evinin önünde oturacağım; günde yedi kere kapının eşiğini öpeceğim, saatte yedi kere... v.s." Ve benim de yedi kere sabrım taştı.

Öbür yandan, bu dua halimize uygun gibi göründü bana. Onun için annemi, nasıl istiyorsa öyle yapsın düşüncesiyle kendi haline bıraktım.

Yarım saat kadar sonra Osmanlı kadını ile oğlu, çok aranan bir ganimet elde etmiş gibi annemle kardeşimi yanlarına alarak gerçek bir zafer havası içinde oradan ayrıldılar. Bana gelince ne işlerim ne de durumum yer değiştirmeme el veriyordu. O yüzden onların davetini geri çevirmek zorunda kaldım. Bununla beraber, kardeşimin katilinin aranmasıyla ilgili olarak yetkili makamlarla yapacağım ilk görüşmeler biter bitmez onları her gün uzun uzun evlerinde ziyaret edeceğime söz verdim.

Görüşmelerim uzun sürmeyecekti. Çünkü kanunun işlemesi yetkililerin keyfine bağlıydı; bir yandan en basit davalar yıllarca sürüp giderken öbür yandan en çetrefil davalar bir saniye içinde karara bağlanıveriyordu. Ve gerçekten de bizim davanın öyle şimşek gibi halledilmesine imkân yoktu, ama Emniyet makamlarıyla görüşmelerimin daha ilk günlerinde bizim ilde pek çok tutuklama emri çıkarıldı. Dostumuz Osmanlı kadınının, kendisini büyük bir gayretle davamıza adayan oğlu soruşturma hâkimi, bütün yetkileri elinde toplayarak yakalananları ve bazı şüpheli kişileri sorgulamak üzere kardeşimi de yanına alarak bizim köye hareket etti. Sabırsızlanan Kâmil'in onlarla gitmesine izin vermedik, çünkü sağlık durumundan pek emin değildik ve iki yaşlı kadının yapayalnız kalmalarını istemiyorduk. Bir kaç gün sonra annem bana:

"Şimdilik işleri yoluna koyduğumuza göre, oğlum," dedi, "Gel artık da günü bizimle geçir. Bütün gün evdeyiz, çünkü gezintilerimiz bitti. Çocuğum Kâmil bizi nerelere götürmedi ki! Hanım da beni nerelere götürmedi ki!

Önce Aya Sofya'ya gittik! Sonra beni Konstandinos'un* Mefa **Meydanı**'ndaki** mezarına götürdüler, orada dua ettim. Gidip de bir görsen, çocuğum! Bu yanda onu öldüren **Arap**'ın Lahor şalları ve **halı**larla döşeli türbesi;

* *Konstandinos: Son Bizans İmparatoru*

** *Mefa Meydanı:Vefa Meydanı??*

öbür yanda, başucunda küçük bir kandilden başka bir şeyi olmayan zavallı Kral'ın mezarı! Bir de bir **cami**ye gittik ve yaşlı bir ağaçta Dikeosini'nin* eline vurulan zinciri gördük. Balıklı'ya giderek İstanbul alındığında tavada canlanan balıkları gördük. Türklerin girdiği Kapı'nın üzerinde, dediklerine göre o gün bir meleğin yazdığı "Çok kötü, çok kötü, çok kötü" yazısını da gördük. Gördük ama, cahil olduğum için okuyamadım. Okuyup da ne olacaktı zaten, yavrum? Sanki her gün görmüyor muyuz İstanbul'un ne hallerde olduğunu? Daha nerelere gitmedik ki! Neler neler görmedik ki! Ama şimdi gezintilerimiz bitti ve canım sıkılmaya başladı yine. Onun için her gün gel, seni göreyim, hatırımı kırma. Hem bana bizim mahkeme işinin nasıl gittiğini anlatırsın."

Dul Osmanlı kadınının evi, şimdi artık genişletilmiş ama böylece eskisinden daha da şirin bir hale geldiği söylenemeyecek "**Divan-yolu**"nda, Bizans hipodromunun ** yakınında bulunuyordu. Evin eskiden Avrupalı bir aileye ait olduğu belliydi. Çünkü bitişiğindeki evlerin bazı kısımları sokağı genişletmekte acımasızca yıkılmışken Türk hanımın evi, şimdi çok daralmış da olsa, bir zamanlar geniş olduğu anlaşılan ön avlusu ve sokağı gözler önüne seren balkonuyla diğerlerinden ayrılıyordu. Evin arkasında içinde köşkü*** ve sarmaşık kaplı yüksek duvarlarıyla küçük ve güzel bir bahçesi vardı. Evin büyük bir bölümü, sokağın arkasındaki mahalleyi kül eden korkunç yangından -bir mucize eseri- kurtuluşunu en başta bu duvarlara borçluydu. Köşkün karşısına düşen ve yangında yıkılmış olan duvarın bir kısmı eğreti olarak tamir edilmiş ve içine açılan kapıyla evin sokakla yeniden bağlantısı sağlanmıştı. Ne var ki bu uzunlamasına büyük arsa, evin yangında kül olan cep-

---

* *Dikeosini: Adalet*

** *Hipodrom: Atmeydanı, bugünkü Sultanahmet Meydanı*

****Köşk: Kameriye*

hesi yüzünden bir işe yaramadan öylece duruyordu. Çünkü mali güçlükler yüzünden bu mahvolmuş cephenin tamiri yapılamadığı gibi, yarı yanmış tahtalarla öylesine onarılmış odalar da, içlerinde cirit atan rüzgârlar yüzünden oturmaya elverişli değildi.

Hal böyleyken bu ev yalnız yaşlı annesi ile Kâmil'i, kalabalık ailesiyle hâkim efendiyi değil, üstelik annemle kardeşimi ve bizi ziyarete gelen uzak-yakın akrabalarımızı da çatısı altında barındırıyordu. Çünkü dindar Kâmil nerede bir yakınımızın kokusunu alsa izine düşüyor, nerede oturduğunu öğrenip o kişiyi, gerekirse zorla eşyalarıyla birlikte annesinin evine getiriyordu. İyi kalpli hanımissa bundan memnun oluyordu. "Çünkü," diyordu, "İki huysuz insan dünyaya sığmazken bin iyi insan bir ceviz kabuğunda **muhabbet** eder!"

Neredeyse dört hafta boyunca çoğu saatlerimi hiç aksatmadan her gün gittiğim bu evde geçirdim. Daha ben Divan-yolu tarafından kapıyı çalmadan yaşlı Türk kadınının kafesli penceresi ardından bana yağdırdığı iltifatları duyuyordum. Balkonda oturup yolumu gözlüyorlardı. Ben görünür görünmez evde, kümesleri önünde ortaya çıkan bir sokak kedisinden ürken tavukların çıkardığı gürültüye benzer bir telaş başlıyordu. Hâkim efendinin, kendilerini **yaşmak**sız görürüm korkusuyla saklanmak için apar topar haremlerine koşuşan kız ve erkek çocuklarıyla hanımlarının sesleri duyulurdu. Küçük ve kar beyazı **sarığı**, uzun yeşil **cübbe**si, solgun ve sevimli yüzü, neredeyse avlunun duvarları kadar uzun boyuyla Kâmil her gelişimde, dudaklarında tatlı ve melânkolik gülüşü, yerlere kadar eğilerek candan **temenna** ile kapıyı bana açardı. Her gidişimde de iki yaşlı kadını, sevdiğim tatlılardan birini önüme çıkarmaya yada bu tatlılardan daha tatlı bir masalı bana anlatmaya hazır bulurdum. En başta Osmanlı hanımı bana bayılıyordu. Çünkü, dediğine göre, onca bilgime ve tahsilime rağmen

dinden çıkmamıştım ama bütün kalbimle efsanelere inanıyordum! Yalnız iki şikâyeti vardı benden: Birincisi, büyücülüğün mucizeleri hakkında en küçük söz dinlemek istemeyişimdi. İkincisi ise, fakirhanesinin çatısı altında bir gece olsun geçirmeyi daha kabul etmemiş olmamdı. Gerçekten de birinci konuda anlaşmamız imkânsızdı; ikincisinde ise sonunda anlaştık.

Her geçen gün hâkim efendinin dönmesini bekliyorduk. O güne kadar yirmi kadar sanığı, taşradaki makamların işe karışmasını önlemek için, davamızın topluca ele alındığı İstanbul'daki hapishanelere kapatmıştı. Hanımefendiye, oğlu dönünce evinde yatıya kalabileceğimi söyledim. Yanılmıyorsam, üç gün sonra hâkim efendi eve dönmüştü. Ama ondan bir gün önce yola çıkan kardeşim yanıma uğrayarak bana hâkim efendinin yorucu çalışmaları ile ilgili pek çok şey anlattı.

"Öyleyse, yarın akşam üzeri efendinin orada olacağı saatte gelirim," dedim, "Beni daha erken beklemeyin."

Ertesi gün Eski Köprü'de duran ve müşteri bekleyen atlardan biriyle, bütün yol boyunca ter içinde, uysal ve hızlı atın kuyruğu peşinde koşan yüzü güneş yanığı, ayakları çıplak atçıya acımayı düşünmeden, verdiğim saatten çok önce eve vardım. Onun için bu defa Türk kadınının kafesli pencere arkasından iltifatlarını duymamak beni şaşırtmadı. Ama kapıyı, solgun yüzündeki o bitmez tükenmez melânkolik gülüşüyle yerlere kadar temannalar ederek Kâmil'in değil, küçük bir Türk çocuğunun açtığını görünce neşem kaçtı ve kendimi bir anda garip ve yabancı hissettim. Avluda çocuktan başka kimseler yoktu! Sabırsızlıkla anneme, kardeşime seslendim, cevap alamadım. Kilerin arkasında bahçeye açılan kapı alışılmışın tersine aralıktı. Haremdekilerin salondan çekilip çekilmediklerinden emin olmadan merdivenleri çıkamayacağımdan çekine çekine kapıya koştum ve başımı uzatıp bahçeye baktım.

Osmanlı hanımı ile annem yanlarında başı açık, pejmürde kılıklı ve pis görünüşlü yaşlıca bir Rum çingenesi, yani anadili Rumca olan bir çingene kadım ile sarmaşık kaplı yüksek duvarın gölgesinde oturuyorlardı. Çingene kadını ötekilerden daha yüksekçe bir yerde bağdaş kurmuş oturuyor, kucağında bir elek tutuyordu. Osmanlı kadını ile annem eleğin üzerine eğilmiş, hayret ve şaşkınlık içinde bir şeyler anlamaya çalışıyorlardı. Uzun bir sessizlikten sonra çingene, kendisinden emin bir ifadeyle:

"Sana söylediğim gibi katil yakınımızda," dedi, "Etrafımızda dönüp dolaşıyor. Uzakta aramayın."

Annem bir zafer kazanmış gibi sevinçle:

"Hah!" yaptı, "Demek ki yakalandı. Hâkim efendinin kelepçe vurup getirdiği sanıklardan biri olacak. Sana söylemeyi unuttum, sanıklar İstanbul'a getirildi."

Kaba falcı sinirlenerek:

"Ben sormadan bir şey söyleme dedim sana, yoksa tılsımı bozacaksın!" dedi ve eleği hızlı hızlı sallayarak içindeki baklaların çıkardığı sesi dinledi. Osmanlı kadını:

"Gel, azarlama!"dedi, "Bir kere daha atalım da yeniden bak." Çingene:

"Hmm!" yaptı, "Allah'ın hakkı üçtür! İyi! Ama ben sormadan hiç bir şey söylemeyin. Her ne hal ise baklalar söyler onu. Bak, kokona, bak. Katili yine çıkardım!"

Ve elekten çıkardığı bir kara baklayı beddua ederek arkasına attı, sonra:

"Şimdi," dedi, "Siz de sayın, ben sorayım."

Annem eleği aldı, baklaları eteğine döktü ve eleği tekrar çingenenin kucağına bıraktı. Sonra, belki de, yabancı ellere emanet etmek üzere olduğu değerli incilerini sayan bir cimride bile görülmeyecek bir dikkat ve titizlikle baklaları sayarak yeniden eleğin içine atmaya başladı. Çingene ağarmış saçının örgülerini sırtına atarak sordu:

"Doğru mu?" Annem:

"Evet," diye cevap verdi, "Tam kırk tane."

O zaman çingene eleği yeniden eline aldı, içlerinde uyumakta olan ruhları uyandırmak istiyormuş gibi anlamlı anlamlı baklalara baktı ve emreder gibi sordu:

"Adam öldürüldü, kim öldürdü? Üçü kurt, üçü hırsız, üçü asker, üçü de gizli düşman ve kırkbir bakla."

Ve nakarat gibi bunları tekrarlayıp baklaları üçer üçer ayırdı -görünüşlerine bakarak- her üçlü gruba değişik yer ve isimler verdi:

"Üçü kurt, üçü hırsız, üçü asker, üçü de gizli düşman ve kırk bir bakla! Sen kaç bakla saydın, kokona?" Annem:

"Kırk," deyince çingene:

"Gerçekten de kırk idi," dedi, "Ama katil aralarına girince kırkbir oldu. Görüyorsun, onu büyüledim ve dünyanın öbür ucunda da olsa eleğime sokarım."

İki kadın baklaların sayısındaki mucizevi artıştan emin olduktan sonra falcı kadın eleğin içindeki baklaları, tek birini bile dışarı düşürmeden ustalıkla havaya fırlattı ve yeniden eleğin içinde yakaladı. Sonra eleği dizlerine koydu, üzerine eğildi ve sanırım, baklaların ne şekiller meydana getirdiğini ciddi bir yüzle incelemeye başladı. Annemle Osmanlı kadını da huşu içinde baklaları gözden geçiriyorlardı. Uzun süredir dindar bir sessizlikten sonra çingene:

"Bak!" dedi, "Buradaki katil, bu da sen! Sana ve çocuklarına ondan daha yakın kimse yok. Onun için diyorum sana, onu İstanbul'da, uzakta arama. Köyünüzden, içinizden biri olmalı."

Olan bitenleri o ana kadar bir casus gibi büyük bir merak ve hayretle izlerken, anlaşılan, kendimi unutmuş ve bütün ağırlığımla bahçe kapısına abanmıştım. Ben durumu anlamaya fırsat kalmadı, kapı gıcırtıyla açıldı ve arkasında dikilip duran ben yakayı ele verdim. Birden bire beni karşısında gören annem şaşkınlıkla:

"Baaa!" diye bağırdı, "Burada mısın, yavrum? Mihailos senin geldiğini neden haber vermedi bana? Allah iyiliğini versin onun!"

Annemle Osmanlı kadını hiç beklemedikleri bir anda böyle suçüstü yakalanmış olmaktan rahatsız görünüyor, meseleyi nasıl ört bas edeceklerini bilemiyorlardı. Daha bir kaç gün önce talihime bakmak için üsteleyip duran bir falcıdan yakamı zor kurtarmıştım. Bizimkiler, göze batmamak için bu kuytu köşeyi boş yere seçmemişlerdi. Gelişimi gözlemek için kapıya koydukları, ama görevini ihmal ettiğinden sessizce onlara yaklaşmama sebep olduğu için kardeşime verip veriştirmeleri de bunu gösteriyordu. Suratımın asıldığını görür görmez orada işi kalmadığını tahmin eden edepsiz falcı baklalarını ve eleğini kapıp ıslak bir kedi gibi bahçenin öbür kapısından sıvışıp gitti. Hiç şüphe yok, parasını peşin almak akıllılığını göstermişti. İki saf kadının çaresizliği ve içine düştükleri hali mazur gösterecek bir bahane bulmaktaki beceriksizliği karşısında böyle, patavatsız çıkagelişimden dolayı pişmanlık duydum. Onun için de işi cahilliğe vurdum. Hiç bir şeyin farkında değişmişim gibi:

"İğne mi satın aldınız, anne?" diye sordum.

Annem biraz duraksayarak:

"Evet, yavrum!" dedi, "De ki yalanlarımızı dikmek için iğne satın aldık. Sen ne zaman geldin?"

"Şimdi, anne. Yeni geldim."

"Ya o Mihailos haylazı nerede? Senin geldiğini bana neden haber vermedi?"

"Bilmem. Bana kapıyı açan çocuktan başka kimse yok avluda."

"Kimbilir, yine nerelere gitti. Oturduğu yerde duramıyor."

Türk kadını dudaklarında bana inanmadığını gösteren

gülücüğü, gözucuyla beni süzüyor ve gördüklerimden duyduğum kızgınlıkla ne zaman patlayacağım diye bekliyordu. Ama ben onları azarlayacağıma -ki artık bunu yersiz buluyordum- hiç bir şey görmemişim rolünü oynamaya devam ediyordum. Türk kadını:

"Öyleyse artık içeri girelim," dedi, "Beyefendi de şimdi gelir."

O sırada yukarımızda yine haremden o gürültüler duyuldu. Anlaşılan, o âna dek haremin sakinleri bahçeye bakan pencerelere yapışmış, soluklarını tutarak çingenenin elek falını seyretmişlerdi.

Çok geçmeden malûm selâmlaşmalar ve dostça el kol hareketleri sona erdi ve dışarıdan efendinin geldiği haberi verildi. Alafranga giyimli ve gölgede yaşamaya alışkın efendiyi binbir güçlükle tanıyabildim. Bizim köyün güneşi elbiselerinin en göze batan yerlerinin rengini kaçırıp açmışken efendinin beyaz yüzünü de iyice yakmıştı; öyle ki yüzü nerede başlıyordu, bakımlı kara sakalı nerede, belli olmuyordu. **Zaptiye**'deki makamında başka zamanlarda kısa ve kestirme konuşan bu memurun bugünkü konuşmaları öylesine uzun uzadıya ve yapmacık idi ki soruşturmalarının sonucu hakkında endişe duymaya başladım. Kadınlara:

"Bizi yalnız bırakın," dedim. "Efendinin bana anlatacağı üzücü şeyler olmalı, sizin sinirleriniz dayanmaz."

Kadınlar gitti. Efendi kaşlarını çattı:

"Tabii, size inceden inceye anlatacağım korkunç şeyler var. Ama sizi boş yere daha çok üzmemek için bunu yapmıyorum; yoksa günahınıza girmiş olurum! Soruşturma ve araştırmalarımın sonucu, neresinden bakarsanız çok üzücü ve bunu bilmeniz gerek. Sıfır. Başarısızlık! Davanız için de başarısızlık. Çünkü soruşturmalarım pek çok

kötülüğü gün ışığına çıkardı ve suçlular cezalarını çekeceklerdir. Ama, kardeşinizin katili bulunamadı. Ya, Rusların saldırısı sırasında öldürülmüş olmalı, yada suçlu o eski postacı. Bu eski postacı yüzünden aklımı kaçıracağım. Pek çok kötü işte parmağı olduğu ortaya çıktı; zavallı kardeşinizin katili olması ihtimali de çok kuvvetli. Ama onu bulamıyorum! Yakasına yapışamıyorum! Bu sabah gelir gelmez çok sıkı emirler verdim. Onun başkentte saklandığından eminim. Bilirsin: "Gözlüğüne konan sineği yastığında arayan yaşlı kadın" hesabı. Ama, valide kokonaya daha bir şey söyleme. Mihailos'a da tembih ettim. Valideniz bu sabah bana sorduğunda, görevimin mahkeme bir karara varıncaya kadar bir şey söylememeyi gerektirdiğini bildirdim ona. Zavallı kokona! Bir şey demedi ama, korkarım ki başarısızlığımı sezmiş olmalı."

Bir yandan boş yere o kadar zaman kaybedilmiş olması, öbür yandan saldırıyı izleyen talan ve katliam yüzünden adalet makamlarının bütün bu çalışmalarından bir sonuç alınabileceğine güvenmediğimi daha işin başında söylemiştim. O katliam sırasında, o kadar masum insan arasında belâyı hakkeden tek kişiler olan o katilleri Allah'ın cezalandırmadığını kim söyleyebilirdi? Ama hakim efendiyi tanıdıktan sonra fikrimi değiştirmiş ve ben de herkes gibi, onun bu gayretleriyle adaletin yerini bulacağını ve onun yardımlarıyla, öldürülen sevgili kardeşimize olan acı ve kutsal borcumuzu ödeyeceğimizi ümit etmiştim. Sorgu hakiminin açıklamaları ile hiç saklamadan büyük başarısızlığını bizzat itiraf etmesiyle bütün bu ümitlerim kırıldı. Şimdi artık bana, bu gerçeği anneme anlatmayı mümkün olduğu kadar geciktirmek ve böylece bunun onda bırakacağı etkiyi azaltmaya çalışmaktan başka bir şey kalmıyordu. Talihsiz hakim efendi, verdiği katı emirlerle katil zanlısı olarak pek çok masum insanın hapishanelerde acı çekmiş olmasından duyduğum üzüntüyü dinledikten

sonra artık bu işin peşini bırakmamız gerektiği yolundaki teklifimi samimi bir üzüntüyle kabul etti. Eski postacının yakalanması da davamıza bir şey kazandırmadı. Çünkü postacı, cinayet işlendiğinde başka yerde bulunduğunu mahkemede tekrar tekrar ispat etti.

Annemin dışarıda efendinin getirdiği haberleri sabırsızlıkla beklediğini sanıyordum. Ama gidip kapıyı açıp bakınca onu merdivenlerin ucunda durmuş, alçak bir sesle kardeşim Mihailos'u azarladığını ve hemen sonra Mihailos'un sarsılmış bir halde evden çıkıp gittiğini gördüm. Annem arkasından:

"Kâmil'i bulmadan geri geldiğini görmeyeyim!" diye bağırdı. Yüzündeki huzursuzluğu görünce anneme:

"Ne var, anne?" diye sordum.

"Bir şey yok, yavrum, bir şey yok." dedi ve mahkeme işini sormaksızın mutfağa girdi. Besbelli, Kâmil'in ortadan yokoluşu onu çok daha fazla uğraştırıyordu!

Efendiyi kendi evinde ilk görüşümdü bu. Bize yardım etmek için gösterdiği onca çabadan sonra bu çabaların meyva vermediğini görüp son derece sıkılan bu insana dostça ve minnettar davranmam gerekiyordu. Böylece karşısına oturdum ve başta politika olmak üzere çeşitli konularda konuşmaya başladık. Sohbetimizi sırasında ona, Jön Türkler adıyla anılan kişilerin kurdukları parti hakkında ne düşündüğünü sordum. Yerinden kalktı ve kapıyı kapattı:

"Dostum," dedi, "Ben de o ilerici partidenim."

Sonra **cebi**nden bir anahtar çıkardı, kapının arkasındaki **dolabı** açarken konuşmasını sürdürdü:

"Benim aciz görüşümü sorarsan," dedi, "Muhafazakârlar hareketsiz olur ve hareketsizlik de terakki değildir."

Ve böyle diyerek dolaptan çıkardığı bir tepsiyi önüme bıraktı. Tepside bir binlik rakı, iki kadeh, bir kaç tabak **fıstık**,

üzüm ve tatlı vardı. Karşıma geçip oturduktan sonra:

"Anladığım kadarıyla," dedi, "Bana öyle geliyor ki eskimiş ve kokuşmuş şeyleri atmaya ve yeni bir ruha, yeni fikirlere ihtiyacımız var."

Böyle diyerek büyük bir ustalıkla kadehlerimizi doldurdu. İşte o zaman, Jön Türklerin yeni ruhtan neyi kastettiklerini anladım: ispirto ruhu! Bu efendilerden çoğunun gizli gizli içki içtiklerini biliyordum. Ama bir insanın kısa bir zaman içinde, hem de susuz, bir **okka** mastika* içebileceğine rüyamda görsem inanmazdım!

Bizi yemeğe çağırmaya geldiklerinde, duvardan duvara yalpalayan bu iyi kalpli insana bakınca partisinin niçin ilerleme yolunda yerinde saydığını anladım ve içimden gülmek geldi. Ama annesi Osmanlı hanımının meyus haline ve annemin yüzündeki sarsılmış ifadeye bakıp onların, içlerinde gizli bir üzüntüyle efendinin kekelemesine aldırmadıklarını görünce bilmediğim esrarengiz bir duyguyla ürperdim. Ne de olsa, efendinin sarhoşluğundan daha da üzücü bir şeyler olmaktaydı. Saatler geçtiği halde ne kardeşim ne de Kâmil yemeğe gelmemişlerdi. Annem bakışlarımdaki sorulara cevap vermekten kaçınıyordu; onun için yemeğime ara vererek:

"Mihailos nerede, anne?" diye sordum. Acıklı bir sesle:

"Neredeyse gelir, yavrum." diye cevap verdi. Ben yine:

"Ya Kâmil?" dedim.

Annem parmağını dudaklarına götürerek Allah aşkına sus! demek istercesine bir işaret yaptı. Başı önüne eğik, anlatılamayacak kadar kederli görünen Osmanlı kadını oğlunun adını duyunca irkilip titredi. Sonra yine kendisine geldi; zoraki gülümsemeye çalışarak:

---

* *Mastika: Sakız rakısı*

"İştahını kaçırma, **sultanım**," dedi, "Merak edecek bir şey yok. Kâmil dışarı çıktı, dönmekte gecikti. Bir şey yok."

Bunu duyunca ben derin bir nefes alıp:

"Allah'a şükürler olsun!" dedim, "Yoksa hastalandı mı diye korkmuştum. Madem ki bir şeyi yok, neredeyse çıkar gelir."

Yaşlı kadın da derin bir iç çekişle:

"Allah'a şükür!" diye tekrarladı.

Sanki hava çok sıcakmış gibi, artık bana alışmış olduğu ölçüde **yaşmağını** açtı, bir ucuyla yüzünü yellemeye başladı. İri ve derin gözleri dolu dolu olmuştu. Solgun yüzünün şarklılara has güzelliği şimdi artık belli belirsiz seçiliyordu.

"Çocuğum o kadar dayanıklı," dedi, "Allah'a yine şükürler olsun!"

Ben onu teselli etmek için:

"Sadece yüzü biraz solgun," dedim, "Yoksa sağlıklı çocuk." Kadın:

"Dayanıklı," diyerek içini çekti, "Sağlıklı, ama neye yarar! İçinde kalbini kemiren bir kurt var! Bazen öyle bir başına vuruyor ki Allah önce herkesin evlâdını, sonra da benimkini korusun!" Yaşlı kadın şikâyet edercesine: "**Kara sevda** diyorlar," diyerek konuşmasını sürdürdü, "Ve bizimki de kara sevda. Çünkü az mı ananın yüreği kavruldu, az mı delikanlı bu yüzden kara toprağa düştü! Kokona bana, Ksanthulis'in kızı için Zehir içen Psomathia'daki* köylünüzün hikâyesini anlattı. Şarkısını bile yapmışlar, sokaklarda okuyorlarmış. Allah çocuğumu korusun!"

Köylümüzün hikâyesini biliyordum. Hanımın bu üstü örtülü sözlerinden bedbaht Kâmil'in derdini anladım. Solgun yüzü, derin ve boş bakışları, melankolik hali, bütün

* *Psomathia: Samatya*

davranışlarındaki dağınıklık, zaman zaman hummaya tutulması ve bir türlü düzelmeyen sağlığına bakınca bunu tahmin etmek zor değildi.

"Demek Kâmil çaresiz bir derde düşmüş?" Annesi:

"Hem de ümitsiz bir dert!" diyerek bir ah çekti, "Çünkü sevdiği kançık artık evlendi de."

"Aaa!" dedim, "Bu hoşuma gitmedi. Kâmil'e yardım etmeliyiz, ne yapıp yapıp unutturmalı onu."

Zavallı kadın, şarkta âdet olduğu üzere aşırı, ama tâ gönülden gelen dualara, övgülere, beni yüceltici sözlere başladı. Sonunda:

"Bana bu iyiliği yaparsan," dedi, "Sana kul köle olurum, saçlarımla evinin eşiğini süpürürüm."

Sonra anlatmaya başladı:

"İstanbul'da tütün monopolisi* başlamadan önceydi. Kâmil **softa** olacak ve şimdi gördüğün gibi kollarını göğsünde bağlayıp oturacak çocuk değildi. Bir ortağıyla işlettiği benzeri bulunmayan bir tütün ticarethanesi vardı. Ortağı İstanbul'da perakende satış yapıyor, oğlum Kâmil ise taşraya çıkıp ekicisinden toptan tütün alıyordu. İşte, taşrada bir çiftçinin oğluyla arkadaş oldu. Benim Kâmil'im öylesine tatlı bir çocuktu ki herkes onu severdi. Ama çiftçinin oğlu Kâmil'i çok seviyordu. Kâmil'im de onu çok seviyordu ve alıp yanında İstanbul'a getirdi. Ve bir **imam**ın huzurunda her biri öbürünün kestiği damardan akan kanı yalayarak **kankardaşı** oldular. Birbirlerini bu kadar çok sevdiklerinden arkadaşı ona:

"Gel seni bana enişte yapalım," dedi, "Çiftliğimizde güzellerin güzeli bir kızkardeşim var. Bir görsen aklın başından gider."

Eh, bizim Kâmil de genç, iyi huylu ve dürüst çocuktu. Ama kızın babası -Kâmil'i severdi sevmesine- ama onu damatlığa istemedi. Çünkü kendilerinin **Sultani**** yani padişahın kölelerinden doğmuş biri olduğunu söylüyor, kızını bir **bey**e, bir **paşa**ya vermek istiyordu. Ama iki genç işi pişirmişlerdi. Kız -lanet olsun ona!- Kâmil'i o kadar seviyordu ki babasının elinden, dudaklarını ısırıp susmaktan başka bir

* *Tütün Monopolisi: Tekel İdaresi*

** *Sultani: Saraylı,*

şey gelmiyordu. Çünkü Nazile'den başka kızı yoktu ve onu üzmek istemiyordu. Böylece yüzük takıp nişanlandılar. Kimbilir belki de evlenip İstanbul'a taşınacaklardı! Ama gel gör ki o sırada tütün monopolisi kuruldu, bütün tütüncü dükkânları kapandı ve pek çok insan işsiz kaldı. Kâmil'im de çok zarar etti ve işsiz kaldı. Bunun üzerine o da kayını ile birlikte çiftçilik yapmak için kayınpederine gitti ve artık, babasının yanından ayrılmak istemeyen nişanlısının **hatırı** için taşrada yerleşmeye karar verdi.

"Kâmil, yavrum," dedim ona, "Ağacından düşmeyen meyva daha ham sayılır. Baba evinden ayrılmak istemeyen kız da kadınlığa hazır değildir."

Ama kızı seven Kâmil o ne derse yapıyordu. Düğün günü yaklaşırken Kâmil ile kardeşliği atlarına binip alış veriş yapmak için İstanbul'a geldiler. Tren yolu yakındı, ama atları seven iki genç altın düğmeli **yelek**leri, bellerinde **kubur**ları* ve omuzlarında karabinaları** ile at sırtında İstanbul'a girmek istemişlerdi. Böylece, daha sonraları yakınında kardeşinizin öldürüldüğü Lüleburgaz köprüsüne kadar gelmişler. Oraları görmüş olan hâkim efendinin bana söylediğine göre köprü yüksek ve dar imiş. Altındaki nehir derin ve akıntılı; bir kıyısı çıplak, öbür kıyısı ise, daha ilerideki ormana karışan söğütler ve başka ağaçlarla kaplı."

Hâlâ sarhoş olan hâkim efendi bu tarif doğru mu, değil mi, lâfa karışıp söyleyecek durumda değildi. Saatlerdir masaya kapanmış horlayıp duruyordu. Yaşlı kadın:

"Köprünün ortasına geldiklerinde," diye sözüne devam etti, "Oğlum Kâmil söğütlerin arasında bir alev görüyor ve bir tüfek sesi duyuyor. Daha ne olduğunu anlamaya kalmadan arkadaşının yaralanıp yere yığıldığını farkediyor. Kâmil'in bu olanlardan ürken atı bir dönüş yapıyor ve köprünün korkuluğunu kırarak sırtında yavrumla birlikte

* *Kubur: Tabanca*

***Karabina: Tüfek*

nehre yuvarlanıyor! Allah herkesi görünmez kazadan belâdan saklasın! Kimbilir kaç saat ölümle pençeleşiyor! Ama görüyorsun, daha vadesi dolmamıştı. At ölüyor, o kurtuluyor. Sana şükürler olsun, yarabbi! Böylece kurtulduğu için bir kere daha şükürler olsun! Üç gün baygın yatıyor. Biraz kendine gelmeye başlayınca bir değirmende bulunduğunu görüyor. Atın kolanına takılıp ne kadar uzaklara sürüklenmiş! En son anında değirmenci yetişip onu kurtarmasaydı bırakalım orasını! Değirmenci de pek iyi bir insan değilmiş ya, boşver. Çünkü oğlum kendine gelince belindeki kemeri değirmencinin çıkarıp almış olduğunu görmüş. Ama ses çıkarmamış. Zaten öyle almasaymış bile kendi eliyle verecekmiş. Derken, elinden geldiğince adama teşekkür ederek kardeşliğine bir şey olup olmadığını anlamak ve haber vermek üzere kayınpederinin çiftliğine doğru yola çıkmış. Ama, yarı ölü bir halde onun kapısına varınca adam onu içeri almamış. Onu görmemek için başını öbür yana çevirip sadece:

"Tüfeğini bile ateşlemeden kardeşliğini öldürmelerine göz yumdun ve katilin kellesini getirmeden ne yüzle evime geliyorsun? Erkek değilsin sen! Hainsin!" demiş.

Ve Kâmil'i dışarı atıp kapıyı kapatıyor! Çocuğumun bedeninde can, **cebinde para** yok! Şansı yaver gidip sizin köye düşmese ve onu evine alıp bakan bu mübarek adını, **valide** annenizi bulmasaydı, kimbilir hangi tarlada kemiklerini bırakırdı! Biz Türkler bütün Hıristiyanların cehenneme gideceklerini söyleriz; ama annenizin yaptığı iyiliği düşünüyorum da vicdanımın şöyle dediğini duyuyorum: Eğer bu Hıristiyan kadın cennete gitmezse hangi Türk gider, bilmiyorum! Öyle olsun, bakalım! Allah'ın işlerine akıl sır ermez!

Günler geçiyor ve ben Kâmil'i artık kaybettiğimizi düşünüyordum. Sizin o cinayeti duymuştuk, ama hâkim efendi o zamanlar daha **Zaptiye**'de değildi. Kâmil'in bir za-

manlar kayınpederi olacak olan Sultani de onu bir daha hiç görmediğini söylemişti. Böylece Kâmil'in öldüğüne kanaat getirdik. Kardeşin, bir deri bir kemik ve yüzü ölü yüzü gibi solgun Kâmil'i yanına alıp bana getirince onu mezarından çıkmış sandım. O gün öyle bir sevindim ki, çocuğum, Allah da sizi hayatınız boyunca hep sevindirsin! Doğru, iyileşmesi çok zaman aldı, ama sonunda iyileşti yavrum. İyileşir iyileşmez de evden gitmeye kalktı:

"Nereye gidiyorsun, yavrum?"

"Nişanlıma, anne, kayınpederime."

"Böyle kayınpedere gidilir mi, oğlum? Bırak onu, eksik olsun!"

"Hayır, anne, olmaz. Hain ve korkak olmadığımı öğrenmesi gerek. Onunla konuşmalıyım."

Böyle dedi ve gitti.

İki üç hafta sonra hiç beklemediğim bir anda geri geldi. Ama bambaşka bir insan olmuş! Nereye gitti, ne yaptı, bize tek bir söz söylemedi. Sadece, gelir gelmez ateşler içinde yatağa düştü. Aylardan Ocaktı.

"Kış kıyamette yola çıkma demedim mi sana, oğlum? Bak, yine hastalandın!"

"Böyle acı çekmektense soğuktan öleyim daha iyi, anne!"

Bana tek sözü bu oldu ve nişanlandıklarında Sultani'nin kızına yollamış olduğumuz takıları bana verdi. Hastalığının ne olduğunu o zaman anladım! O kancık Allahı'ndan bulsun! Yavrumun günahını boynuna aldı! Ne hallere düştü, görüyorsun! Kederinden şu yakınımdaki **tekkeye** gidip yazıldı. Her cuma oraya gidiyor, **dervişlerle** **afyon** yiyip onlarla diz çöküyor, barsakları kanayıncaya kadar inliyor, dövünüyor. Sonra bayılmış bir halde onu aralarından çıkarıyoriar. Yalnız bu kadarla kalsa neyse. Çünkü dervişlerin **Şeyhi** onu çok seviyor, onun için bana oğlumun

bir gün evliya olacağını söyledi. Ama bazan öyle kötüleşiyor ki bir gün aklımı oynatacağım! Onu gördün, nasıl sakin, tatlı ve sessiz! Daha önce başına gelenlerden çok, sevgilisinin evlendiğini öğrenince böyle oldu. Ama zaman zaman bir vahşileşiyor ki elbiselerine sığamıyor, ne yaptığını bilmiyor! Bugün de öyle. Biz Sultan ile arkada bahçedeyken birden deli gibi içeri girdi, dolaptan bir şey alıp çıktı gitti. Biz görmedik. Ama, senin yolunu gözlesin diye kapıya koyduğumuz Mihailos görmüş, kollarını açarak önüne geçmek istemiş. Ama Kâmil şeytan görmüş gibi Mihailos'u yere yıkarak çekip gitmiş! Onun için kapıyı sana bugün başkası açtı. Onun için seni buyur edecek kimse bulamadın. Çünkü, Mihailos kendini toparlar toparlamaz Kâmil'in peşine takılmış ama yetişememiş. Ve böylece geri dönmüş, olanları bize anlattı ve belki Kâmil'i deniz kıyısında bir yerlerde bulurum diye yeniden aramaya çıktı... Ama, Allah yavrumu denizden korusun!"

Kadıncağız böyle diyerek derin bir ah çekti ve gözyaşlarını koyuverdi.

Ben o günkü akşam yemeğinde neler ummuştum, neler buldum! O, tuttuğunu koparmaya hazır, çalışkan ve o ana kadar kendisini kontrol etmesini bilen, hayatını halkın hizmetine adamış örnek bir memur sandığım hâkim efendi şimdi kör kütük sarhoş, karşımda horlayıp duruyordu. Öte yandan, evinde kalacağım gece beni en zengin Türk eğlenceleriyle ağırlamak için günler öncesinden hazırlıklara girişmiş olan yaşlı Osmanlı kadını, annemin tatlı ve şefkat dolu sözlerinde bile teselli bulamayacak kadar üzüntüler içindeydi. **Hatırı** için dindaşlarına karşı duyduğum soğukluğu bana unutturan o soğuk kanlı Kâmil, ayazma içen ve papazın elini öpen o akıllı Kâmil birden gözüme o en fanatik

dervişlerden, belki talihsiz bir aşk belki de aşın sevişmekten akli dengesi bozulmuş ve zaman zaman kendini kaybeden biri olarak göründü! Yine de bir an için ben de gidip onu aramayı düşündüm. Nerede arayacağımı bilmediğim bir yana, daha sonra onun utangaç ve dindar karakterini hatırladım ve benim gibi sevip saydığı bir insanın onu kötü durumda görmesiyle ruhunda nasıl çirkin bir yara açılacağı aklıma geldi. Saatler geçtiği halde ne Kâmil ne de kardeşim dönmediği için kadınlara:

"Aklıma bir fikir geldi," dedim, "Mihailos Kâmil'i muhakkak bulmuştur, ama Kâmil bu olanlar yüzünden benden utandığı için eve dönmek istememiştir." Annem:

"İyi söyledin!" dedi, "Belki sokaklarda dolaşıyor ve geri dönmek için evdeki ışıkların sönmesini bekliyorlardır. **Hayde**, yavrum, hanımissayı daha fazla üzmemek için gel de sana yatacağın yeri göstereyim."

Osmanlı'ya pek faydası olmayan bir kaç teselli sözü ettikten sonra annem elinde küçük bir yağ kandili öne düştü, ben de arkasından yürüdüm. Merdivenleri inerken annem:

"Sana köşkte bir yatak serdik. Senin uykun hafif ve çocuklar erken uyanıp gürültü yaparlar diye köşke serdik." dedi.

Annem kameriyenin kapısını açınca burnuma buhurdanlıkta yakılmış öd ağacının kokusuymuş gibi bir koku geldi. Bu küçük evdeki her şey son derece temiz ve düzenliydi. Ama üzerimdeki keyifsizlik yüzünden hiç bir şeye dikkat edecek halde değildim. İçimde belli belirsiz bir huzursuzluk vardı; gizli bir önsezi bilinmeyen kötü bir şey olacakmış gibi kalbimi kemiriyordu. Onun için, annem katille ilgili olarak hâkim efendinin bana neler anlattığını sormaya başlayınca ona karşı, hâlâ hatırlıyorum, elimde olmadan üç beş sözle bilmece gibi cevaplar vererek üzülmesine sebep oldum.

Annem ayrıldıktan sonra alçak sofanın kırmızı minderinde bağdaş kurup oturdum ve kandilin donuk ışığında, uzun zaman, şimdi adını hatırlayamadığım bir kitabı okuyarak düşüncelerimi ve hayâlimdeki görüntüleri başımdan defetmeye çalıştım. Ama hayâller önümdeki sayfalardan daha parlak bir şekilde kitapla arama giriyor ve okumak benim için gözlerimi bir makina gibi satırlar üzerinde gezdirmek halini alıyordu. İki yada üç kere misk kokulu mindere uzanarak gözlerimi yumdum, ama nafileydi. Elde örülmüş yastıklardan yayılan o kadar hoş ve baş döndürücü bu misk kokusu bile heyecanımı yatıştırmaya yetmiyordu. Biçare Kâmil etiyle kemiğiyle gözlerimin önünde beliriyordu. Şimdiki, yalnızlığı seven, sessiz ve bu yüzden de can sıkıcı bir softa olan Kâmil bir zamanlar ne kadar da insanlarla kaynaşan, tatlı sözlü biri olmalıydı ki o haliyle, Osmanlı aristokrasisinin en bencil sınıfını teşkil eden Sultanilerden birinin kalbini fethetmişti! Hiç şüphesiz genç Sultani bu dostlukta, sıradan dostluklarda rastlanmayan bir mutluluk bulmuş ve bu dostluğu, çok sevdiği kızkardeşiyle de paylaşmak istemişti. Şimdi Kâmil'in, nişanlısı olacak o kıza beslediği gizli sevgide, duygusal kalbi için pek tabii, ama soydaşlarından pek çoğunun yabancısı olduğu ne gibi heyecanlar ve duygular tatmış olabileceğini düşünüyordum. Yine şimdi Kâmil'i, sırtında taşra gençliğinin rengârenk giysileri ve parıldayan silâhlarıyla, yanında kardeşliği, mağrur atını dört nala sürerken gözlerimin önüne getiriyordum. Az sonra ise onu, korkudan çılgına dönmüş atını zaptetmeye çalışırken yüksek köprüden aşağı yuvarlanırken ve bir yanda atının çılgınlığı, öbür yanda ise nehrin herşeyi kapıp götüren korkunç akıntısıyla ve annemin dediği gibi ecelle boğuşurken ayağı üzenginin kayışına takılmış, boğulan atıyla halsiz ve kendinden geçmiş bir halde kızgın suların bir oyuncağı gibi sürüklenirken hayâl ediyordum. Ve sonra kızının, yarı ölü halde evine gelen nişanlısını kapı dışarı eden o yüzü kara, insanlıktan yoksun bencil Sultani! Der-

ken, merhametsizce terkedildiği ihtiyar-Murtos'un hanı yakınlarında ateşler içinde kıvranan ve gecenin soğuğuyla günün sıcağı altında cinnet getirip-belki nişanlısı sandığı - bir böğürtlenden merhamet dilerken - belki kardeşliğinin katili sandığı - bir yaban enginarını öldürmekle tehdit eden Kâmil!

Talihsiz genç, katili nasıl bulsun? Öldürülen kardeşliğinin öcünü nasıl alsın? Yoksa katili buldu ve öcünü aldı mı? Nişanlısının kardeşinin öcünü aldıysa, şimdi nişanlısını kat kat daha çok sevmesi gerekirken niçin terketti? Doğrusu, Kâmil'in uysal karakteri böylesine zor ve kanlı bir vendettayı* yerine getirerek öc almaya elverişli değildi. Sırf o kalpsiz kayınpederini tatmin etmek için cinayet işlemektense, bütün mutluluğunu altüst etmek pahasına kendi kalbindeki aşkı öldürmeyi tercih etti. Böyle yapmayıp gerçek bir Osmanlı gibi davranarak, kanunların bile göz yumduğu ve dünyada temeli insan sevgisine dayalı tek din olan Hıristiyanlığın bile Hıristiyanlar arasında hâlâ kökünü kazıyamadığı bu barbarca suçu işleyip kardeşliğinin öcünü alsaydı belki daha iyi olurdu.

Ben böyle hayâllere ve düşüncelere dalmışken kameriyenin girişinde duyulan ayak sesleri ile yerimden fırladım. Kameriyeye ilk girişimde yerde başka yataklar da görmüştüm. Burada yatmaya gelen birisi olmalıydı. Belki de gelen kardeşimdir diye düşünerek kapıyı açtım. Koridorun alaca karanlığında, başında fosfordanmış gibi beyaz sarığı ve neredeyse **tavana** varan boyuyla Kâmil'in silüeti seçiliyordu. Kendi huzursuzluğumu gizlemeye çalışarak:

"Evdekiler geldiğini biliyorlar mı, Kâmil? Annen merak içinde," diye sordum. Kâmil hiç kıpırdamadan tarifi imkânsız acayip bir sesle:

"Şimdi işim bitti artık!" dedi, "Kötülük de sona erdi. O

---

* *Vendetta: Kan davası (İtalyanca)*

da rahat ben de rahat!"

Ben onu benimle birlikte odaya girmesi için cesaretlendirmeye çalışarak:

"İyi, Kâmil!" dedim, "Biliyorum, akıllı çocuksun sen. Biliyorum ki bu sonuncu defadır."

Kâmil kendisinden emin:

"Evet," dedi, "Son defa."

Ama onu odamda görmekle nasıl da şaşırmıştım! Üzerine sarığının beyaz rengi vuran solgun yüzü ve yeşil cübbesiyle, saatler önce son nefesini vermiş bir ölüye benziyordu. Dudakları morarmış, gözleri donuklaşmıştı ve hareketleri, cesetlerde sinirlerin meydana getirdiği kıpırtıları andırıyordu. Yağ kandilinin durmadan titreşen loş ışığı Kâmil'e insanın tüylerini diken diken eden mezarından çıkmış bir hortlak görüntüsü veriyordu! O anda nasıl oldu da aklımı oynatmadım, ben de bilmiyorum. Ama, cesaret vermek için onu kucaklayıp öptüğümü hâlâ dehşetle hatırlıyorum. İşte, bu bedbaht insana duyduğum merhamet o kadar çoktu! Biraz sakinleşince derin bir nefes aldı ve:

"İşi bitti artık!" dedi, "Şimdi artık huzura kavuşacağım."

Ve adını vermeden aşağılayıcı bir lâkapla andığı üçüncü bir kişiye ağıza alınmayacak bir küfür savurdu ve sonra:

Kardeşliğimi öldürdüğü yetmiyormuş gibi," dedi, "Mutluluğumu ve sağlığımı mahvettiği yetmiyormuş gibi bir de canıma kastetti, beni zehirlemeye kalktı."

Benim söyleyecek bir söz bulamadığımı görünce:

"Biliyorum," dedi, "Sen okumuş adamsın ve güleceksin. Onun için de bugüne kadar sana bir şey söylemedim. Ama tekkemizin şeyhi senden de daha çok okumuş biri, evliya. Onun dediğini yapmak Allah'ın emrini yerine getir-

mektir. Tam üç yıldır bu hortlak peşimi bırakmıyor ve kimseler beni ondan kurtaramadı. Panayıra* giderim, karşıma çıkar. **Pazara** giderim, onu karşımda bulurum... tâ ki beni canımdan bezdirdi. İşimi bıraktım ve gidip softa oldum. İyi de yaptım! Çünkü sana sözünü ettiğim şeyhimiz beni kurtardı. Dualarını bizden esirgemesin! "Sen onun öldürülen kişiye benzediğine bakma" dedi bana, "Hortlak dediğin bir **tulum** dolusu kandır. Bana siyah saplı bir bıçak getir, senin için okuyayım. Hortlağı bir daha gördüğünde sapla bıçağı, kanı aksın! Ondan sonra artık bir daha karşına çıkmaz".

İşte, o anda Kâmil'in ellerinin kan içinde ve elbiselerinin kirlenmiş olduğunu gördüm. Her tarafımdan soğuk terler boşandı!

"Ah, Kâmil, kan mı döktün!"

"Hayır, sadece hortlağın, öldürülen kişiye benzeyen hortlağın kanı bu."

Ben elim ayağım titreyerek:

"Ve hangi öldürülenin hortlağı bu?" diye sordum. Kâmil:

"Kardeşliğimi öldürenin," diye cevap verdi,

"Öyleyse, kardeşinin katilini kim öldürdü?"

Ve Türk neredeyse beni tiksindirecek bir tavırla göğsünü kabartarak:

"Benden başka kimin boynunun borcu ki bu?" dedi. Bunun üzerine ben elimde olmadan, bir makina gibi:

"Ama nasıl olur? Cinayet bu!" diye kekeledim. Türk:

"Hmm!" yaptı, "Sizin kitabınızda yazmıyor mu: Bıçakla vuran bıçakla vurulur diye? Katile kurşun sıkan şeytan bir kurşun da ondan intikam alana sıkar. Onun için, dinle bak. Kardeşliğimi öldürenin beni tehlikeye soktuğunu, bir değirmenci tarafından soyulmama, kayınpede-

* *Panayır: Bayram, bayram yeri*

rimin evinden kovulmama ve hasta bir halde sizin köye düşmeme sebep olduğunu belki bilmiyorsundur. Öyleyse anlatayım da öğren şimdi. Sizin evden ayrılıp İstanbul'a gittiğimde kendimi iyileşmiş hissediyordum. **Tüfeğimi** alıp beni yarı baygın bir halde sudan çıkarmış olan değirmenciye gittim. Ona: "İçindeki beşyüz florinle birlikte kemerimi çaldın" dedim, "Beş **para** etmeyen hayatımı kurtardın. Sen sık sık nehrin kıyısında dolaşan birisin ve beni dışarı çıkardığın gün kardeşliğimi öldüreni de muhakkak görmüşsündür. Bak, parmağım tüfeğimin tetiğinde! Bana söylersen, ben de sana benden çaldıklarını bağışlarım. Ama gizlersen canından olursun!. Öyle dedim ona ve iyi de yaptım. Değirmenci hırsızlık malı alıp satan yüreksiz biriydi ve sıkıştığını anlayınca: "Değirmenimde cinayet işlemeyeceğine söz ver bana" dedi, "Ben de sana adamını göstereyim". Söz verdim. "Buraya, arkaya saklan" dedi, "Neredeyse, koltuğunun altında posta torbası ve omuzunda tüfeğiyle buraya biri gelecek. Kardeşliğin **Sultaneli**'nin katili o, işte. Adı Haralambis, Mitakos'un oğlu. Her onbeş günde bir, senin atınla nehre yuvarlandığın köprüden geçer."

Kulaklarım uğulduyordu. Türk sözlerine devam etti:

"Ama ben saklanmaya kalmadı, tam bana tarif edildiği gibi, nah, o köpek içeri girdi. Tüfeğimin horozu kalkıktı, gel gör ki değirmenciye söz vermiştim. Katil şüphelenir de sözümü bozmak zorunda kalırım diye çok korktum. Hemen dışarı çıktım ve köprüye doğru koştum. Değirmenci onun oradan geçeceğini söylemişti. Orada, öldürülmeden önce kardeşliğimin durduğu noktada postacıyı beklemeye başladım. Derken köprüye doğru geldiğini gördüm. Ama mevsimlerden kıştı ve ağaçlar çıplaktı. İçinde şüphe olduğu için beni görünce korktu, köprünün ortasına varmadan geri dönüp kaçmaya başladı. Bütün gücümle peşine düştüm. Ama benden daha hızlıydı. Üzerine iki el ateş ettim ve ikisine de ateşle karşılık verdi köpek! "Öyle olsun!!" dedim,

"Nereye gidersen git, yine buradan geçeceksin!"

Ah! Talihsiz kardeşimin anneme sözünü ettiği kan tutması buydu demek: Kâmil bir hayâlet gibi katilin yoluna çıkmış, onun yüz geri dönerek posta işini bırakmasına sebep olmuştu! Tüylerim diken diken oldu. Elim ayağım sonbahar yaprakları gibi titriyordu. Duygularıma hakim olmakta güçlük çekiyordum.

Türk devam etti:

"Onbeş gün geçti ve ben onbeş gün onu pusuda bekledim. Savaş zamanıydı. Kazamızın kaymakamı Lüleburgaz demiryolunu kesmiş ve herkesin İstanbul'a gitmesi için emir çıkarmıştı. Ben yerimden kımıldamadım. Bir gece daha geçseydi Ruslar beni öldürmüş olacaklardı. Ama Allah beni korudu ve adamımı yolladı."

Alnımdan oluk oluk soğuk terler boşandı. İki kere boğazına sarılıp itiraflarını gırtlağında boğmak istediğimi hatırlıyorum. Ama duyduğum dehşetten yıldırım çarpmış gibiydim. İçim kaynıyordu ama dışım ölü gibi hareketsizdi.

Türk sözlerini sürdürdü:

"Bu defa onu şüphelendirmemek için iyi saklanmıştım. Köprüyü geçmesini bekledim. Kıyıya inip su içtiğini görünce günahını almamak için bir saniye daha bekledim... ve sonra çektim tetiği..."

"Ah! Sefil! Kardeşimi öldürdün!"

Tam o sırada bahçede karma karışık sesler duyuldu; gürültü arasında küçük kardeşimin:

"Burada! Burada yatıyor!" diyen sesini tanıdım.

Meşale ve lâmbaların ışığı duvarlardaki sarmaşıkları aydınlatıyor, köşkten yana açılan küçük kapıda kılıçlarla tüfek namlularının parıltısı seçiliyordu. Polisler gelmişti!

Kapım gürültüyle açıldı ve önce kardeşim içeri girdi:

"Bırak onu, götürsünler!" diye bağırdı, "Katil o! Mita-

kos'un oğlu Haralambis'i öldürdü! Gözlerimin önünde köylümüzü öldürdü!"

Bir anda oda gece bekçileri, itfaiyeciler ve polis memurlarıyla doldu. Kâmil yerinden kıpırdamadı, hiç bir heyecan göstermedi ve ellerine kelepçe vurulmasına karşı koymadı. O sırada kalabalığın arasından çıkan baş subay beni selâmladıktan sonra:

"Ne tesadüf, beyim," dedi, "Hangi garip tesadüf sizi katilin evine attı?"

Çok geçmeden onu tanıdım. Emniyet müdürlüğüne gidip gelirken kendisiyle sık sık karşılaşmıştım. Bizim mahkeme işinden haberi vardı. Her şeyin yolunda gitmesi için elinden geleni yapmıştı. Bunun üzerine onu bir köşeye çekerek bizi soğuk bakışlarla ilgisizce seyreden Kâmil'in, kendi kardeşliğinin öcünü aldığını sanarak bir zamanlar benim kardeşimi öldürdüğünü, bu akşam da, başka suçlar yüzünden polis tarafından aranmakta olan postacıyı, hiç durmadan peşinde koşan bir hortlak olduğuna inandığı için öldürmüş olduğunu anlattım.

Subay içtenlikle elimi sıktıktan sonra tutukluyu alıp götürdü.

Ertesi sabah erkenden annem, tekrar tekrar ısrarım üzerine o uğursuz evi terkedip köyümüze hareket etti. Gerçeği öğrenmemesi daha iyiydi...

Daha çocuk yaşlarda evden ayrıldığım o geceden üç yıl kadar sonra ilk defa köyümüze giriyordum. Bu zaman içinde başımıza gelen yeni yeni pek çok talihsizlikler, bir bakıma, kardeşimin öldürülmesi olayını gölgede bırakmıştı. Ama evimize yaklaştıkça onun acıklı hikâyesi yılların ötesinden yeniden canlanıyor ve belirginleşiyordu. Gerçekten de kim olsa, mutlu ve cıvıl cıvıl seslerle hayat dolu olarak geride bırakmış olduğu bir yeri, yıllar sonra bütün bunları yitirip ölüm sessizliğine gömülmüş ve harabeye dönmüş olarak bulunca içi burkulur ve üzüntüye kapılır. Kapalı pencereler, delik deşik duvarlar, içini ot bürümüş ve her yanı açık bir avlu... Nasıl olduğunu bilmiyorum ama bana garip bir mutluluk verdi bütün bunlar. Çünkü burası Mitakos'un ve oğlu eski postacı Lambis'in eviydi. Ve bu postacıyı kardeşimin ölümünden sorumlu tutmamak elimde değildi. Gerçek katil mahkemedeki ilk soruşturmada, kardeşliğinin katili niyetiyle sıktığı kurşunun aslında kimin kalbini deldiğini öğrenince gözlerimin önünde aklını oynatmıştı. Ama tüfekten çıkan kurşun, asıl hedefi olan Mitakos'un Allah'tan korkmaz uğursuz oğlunun bütün kurnazlığıyla, yalnız boyu ve yürüyüşüyle değil, üzerindeki elbiseleriyle de kendisine benzeyen zavallı kardeşimin göğsünü delmişti. Nitekim, sadece bu kötü niyetle, postacılık işini kabul etmesi için saf genci aldattığı mahkemede anlaşılmış ve kardeşimin başına gelecek felâketi sevinç içinde önceden tahmin edecek kadar kendi iğrenç kurnazlığının vereceği sonuçtan emin olduğu öğrenilmişti!

Evimize vardığımızda paçavralara bürünmüş yalınayak bir dervişin avludan çıktığını ve koşarak merdivenlerin başındaki kapıyı açtığını hayretle gördüm. Bana:

"**Aman Sultanım! Kokona bilmesin!**" dedi.

Bütün bedenim dehşetle titredi. Mahkemede de Kâmil'in, aklını oynatmış gibi ayaklanma kapanarak söylemiş olduğu yegâne sözlerdi bunlar!

"Allah aşkına, Sultanım! Kokona bilmesin!"

Bir insan ağzından değil de derin bir kabirden geliyormuş gibi çıkan meşum sesi öylesine sinirlerimi bozdu ki annemin kollarına yığıldım; kalbimi dolduran tiksinti ve merhamet karışımı acayip duyguları anlatamam.

Böylece, sırtımı bende tiksinti uyandıran ve peşimden gelen bu görüntüye çevirerek yürüdüm.

Evimizin öbür tarafında bulunan bahçe kapısı açıktı. Bahçedeki elma ağacı hâlâ ayaktaydı. Onun gölgesinde ben ve kardeşlerim kaygılardan uzak ve mutlu, az mı oynamıştık! Ama artık burada o tiz sesler ve çocuksu kahkahalar duyulmuyordu. Ağacın altında ebedi bir sessizlik hüküm sürüyor ve -önünde yanan kandili ile- beyaz taştan bir istavroz bu toprağın kutsallığına şahitlik ediyordu. Burada bizleri acılar içinde bırakıp giden kardeşim yatıyordu. Gözyaşları içinde adımlarımı o tarafa çevirdim. Mezarı en güzel güller ve en nadide çiçeklerle süslüydü. Halbuki bahçemiz eskiden çok bakımsızdı. Şimdi ise sanki bu mezardan fışkırarak en ücra köşelerine kadar yayılmışlar gibi çiçeklerle doluydu.

Annem üzüntüyle:

"Bütün bunlar zavallı Kâmil'in eseri!" diye fısıldadı.

Tüylerim yeniden diken diken oldu. Titreyen dudaklarımla adı geçene dönerek:

"Sana emrediyorum, bir daha evimize asla ayak basma!" dedim.

Annem tarifi imkânsız bir acıyla:

"Ah, o garip!" diye bağırdı, "Kime söylüyorsun bunları, yavrum? Artık ne duyuyor, ne de konuşuyor zavallı!

Delirdi biçare!"

Kâmil boş bakışlarını ufka dikiyor, çevresinde olan bitenlerden habersiz görünüyordu. Başındaki koyu yeşil derviş **külâhı** onu gülünç bir hale sokuyordu. Çürümüş vücudundan mensup olduğu tarikatın **kaftanı** sarkıyordu. Yırtık elbiselerinden dirsekleri dışarı fırlamıştı, ama belinde, tokası Mekke'den getirilmiş iri ve seçkin bir akik taşıyla süslü parlak, deri bir kemer vardı. Yüzü, ya şimdi sürmekte olduğu miskin hayattan, ya da güneşin etkisinden şimdi daha yaşlanmış görünüyordu.

Annem merhametle ona bakarak:

"Kahrolsunlar!" dedi, "Onu evliya yaptılar! Delirdi, evliya oldu. Elini öpüyorlar, ona yemek ve elbise veriyorlar. Kaymakamın evine götürmek istiyorlar, ama o kuru ekmekten başka bir şey yemiyor ve bu gördüğün elbiselerden başkasını giymiyor. Samanlıkta yatıyor. Ne yapsalar da yanımdan ayrılmak istemiyor. Sadece çok eziyet ettiklerinde rahatsız oluyor ve garip bir sesle sadece: "Allah aşkına, sultanım, kokona bilmesin!" diyor, bundan başka söz de etmiyor! Ah, zavallı Kâmil!"

Annem bunları anlatırken ben, bir zamanlar onun katile karşı duyduğu hiddeti, dünyanın öbür ucunda da olsa katil hayatta olduğu sürece zavallı kardeşimin mezarında kıvranıp duracağını anlatırken ne acılar içinde olduğunu düşünüyor ve katilin şimdi her gün kurbanının mezarı üzerinde dolaşmakta olduğu gerçeği beni ürpertiyor ve annem bunu öğrenir korkusuyla titriyordum. Bu, annemin ölümü olurdu! Ona:

"Öyle de olsa," dedim, "Sen git dersen, eminim ki gider, kendi insanlarına döner. Beni kırma, evimizden çıkar onu."

Annem neredeyse gözyaşları arasında:

"Ama, o ne biçim söz öyle!" diye bağırdı, "Bazen ona yumruk vuran ve oteldeki odamızdan dışarı atan o 'kuyruk sallayan'ı hatırlıyorum ve ah, İstanbul'a kadar uzanan bir elim olsa da ben de onun o karı suratına şöyle bir yapıştırsam diyorum. Ve sen kalkmış benden onu kendi ellerimle sokağa atmamı istiyorsun! Bana bak, o anasını bırakıp bana geldi. Su taşır, ekmeği fırına götürür, değirmene gider, bağı sürer, avluyu süpürür, Hristakis'imizin mezarındaki çiçeklere bakar; kandilini bile kendi elleriyle yakmak ister! Ona hastalığında kendi çocuğum gibi yedi ay bakmış olan ben, söyle bakalım, onu nasıl sokağa atarım? Onu bu hallere düşüren kimse Allahı'ndan bulsun! Gel oğlum, duamı almak istiyorsan o zavallıyı acılarıyla kendi haline bırak ve anlat bakalım bana, katil bulundu mu? Kim olduğu bir türlü anlaşılamamıştı!"

Ben önümdeki Kâmil'e bakarak:

"Hayır," diye cevap verdim. Çünkü annemin onun hakkında söylediklerini düşündüm. Delinin saflığı ile eski postacının kurnazlığı arasında bir karşılaştırma yaptım ve ikisinden hangisinin kardeşimin katili olduğuna bir türlü karar veremedim.

Hayatının Tek Yolculuğu

Beni şerefli terzilik mesleğine çırak yazdıklarında edilen vaatlerden hiç biri, İstanbul'da yapacağım işin padişahın kızlarına elbise dikmek olacağı yolunda verilen garanti kadar beni büyülemedi.

Padişah kızlarının terzi çıraklarına özel bir zaafları olduğunu çok iyi biliyordum. Evet, bu terzi çırakları ipekliler dikerken söyledikleri güzel şarkılarla çekiciliklerine çekicilik katmasını biliyorlardı.

Biliyordum ki bir padişah kızı terzi çırağına aşık oldu mu bu işin şakası yoktur; oldu mu tam aşık olur, hastalanır ve yatağa düşer, ölmek üzeredir. Hiç bir doktor onu tedavi edemez, hiç bir büyücü eski haline getiremez. Tâ ki sonunda kız babasına seslenir ve açık açık der ki: "Babacığım, ya o sesi güzel terzi çırağı, ya da ölürüm!"

Padişahın başka çocuğu yok. Ne yapsın? Tacını başına geçirir ve terzi çırağının ayağına kadar gider ve: "Allah için, senin eline düştük!" diye ciyaklar, "Lûtfet, kızımı al. Damadım olmak şerefini bana ver. Ama önce bir delikanlılık göster ki bir kral olarak şanıma şerefime halel gelmesin." Terzi çırağı ağzına ekşi bir muşmula atmış da yutamıyormuş gibi olur. Zaten hiç bir şey yutabilecek halde değildir, çünkü ağzındaki tükürük bile kurumuştur. Başında tacıyla padişahı görünce öylesine korkmuştur, işte!

Başı taçlı padişah terzi çırağının sırtını okşayarak ondan, ne gibi bir yiğitlik gösterebileceğini öğrenmek ister. Gizli bir sevinçle müstakbel damadından, dağda bir kaplanı canlı canlı yakalayıp getireceğini, bir ejderhayı öldüreceği-

ni veya herhangi bir kralı yeneceğini duymak ister.

Terzi çırağı bu arada cesaretini toplamıştır, ama Haşmetli'nin damadı olayım diye kendisini vahşi hayvanlara parçalatacak kadar aklını oynatmamıştır. Terzi çırağı genellikle uysal bir insandır. Konuşmaktan çok şarkı söylemekte başarılı olduğu için padişaha nağmeli nağmeli cevap vererek göstereceği yiğitliğin--

iğnesiz ipliksiz gelinlik dikmek

olduğunu söyler. Şarkılardan öyle pek duygulanmayan padişah:

"Öyle olsun, bre namussuz!" diye geçirir içinden, "Hem kızımın aklını başından alırsın, hem de yüreğinde bir parça delikanlılık yoktur, öyle mi? Ben sana gösteririm!"

Sonra da terzi çırağına çirkin çirkin bakarak:

"Çok iyi, damat efendi!" der ona, "Öyleyse, bir padişah kızına lâyık olduğu üzere kırk tane gelinlik dik bana. Ama dikkat et, hiç birinde bir dikiş, bir iplik görmeyeyim! Hepsi yarın sabah erkenden, daha güneş doğmadan hazır olsun. Yoksa-- Kelleni keserim!"

Başı taçlı padişahın o anda hiç şakası yok. Bu hırslı insan, kızını bir paşaya beye verebilmek için terzi çırağını öldürmeyi mi kafasına koymuş? Şu işe bakın ki terzi çırağı başaracağından emin ve öyle pek üzüldüğü falan da yok, çünkü-- dediklerine göre bir perinin ya oğlu oluyor, ya da torunu. Ve parmağından hiç çıkarmadığı içinde gözü bulunan bir yüzüğü vardır çırağın.

O günün gecesi yer, içer ve **eğlenir**. Vakit gece yarısını geçip de ustasıyla **kalfa**lar uyuyunca yüzüğünü parmağından çıkarır, gözünde saklı altın ipliği tutup ucunu kandilin alevinde yakar. Birden ortaya altın saçlı bir peri belirir:

"Derdin ne, sevgilim?" Terzi çırağı:

"Şu, şu " diyerek meseleyi anlatır.

Onu her tehlikeye karşı korumakla görevli olan altın saçlı peri pamuk ellerini üç kere çırpar ve -bak sen!- beyazlara bürünmüş birbirinden güzel kırk peri kızı, cilveli mi cilveli, nazlı mı nazlı, tatlı şarkılar söyleyerek dünyanın en güzel kumaşlarını birer birer terzi çırağının önüne bırakırlar.

Terzi çırağı keser, onlar diker. Bir yandan da şarkılar söyleyip şakalaşırlar ve ara sıra şuh ve baştan çıkarıcı tavırlarla ona takılırlar. Öyle ki anneleri orada olmasa çırağın aklını başından almaları işten değil. Ama altın saçlı peri onları gözlemekte, talimatlar verip sıkıştırmaktadır. Sonunda, daha horoz ötmeden ve güneş doğmadan gelinlikleri bitirirler.

Periler gider gitmez nah! padişah, başında tacı ve arkasında cellâtları içeri girer: Terzi çırağını öldürmeye gelmiştir. Ama bir bakar ki dikişsiz ve ipliksiz hazırlanmış kırk gelinlik dizi dizi onu bekliyor ve gözleri kamaşır. Gelinliklere işlenmiş altın ve inciler padişahın sefil topraklarını satın almaya yeter!

Başı taçlı padişah dudaklarını kemirir. Terzi çırağını elinden tuttuğu gibi sarayına götürür ve kızını ona verir ve masal da burada biter.

Bütün bunları bana, daha dün olmuş ve her an dünyada olan şeylermiş gibi dedem anlatmıştı. İşte böyle, terziler loncasına yeni seçilmiş biri olarak nasıl da çocuksu bir gururla ve içinden geçtiğim kapıdan bir gün, padişahın en güzel kızını koluma takmış olarak çıkarak köyüme döneceğim hayâlleri arasında İstanbul'a ilk girişim hatırlıyorum. Ve beni bu hayâllere salan dedem olmuştu. Benim için dedem dünyayı en çok gezmiş, en çok bilmiş biri olduğundan ben de onun her sözüne inanmıştım.

Halbuki, gelişimden bu yana aylar geçmiş olmasına rağmen ortada daha bir şey yoktu. Doğru, ustam **Valide-Sultan**'ın baş terzisiydi ve çırakların en küçüğü olduğumdan beni, bazen başımın üstünde büyük bir bohçayla, bazen de koltuğumun altında içinde hesap defterleri bulunan altın püsküllü ipek torbayla sık sık onun Boğaziçi'ndeki sarayına yollardı. Onun için de çok kereler debdebeli kemerler ve gölgeli yolcuklardan geçerek Valide-Sultan'ın sihirli ve misk kokulu **harem daire**lerine giriyordum. Orada kendileriyle ilişkiler içine girdiğim yaratıklar en başta, kocaman ağızları, kalın dudakları arasından sinsice parıldayan beyaz dişleri ve beni tiril tiril titreten vahşi bakışlarıyla kara derili hadımlardı. Zaman zaman padişah kızlarının hoşlarına giden özel bir durumu terzi çırağına anlatmak istedikleri oluyordu. Böyle hallerde en korkunç zenci en korkunç **kamçı**yı eline alıyor ve öne çıkmam için bana işaret ediyordu. Ben, gözlerim yere dikili, onun peşine takılıyordum. Bir başka zenci, elinde bir başka kamçıyla benim peşime düşüyordu.

Böylece ben, iki cellât arasında haremin içlerine doğru götürülüyor ama pırıl pırıl en iyi dans salonlarından ve bazen en ağır halılarla kaplı yerlerden başka bir şey görmüyordum.

Ama hiç bir şey görmesem de en azından duyuyordum. Kadın sesleri ve gülüşmeleri, kaba şakalaşmalar ve oradan geçeceğim için **Sultana**ların hizmetkârlarıyla **odalık**larına saklanmaları için sesinin var gücüyle bağıran ve yakından bir erkek görebilmek için kapı ve **perde** arkasından başını uzatmak cesaretini gösterenleri acımasızca kamçılayan önümdeki **Kızlar-ağa**'sına yağdırılan açık saçık küfürler duyuyordum. Arkamdaki Habeş ise bir yandan, gizlice ve ayak parmaklarının uçlarına basa basa bizi takip edenlerin bana dokunmalarını önlemek için ve öbür yandan, gözlerimi yerden kaldırıp da kâfir bakışlarımla her an özel bir durumda Tanrılarına kurban edilmek üzere bekleyen kurbanlıkları kirletirim korkusuyla beni gözleyip duruyordu.

Böylece heyecanlar arasında sonunda varacağım yere varıyordum.

Ama orada, beni bırakıp kapısını arkamdan kilitledikleri son odada beni nelerin beklediğini sanıyorsunuz? Sevincinden kollarıma atılacak gül yanaklı kiraz dudaklı ve altın saçlı bir padişah kızı mı? Hiç bir şey, oda bomboş. Bununla beraber, bu odayı bitişikteki odadan ayıran duvarda kendi ekseni etrafında dönen ve kıyısından bakılsa bile yan odayı görmeye imkân vermeyen diklemesine bir tahta silindir, sanki sevgilimmiş gibi gidip kendisini okşamamı bekliyordu. Onu okşar okşamaz öbür odadan ince, ama çok ince bir ses duyuldu:

"Geldin mi, kuzum?"

"Màlista*., **Sultanım**"

Tahta silindir kendi etrafında döndü ve karşı tarafında

* *Màlista: Evet*

dolaba benzeyen küçük bir kapı gözlerimin önüne serildi. Bu kapının arkasından paçuli*, misk, amber ve Hindistan'ın bütün güzel kokulan geliyordu. Tabii, o odada sevgilim padişah kızı bulunuyordu! Epey uğraşıdan sonra dolaba benzeyen kapıcığı açtım ve arkasında, dilleri olmasa da "ye beni" diyen güzel kokulu ve ağız sulandırıcı **muhallebi**, **börek** ya da **baklava** ve benzeri tatlılarla karşılaştım. Sonrasını anlatmaya gerek yok; benim de yaptığım onları bir güzel yemek oldu.

Bir gün bu güzel uğraşıyı yeni bitirmiştim ki incecik bir sesin daha başka bir şey isteyip istemediğimi sorduğunu duydum.

"Hayır, Sultanım, senden başka bir şey istemiyorum."

"Aferim, arnì mu!**. Yaşın kaç, büyük müsün?"

Dolaptan girip arkamdan kapıyı kapatabilmek ve bir börek gibi onun gözleri önüne serilmek için tam yaşımı söylemeye hazırlanıyordum ki o arada, ben farkında olmaksızın içeri girmiş olan zenci hadım ağası tepeme dikilerek ağıza alınmayacak bir küfür savurup sesimi boğazımda boğdu.

Zavallı sevgilim padişah kızı cevabı bu hadımın yabani ve korkunç ağzından almak zorunda kaldı. Kızlar-ağası:

"Büyük mü? Ha, ha, ha!" diye gakladı. "Daha o kadar küçük ki onu asabilmek için üzerine basabileceği yeni bir iskemle ısmarladım."

Sonra bana, peşine takılmamı işaret etti.

Şimdi, Asya'daki pek çok krallıklarda olduğu gibi Valide-Sultan'ın, sarayına her kapısında çevresinde olan bitenleri en yağlı biçimde bir deftere not etmekle görevli kâtipleri

---

* *Paçuli: Çin, Cava ve Avusturalya'da yetişen bir ağacın yapraklarından elde edilen kokulu bir yağ.*

** *Arnì mu: Kuzum.*

olsaydı, hiç şüphe yük ki bunlardan her biri benim o gün, önümde beni görmesinler diye odalıkları kovalayan, arkamda ise elbiselerimi çekmeye çalışanlara karşı beni koruyan bir başka hadım ağasıyla haremden çıktığımı defterine not ederdi. Bana gelince, o korkunç **arabın** beni asmak için yeni sandalye ısmarladığını duyar duymaz ayaklarım bulunduğum odanın tabanından kesilmiş ve boynumda ilmik, bazan gördüğümüz rüyalarda olduğu gibi bizi kovalayan bir yabani hayvandan kurtulmak isterken önümüze çıkan yüksek bir uçurumdan aşağı yuvar yuvar yuvarlanıyorcasına yere yıkılmıştım.

Nasıl oldu da kendimi yeniden terzihanede buldum, anlatmama imkân yok. Çırak arkadaşlarımdan kimine göre korkudan yolumu şaşırmıştım; başkalarına göre ise aklımı kaybetmiştim. Benimle alay etmelerine sesimi çıkarmadım. Yalnız, benden önce saraya bohça götürmüş olanlar kalkıp da, kendi ekseni etrafında dönen silindirin arkasındaki dolapta tatlılar yediklerini ve yandaki odanın sevgilim padişah kızının yatak odası değil, haremin kileri olduğunu ve o tatlı, çok tatlı sesin sevgilime değil de sarayın en yaşlı hadımına ait olduğu yolundaki dedikodulara başladıklarında- işte, o zaman namus duygum isyan etti, herkesle kavga ettim ve öyle ki o günden sonra onlarla bir daha hiç konuşmadım.

Nasıl oldu da bir daha hareme ayak basmadığımı açaklamaya gerek yok. Çünkü, Boğaziçi kıyılarında bir dolabın arkasında eriyip giderken, dedemin tanımış olduğu bütün padişah kızlarının yaptığı gibi sevgilimin, sonunda, babasını göndererek beni kocalığa istemeyişi beni çok üzdüğü gibi bunun nedenini de bir türlü anlayamamıştım.

Bu üzücü hayâl kırıklığından sonra, günlük hayatın can sıkıcı monotonluğu ve mesleğin belli başlı inceliklerini öğrenirken çırağın karşılaştığı zorluklar bana iki üç kat daha ağır geliyordu. **İstanbul Çarşı**'sındaki Kembetçi Hanı'nın demir kapıları arkasında ve kurşun kaplı kubbelerin altında mahpus, hastalanmaya ve sararıp solmaya başladım. Kubbelerde artık büyüleyici aşk şarkılarının değil, özlem içinde kıvranan bir çocuğun içler acısı hıçkırıklarının yankısı duyuluyordu!

Her şeyden önce makasının gıcırtılı hareketlerine dişleri dökülmüş çene kemiğini komik bir şekilde oynatarak tempo tutarken bile, acaba uyuşan bacağımı uzattım mı, yorgunluktan ağrıyan belkemiğimi birazcık olsun gevşettim mi diye iri ve yuvarlak camlı gözlüğünün üzerinden durmadan beni gözleyen ufak tefek, hastalıklı bir ihtiyar olan ustama sinirlenmeye başlamıştım.

Bir gün ya halsizlikten ya da inadımdan, terzilik mesleğinin kutsal, terbiyeli olmak kuralını durmadan öyle çok çiğnedim ki sonunda, ilk defa, ustamın yanında duran arşınla tanışmak şerefine nail oldum! Bu beni öylesine çileden çıkardı ve sonunda bütün saygımı kaybettim. Çok iyi hatırlıyorum ki içimdeki bu kızgınlıkla, Havva'nın çıplaklığını örtmek için kendi elleriyle üzeri deri kaplı o meşhur elbiseyi örmeye karar veren ve böylece terzilik mesleğini başlatan o Tanrı ile çok acı bir şekilde kavga etmeye başlamıştım. İçimden 'ben tanrı olsaydım, Havva'yı yarattığım gibi bırakırdım' diyordum, 'onun o zavallı çıplaklığının bana ne zararı olurdu?' Belki o haliyle çok daha güzel olurdu. Sonra, kadın Cennet'te, yani Tanrı-usta'nın evindeyken onu çıplak bıraktı. Ama onu Adem'in **yaka**sına

sarıp dünyaya göndermeye karar verince, işte o zaman ona, bir güzel de süsleyiverdi. Yaptığı kötülüğü görmüyor musunuz? Kendi elleriyle sefil terzilik mesleğinin temelini attı ve beni, sabahtan gece geç vakitlere kadar bacak bacak üstüne atmış, iki büklüm burada oturmaya mahkûm etti. Ve de babaların kızlarını, çeyiz yerine manevi değerlerle değil, maddi değerlerle damatların sırtına yüklemeleri gibi kötü bir geleneği başlatmış oldu.

Tam o sırada tanıdık bir ses aşağıdan adımı çağırıp da beni, son mantıkî şeklini almamış düşüncelerimden uyandırmasaydı, bu son ukalâlıklarımı hiç şüphe yok daha basit bir şekilde dile getirebilirdim.

Annemin bitmez tükenmez sanatın altın bilezik olduğu ve her fedakârlığa katlanıp meslek edinmem gerektiği -yuvarlanan taş temel tutmaz ve benzeri- nasihatlerine rağmen ben ona ısrarla haber yolluyor (çünkü o zamanlar okuma yazmam yoktu) ve ondan beni bu işten alıp daha insancıl bir başka işe koymasını rica ediyordum. Doğrusu pek ümidim yoktu ama yine de şu ustadan kurtulmak, Çarşının ve hanların dışındaki daha temiz, daha özgür havayı içime çekmek ümidini taşıyordum. İçin için her şeyden çok arzu ettiğim bir şey varsa o da Boğaz'ın Asya yakasında, sarayın karşısında oturan, sultanın Dolmabahçe haremi baş terzisinin yanında çalışmaktı. Orada sultan efendilerin beni şarkı söylerken dinleyeceklerini, **piyadeye*** binip geleceklerini veya bana, yüzerek yanlarına gitmem için pencereden işaret edeceklerini düşünüyordum. Görüyorsunuz ya, başımdaki bütün tersliklere rağmen padişah kızını aklımdan çıkaramıyordum; çünkü, söylediğim gibi, dedemin bütün sözlerine son derece güvenim vardı. O benim için dünyayı en çok gezmiş, en tecrübeli insandı. Burada İstanbul'da elime bir padişah kızı düşürememiş olsam da dedem beni sonunda, terzi

* *Piyade: Bir çeşit iki kürekli hafif kayık*

çıraklarına hemencecik âşık olan padişah kızlarının bulunduğu yere götürürdü. Başka türlü olmasına imkân yoktu, çünkü dedem, ne terzi ne de tanınmış bir şarkıcı olmadığı halde bu kızları görmüş ve tanımıştı.

Böylece, beni adımla çağıran sesi duyunca sevinçten yerimden fırladım. Çünkü bu, dedemin yardımcısı Thimios'un sesiydi.

Çalıştığımız oda **camekân**, yani küçükçe bir kattı ve kırlangıç yuvası gibi, taş sütunların ve hanlarla çevrili avlunun bittiği yerde iki kemer üzerine kurulmuştu. Bu üst kata, sahanlığı çalıştığımız odada bulunan dik bir merdivenden çıkılıyordu. Adım çağrıldıktan sonra bir saniye geçmişti ki medivenin pas tutmuş korkuluklarının arkasından önce Thimios'un başı göründü. Tahminimde yanılmamıştım; Thimios'un ciddi bakışları çırak arkadaşlarımın arasında birisini arıyordu. Beni çağırmasını da beklemeden, kafesinin kapısını açık bulan tutsak bir kuş gibi yerimden fırladım. Thimios merdivenleri çıkmaya devam ederek ve hiç bir giriş yapmada:

"Deden melekle boğuşuyor!" dedi, "Deden can çekişiyor ve seni istiyor. Gel gidelim, çabuk. Yetişemezsen gözleri açık gider." *

Merdivenin sahanlığında durmuş konuşan Thimios sesine verdiği ekstra ağırlıkla bende, sanki hiç vaktim kalmadığı hissini uyandırmıştı.

Sesinin tonundan, ciddi bakışlarından, yoksa sözlerinin taşıdığı anlamdan mı bilmiyorum, ama sarsılmıştım. Tek hatırladığım, Thimios sustuktan sonra uzun zaman olduğum yerde sessiz ve hareketsiz kala kalmış olduğumdu. Dehşetten elim ayağım titriyordu.

Dedem melekle boğuşuyordu! Gerçekten iyi iş değildi bu. Üstelik bir de beni istiyordu ki bu daha da kötüydü! De-

* *Azrail kastediliyor*

mek ki dedem tek başına melekle başedemiyor ve beni yardıma çağırıyordu. Böyle düşünüyordum, çünkü eskiden beri dedemi ne zaman **ocak** başındaki **minder**de otururken görsem tepesine çıkardım. Bu gürültülü güreşlerde dedem hep yenilir ve kendisinden daha güçlü olduğumu kabul eder, sonra da beni, paşaların özel olarak besledikleri ve memlekette meydan okuyan herkesle görüşmeye hazır **pehlivan**lar gibi, resmen kendi pehlivanı olarak ilân ederdi. O zamanlar bu ünvanı göğsüm kabararak taşıdığımdan, dedemin şimdi melekle tek başına baş edememesi ve rakibini yere çalabilmesi için kendi pehlivanını, yani beni yardıma çağırması ve benden bu hayat memat meselesini yüklenmemi beklemesi bana tabii gelmişti.

Ama bu işi nasıl başaracaktım? Melekle nerede boğuşacaktım? Dedemin minderinde mi, yoksa mermer avluda mı?

Hayır! Hayır! Korkuyorum! Dayanamam!

Korkudan bacaklarım titriyordu, dönüp yerime oturmayı aklımdan geçirdim. Ama birden düşündüm ki bu hem ustanın elinden kurtulmak, hem de, henüz vakit varken köye koşup dedeme, sanki oturup kendileriyle yiyip içmiş, sohbet etmiş gibi sözünü ettiği padişah kızlarının dünyanın neresinde bulunduklarını sormak için büyük fırsattı.

Thimios odamıza çıkar çıkmaz ustam makasını gürültüyle **tezgâh**ına bıraktı ve iri gözlüğünü çatık kaşlarının üzerine kaldırdı, çenesini sıvazladı ve durduğu yerden, böyle habersiz izinsiz terziler kıralının makamına girmek cüretini gösteren kişiye tehditkâr bakışlar savurdu. Çırak arkadaşlarımın hepsi heyecanlanmıştı, ama hiç biri yerinden kımıldamaya ya da bakmaya cesaret edemiyordu. Bütün bunlar kötüye alâmetti. Ustam gitmeme asla izin vermezdi. Thimios başını daha da çok yere eğerek ustama:

"Dedesi melekle boğuşuyor!" dedi, "Dedesi aramızdan ayrılıyor ve çocuğu görmek istiyor. Son arzusu bu, an-

larsınız."

Kızgınlığı son raddesine varmış olduğu belli olan ustam, hiddetten patladığı anlarda yaptığı gibi küfretmek üzere sar'aya tutulmuş gibi titreyen dudaklarını açtı. Ama Thimios'un esrarengiz bir içtenlikle, sesinin tonunu değiştirerek söylemiş olduğu son cümle bu sert ve merhametsiz adamın üzerinde bir büyü tesiri yapmıştı. Hiddetten kızarmış yüzü birden sakinleşti, tehditkâr tavn yokoluverdi ve kendisinde ilk defa şahit olduğum bir iyi kalplilikle öpmem için elini bana uzattı. Bu gitmeme izin var demekti.

Şaşkınlığımdan ve tecrübesizliğimden o anda hemen, güçlü sesi ve çelikten elleriyle dedemin en yabani boğalarını bile evcilleştiren Thimios'un, ustam gibi en gözü dönmüş insanların hiddetini de yatıştırabilecek gizli bir güce sahip olduğuna inanmaya başladım. Şimdi vardığım sonuç ise ustamdaki o ani değişikliğin ölmek üzere olan kişilere karşı duyulan dindar saygıdan ileri geldiğiydi.

Gerçekten de, en sapık kişilerin bile ölümü yaklaşan in sanların son arzularını ne yapıp yapıp yerine getirmeye hazır oluşları şaşırtıcıdır. İnanılır mı bilmiyorum ama, ölmek üzere olan bir insanın son arzusunu yerine getirmeyenler Allah'ın gazabını üzerlerine çekerlermiş. Belki de - bu halk felsefesine göre- herkes ayni akibete uğramamak için bu konuda titiz davranıyor. Hiç şüphe yok, hayatında gerçekleştiremediği bir arzusu kalan kişinin ruhu, artık terketmesi gereken vücuttan bir türlü kopamıyor ve acılar içinde inleyip kıvranarak can çekişen kişinin dudaklarında takılıp kalıyor. Ailesinin ve yakınlarının, bu dünyaya son arzusu yüzünden bağlı kalan, ama artık bu dünyadan olmayan ruhun huzur ve mutluluk içinde göçebilmesi için son arzusunu yerine getirmemesi uğursuzluk ve küfür addediliyor. Son nefesini verirken kişinin yüzünde beliren ifadeden bu arzusu yerine getirildi mi, getirilmedi mi, anlaşılıyormuş.

Onun için de bazen ölünün yatağı etrafında duygulandırıcı ve yürekler acısı sahneler yaşanmaktadır. Bir yerde, hafif davranışlan yüzünden çileden çıkarak evden atmış olduğu mirasyedi oğluyla kafasız kızını ölüm döşeğindeki baba, annelerinin yalvarışları ve etrafındakilerin gözyaşları arasında bağrına basar. Bir başka yerde, can çekişen baba Yunanlılar arasında hiç sevilmeyen üvey anayı, kadının bakımını candan ve sadakatle üzerine alacak olan başka kadından olma oğluna emanet eder. Burada, dargın aile fertleri biraraya gelir, kardeşler arasındaki kin silinir, aile fertleri ile akrabalar arasındaki en kıyasıya düşmanlıklar ortadan kalkar. Sonunda bütün aile, ülkenin öbür ucundaki ak-

rabalara varıncaya kadar, mirasa konmak ümidiyle değil, aralarındaki manevi bağların çekimine kapılarak henüz vakit varken hayata veda etmek olan kişiyi dünya gözüyle bir kere daha görmek ve onu son bir manevi öpücükle ebedi yolculuğuna uğurlamak için biraraya gelirler. Çünkü, bilmeyen var mı? Onların duaları ve dilekleri arasında kanatlanan ruh, ailedeki bütün ölmüşlerin ruhlarının bulunduğu yere gitmektedir. Böylece bu ayrılık, bir bakıma, dolaylı olarak yaşayanların ölülerle buluşması demektir. Çok geçmeden ölenin ruhu, manevi âlemlerde bulunan sevdiklerinin ruhlarına soracaklardır. O yüzden de, ölülerine zerre kadar olsun şefkat ve saygı besleyen akrabanın ölmek üzere olanın yatağı başında bulunması gerekmektedir. Orada hazır bulunanlar, ya hasta olduğu ya da çok uzaklarda gurbette bulunduğu için bu son buluşmaya katılamayan kişinin adını, olur da hasta duyar ve onu görmek ister düşüncesiyle, anmaktan kaçınırlar. Çünkü arzulanan kişi gelemeyecek olursa hasta gözleri açık gider.

İşte, yetişemeyecek olursam dedemin gözleri açık gideceğini bana söylerken Thimios en başta bunları düşünüyor olmalıydı.

Böylece, gitmeme izin verilip de ilk endişem geçtikten sonra altın gemli bir atın değil, dedemin Thimios'un altındaki deveye benzeyen atının terkisinde, önümde altın saçlı bir padişah kızı yerine onun kırmızı kuşağına sarılarak İstanbul'un Edirne-Kapusu'ndan çıktım. Atın zayıf mı zayıf terkisinden kayar düşerim de bir tarafımı kırarım ve zamanında köye varamayınca da dedem gözleri açık gider korkusuyla başka hiç bir şeye bu kadar dikkat etmemiş, bu kadar huzursuz olmamıştım.

Atçağız, yaşlılığının elverdiği ölçüde sırtında iki misli yüke ve yolun berbatlığına rağmen uzun adımlarla koşuyordu. Yolumuz uzundu ve Thimios dedemi evvelki gün can çekişirken bırakıp gelmişti. Bu arada geçen zaman içinde dedem meleğin karşısında pes etmek üzere olmalıydı.

Yaşındaki doksan sekiz yılcık çoktandır bu levendin belini bükmüş, kamburunu çıkarmıştı. Aman, Allahım! Daha ben varmadan melek o zavallıyı yere çalacak ve dedem ölecek ve de gözleri açık gidecekti.

Hâlâ atın terkisinde oturup oturmadığımı anlamak için sorduğu sorular dışında Thimios hiç konuşmuyor ve daha da hızlı koşması için durmadan atı kamçıladığına bakılırsa o da ayni şeyleri düşünüyordu.

Bu şartlar böyle devam ederse çok geçmeden atın terkisinde, sorduğu sorulara cevap verecek kimse kalmadığını görebilirdi. Neyse ki Thimios durumu zamanında anladı. Kat kat sarılmış olan kırmızı kuşağını çözerek iki üç kere belime sardı, sonra da kendi beline doladı. Böylece, köylülerin eşyalarını denk yaparken iple sıktıkları gibi birbirimize bağlı olarak, bende bir daha asla unutmayacağım bir iz bırakacak olan bu fantastik yolculuğa devam ettik.

Mevsimlerden sobahardı ve çabuk akşam olmaya başlamıştı. Soğuk rüzgârlar ormanların seyrek ağaçları arasında ıslık çalıyor ve yarıçıplak dalların uykusunu kaçırıyor, yerden kaldırdığı sayısız yaprağı uğultular arasında göğe savuruyordu. Böyle gecelerde aralıklarla donuk bulutların arkasından yüzünü gösteren ay, soluk ve ölü renklerle örtülü tabiatın vahşi melankolisine daha çok hüzün katıyor, gece yolcusunun kalbini teselli yerine belirsiz ve sonu gelmeyen korkularla dolduruyordu. Ben daha ne olduklarını anlamaya ve şüpheler içindeki kalbimi yatıştırmaya fırsat bulamadan yoldaki çeşitli görüntüleri geride bırakıp geçen yüksek boylu, zayıf atımızın anormal hızı yolculuğumuza daha da vahşi bir hava veriyordu. Thimios'un sonu gelmeyen ciddi sessizliği, bu ani yolculuk ve amacı, attaki halimiz ve bir yarım Thimios'un kuşağına bağlı iken öbür yarımın terkide savruluşu-- bütün bunlar, içimde sürüp giden huzursuzluğa rağmen hayâl gücümü kamçılıyordu.

O gece gökyüzüne her bakışımda rüzgârın önüne katılmış uçuşan kat kat bulutların şekillerinde, ay ışığının ve hayâl gücümün yardımıyla, birbirleriyle boğuşan dev gibi güreşçiler gördüğümü hatırlıyorum. Biri ayağında beyaz

şalvarı, sırtında omuzları ve yenleri işlemeli gömleğiyle hiç şüphe yok dedemin ta kendisiydi. Öbürü dalgalanan uzun saçları, omuzlarında beyaz kanatları, göğsünde deriden pullarıyla zırhı ve sol elinde alev alev yalın kılıcıyla, bu da, hiç şüphe yok melekti. Onu, köyümüzdeki kilisenin en kutsal yerinin solundaki kapıda kaç defa görmüştüm!

Zavallı dedeciğim! Böylesine korkunç bir rakiple nasıl başedebilirdi!...

Yorgunluktan ve sinirlerimin aşırı bozukluğundan ne zaman başımı omzuma eğip gözlerimi kapayacak olsam dedemi, ninemin Kudüs'ten getirmiş olduğu üzeri Kurtarıcı'nın* resmiyle süslü kefene sarılmış ve göğsünde kavuşturulmuş ellerinin kaskatı kesilmiş parmakları arasında sarı mumlar dikilmiş, yerde upuzun uzanmış yatarken görüyordum. Yaşlanıp ölenlere yapmak âdet olduğu üzere belden aşağısı fesleğen, kekik ve başka solmaz, kokulu çiçeklerle örtülüydü. Başının her iki yanında yüksekte buhurdanlıklar ve iki lamba yanıyor ve bu iki lamba arasında iskemleye oturmuş bir okul çocuğu omuzunda, kendisine mükâfat olarak verilen bir ucu düğümlü işlemeli bir kırmızı mendil, caka satarak yüksek sesle İncil'den parçalar okuyordu. Dedemin yastığının yarısı, ninemin bize kimbilir kaç defa gururla gösterdiği ve doksan küsur yıl önce kilisede evlendiklerinde onun ve kocasının üzerinde yürüdükleri örtüden yapılmıştı. Yastığın içi ise, kiliseden çıkarken yeni evlilerin başlarına serpilen artık tanınmayacak hale gelmiş çiçeklerle doluydu. En katı kalpli insanların bile ağlatacak ağıtlarla dedemin çok dürüst ve erdemli bir insan olduğu anlatılıyordu. Ama başı yastıkta niçin böyle eğreti duruyor? Niçin yüzünde, ebedi uykuya yatan ihtiyarlarda görülen o huzur ve nurlu ifade yok? Solgun dudakları sanki ızdırap içinde titreyip duruyor! Bembeyaz ve gür kaşlarının altında buzlu cam gibi parıldayan gözleri kapıya dikilmiş! Kimi bekliyor? Sevdiklerinden görmek istediği acaba daha kim var ki gözleri böyle açık kalmış?

Heyecan içinde bu korkunç rüyadan uyandım ve

* *Kurtarıcı: Hz. İsa*

uğuşmuş olan boynumu biraz gerdim ve yine uyumak için başımı öbür yana eğdim.

Bana, dedem öleli ve kilisenin önündeki bir mezara gömüleli aradan çok zaman geçmiş gibi geliyordu. Mezarı yeni kazılmıştı, ama dedem **kubur**unda yatmıyordu: Ay ışığı altında beyaz, taştan istavroza yaslanmış yerde oturuyordu. İstavrozun dibinde küçük bir kandil yanıyor ve buhurdanlığın dumanı tütüyordu. Az ötesinde altın sarısı küçük bir **çörek** ve yıllanmış kara şarap dolu bir testi duruyordu. Ama dedem başında alnına eğilmiş beyaz sarığı ve çatılmış beyaz kaşlarıyla hiç de memnun ve iştahlı görünmüyordu. Sanki sabırsızlıkla birisinin gelmesini bekliyormuş gibi acıklı bakışlarını sokağa dikmiş bakıyor, bakıyor, bakıyordu. Derken birden, sabrı taşmış gibi yerinden fırladı, uzun boyuyla dikilip durdu. Onunla birlikte istavroz da yerinden fırladı, ama bu artık o beyaz istavroz değil, sırtında köye dönmekte olduğum, dedemin deveye benzeyen eğersiz, gemsiz ve her zamankinden daha zayıf ve vahşi görünen yüksek atıydı. Dedem atın sırtına atladı ve gözlerinden ateş fışkıran at şişip sönen burun deliklerinden buhar soluyarak, yelesi dalga dalga, çılgın gibi yerinden fırladı. Atla binicisinin tarifsiz bir kızgınlık ve kinle bana doğru geldikleri görülüyordu. İkisi havada uçarken hayvanın koşarken çıkardığı sesleri duyuyor ve sanki sırtında oturan benmişim gibi sarsılıyordum. Dedemin büyük sarığı bir ucundan çözülüp açıldı ve bir bayrak gibi dalgalanmaya başladı. Bu haliyle öylesine korkunç bir görünüşü vardı ki o bana yaklaştıkça endişem daha da artıyor, yüreğim sıkışıyor, başım dönüyor, duygularım yok oluyordu. İki üç defa imdat diye bağırmak, merhamet dilenmek istedim, ama sesim çıkmadı. Sonunda can havliyle dehşet içinde bir çığlık attığımda göğsümden bir değirmen taşının kalktığını hissettim. Çünkü... uyanmıştım.

Söylemeye gerek yok; bunca korku ve heyecandan sonra bir daha uyumaya cesaretim kalmamıştı. Zaten gün doğmak üzereydi ve çok geçmeden köye girmiş olacağımızı sanıyordum.

Halbuki, dedemin evi önünde attan indiğimizde vakit öğleyi geçmiş bulunuyordu. Thimiös tek bir söz söylemeden yorgunluktan bitkin atın bakımını yapmak için tavlaların yolunu tuttu. Ben gürültü etmeden kapıyı açarak taş döşeli bodrum katına girdim. Evde derin bir sessizlik hüküm sürüyordu. İçeride hiç bir değişiklik yoktu. Her taraf eskiden olduğu gibi tertemiz ve düzenli ve her şey, rengârenk çuha parçalarıyla süslü süpürgeye varıncaya kadar yerli yerindeydi. Yalnız, dedemin evde dinlenirken kapı önünde duran her zaman tozları alınmış, parlatılmış ve burunları dışarı bakan **pabuç**ları ortada yoktu. O yüzden ev gözüme boş, ıssız ve terkedilmiş göründü. Dedem yoktu! Bir yolculuğa çıkmış olabileceğine ihtimal vermediğimden içimdeki kederli bir önseziyle gözlerim yaşardı...

Birden, bodrumun öbür ucunda sağda kilere açılan kapıda ninemin homurdandığını duydum. Kulak kabartıp dinledim. Ninem, ev işleriyle uğraşırken her zaman yaptığı gibi homurdanıyor ve bu arada birisiyle ağız kavgası yapıyordu:

"He, karnın mı acıktı? Var mı öyle beleş yemek, bre **tembel**? Allah sana boş yere mi **kol** verdi? Ayaklarıma dolansın diye mi? **Hayde**, git çalış, **haymana**!* Yoksa bir güzel silkelerim seni ha!

Yüksek takunyalarının taş döşemede çıkardığı seslere bakılırsa bu tehditini yerine getirmek için birisini kovalıyordu. O sırada evin kedisi canı burnunda, kuyruğunu dik-

* *Haymana: Tembel*

miş ve gözlerinde "sen de kaç, canını kurtar!" der gibisine bir ifade ile kilerin kapısından dışarı fırladı.

Ah, diye geçirdim içimden, dedem öldü ve kavga edecek kimsesi kalmadığı için ninem şimdi kedisiyle hırlaşıyor!

Derken elinde çıkrık, her zamanki gibi homurdanarak ninem de göründü.

Hiç beklemediği bir anda beni karşısında görünce yüzünde beliren ifadeyi ve vücudunun aldığı şekli hiç ama hiç unutmayacağım.

Bir kaç saniye süren şaşkın bir sessizlikten sonra çıkrığı elinden düştü ve iki eliyle dizlerine vurarak:

"Ay!" diye bir çığlık attı. Sonra, elleri dizlerinde iki büklüm hayretler içinde - sanki iyice emin olmak istiyormuş gibi bana yeniden baktı ve gerçek bir yumuşaklılıkla:

"Geldi bizim turşucu!" dedi.

Koşup kucağına atıldım. Ama ninem, beni karşısında gördüğüne hâlâ inanamıyormuş gibi birden kaşlarını çattı, azarlayıcı gözlerle bana bakarken:

"Ama nereden geliyorsun, bre hayırsız?" dedi, "Nereden geliyorsun, he? Aydan mı? Yoksa Yahudi bakkalın bütün kükürtünü mü yedin ki yüzün böyle sapsarı? Seni bu hallere düşüren kadının canı çıksın! Ay, ne ayıp! Ay, ay, ay! Ne öyle kazık gibi dikiliyorsun, more? He, ne duruyorsun? Haydi çabuk, git su getir?

Ninem tutup her bir elime birer testi sıkıştırdı. Bir makina gibi testileri aldım, ama yerimden kımıldamadım.

Ninemin eşiğinden atlayan kim olursa olsun hiç kimsenin onun angaryalarından kurtulamayacağını biliyordum. Ama ne niyetle İstanbul'dan ayrıldığım ve ne hallerde yolculuk yaptığım düşünülürse, melekle güreşinde dedeme ne olduğunu sorup öğrenmek hakkımdı. Ninemin davranışları ve beni hoş geldinle karşılayacağı yerde işe koşması

karşısında orada, elimde testiler öylece durmuş bu meseleye nasıl değinirim diye düşünüp duruyordum. Ama ninem emirlerinin öyle geç yerine getirilmesine alışkın değildi:

"Ne duruyorsun öyle, bre **Şapşal**? He, ne duruyorsun öyle?" diye bağırdı, "Göbeğin düşer diye mi korkuyorsun? Ay, canın çıksın e mi! Bir de kolalı gömlek giymiş! Of! İşe yaramaz! Haylaz!..."

Böyle durumlarda ninem, hani, o kurulunca bir daha hiç durmadan son müzik noktasına kadar çalan âletlere benziyordu. Aralarındaki tek fark şuydu ki ninemin müziğini hiç kimse sonuna kadar dinlemek cesaretini gösteremezdi. Bu hoşgeldinden sonra ben hemen çeşmenin yolunu tuttum. Saygım kalkıp onun sözünü kesmeye elvermedi. Ben gittikten sonra ninemin çenesi kimbilir daha ne kadar zaman hiç durmadan çalıştı, çünkü döndüğümde hiç bir nedeni yokken daha çok alışkanlıktan yaptığı gibi hâlâ homurdanıyordu. Onun için, dolu testileri alıp elime boşlarını veriştirince, bu defa, onu yatıştırmak için hiç beklemeden ve daha da seve seve çeşmeye koştum. Az sonra dönüp geldiğimde onu, belki de bana verecek başka bir iş bulamadığından yatışmış olarak buldum ve saygıyla:

"Dedem nerede?" diye sordum.

Ninem bu defa başka bir makamdan okumaya başlayarak:

"Nerede olsun ya? Nerede olsun!" diye kükredi, "Beni bırakıp gitti! Haymana! Tembelaros!* Uyuşuk adam! O... o... o... Gitti o gidiş."

Ninem -diye düşündüm içimden- dedemin mezarından çıkıp sağlığından olduğu gibi sırtına yüklenen bütün işleri yapmasını ve akşamları yine mezanna dönmesini istiyor olmalı! Sonra, sanki kendi kendimle konuşuyormuşum gibi alçak bir sesle:

*Tembelaros: Tembelin tembeli

"Şimdi artık işi olmadığına göre zavallı dedem, acaba, ne yapıyor?" dedim.

Ninem daha tiz bir makamla:

"Ne yapsın, güneşleniyor!" diye atıldı, "Göbeğini ısıtıyor! Nankör! Haramofas!* Değersiz! O... o... o... Yine gitti o gidiş."

Acayip iş! diye düşündüm. Öbür dünyada bile adamı rahat bırakmıyor, ne yaptığını bilmek istiyor!

Ninemin, dedemin nerede, Cennet'in güneşinde mi, yoksa Cehennem'in ateşinde mi göbeğini ısıtmakta olduğunu da bileceğini düşünerek bu defa ürkekçe:

"Göbeğini nerede ısıtıyor, nine?" diye sordum. Ninem yeniden kızarak:

"Nah, **Bayır**da!" diye bağırdı, "Bayırın yukarısında. Bilmez misin aptalı? **Sürtük** ve kaba olduğunu onun? O yok mu o... o... o..."

Artık sözünü bitirmesini beklemedim. Tek söz söylemeden evden çıktım.

Bayır dedikleri yer dedemin evinin kuzeyinde ve bir zamanlar üzerinde o çevrenin akropolünü taşımış olan kayalık yüksek bir tepeydi. Şimdi, Pelasgilerden** kalma kalenin duvarlan üzerinde, çeşit çeşit renk ve biçimleriyle tablo güzelliğinde bir manzara teşkil eden Türk vali konağıyla Türk ileri gelenlerinin evleri bulunuyordu. Bu evler ve yapılar bir yandan tepenin güney yakasını kuzey ve doğu rüzgârlarına karşı korurken öbür yandan güneşin hür ışınlarını toplayıp yansıtıyor ve kış ortasında bile köyün sıcak bir sığınak olmasını sağlıyordu.

Ninemin evliya hikâyelerini dinlemekten bıkıp usanan dedem her fırsatta gizlice evden sıvışıp bu tepeye tırmanıyor ve bir kaç saat orada güneşte oturuyordu. Dedem bu yeri

* *Haramofas: Haram yiyici*

** *Pelasgi: Yunanistan'ın Yunanlılar gelmeden önceki halkı.*

seçmiş olmasının bir başka nedeni olarak da güneşin sıcaklığı yanı sıra aşağıda önünde uzanıp giden seyrine doyum olmaz manzarayı gösteriyordu.

Öyle de olsa dedemin, ninemin romatizmaları yüzünden tırmanıp kendisini gözetleyemeyeceğini bildiği için bu tepeye tırmandığı herkesin malûmuydu. Böylece, akropolün en yüksek yerine, yukarı koştum ve dedemi, başında sarığı, ayağında bembeyaz uzun donuyla her zamanki yerinde oturmuş güneşlenirken buldum (ninem onun **çuha şalvarını** bayram ve yaş günlerinin dışında giymesine izin vermiyordu). Dedem, büyük bir ustalıkla şimşir ağacından yapmasını bildiği ve maharetle parmaklarında oynattığı iki büyük şiş ile oturmuş -sanırım nineme- çorap örüyordu. Bir an için rüya gördüğümü sandım.

Ama hızlı adımlarım altında yamaçtan aşağı kayan taş ve toprakların sesiyle dikkati dağıldı. Gözlerini elindeki işinden kaldırıp bakınca beni gördü:

Yorğaki mı, pyan ağapas
*ki olimeris tin trağudas?**

Mübarek ihtiyar beni her zaman bu beyitle ve kollarını açarak karşılardı.

Bu artık rüya falan değildi. Hayâl de değildi. İçimden -dedeciğim meleği yere vurmuş ve işini görmüş!- diye düşündüm. Ne sevinç! Ne büyük mutluluk!...

Öpüşüp koklaşmalar bittikten ve gözyaşlarım dindikten sonra dedem:

"İstanbul'a mı gittin, ruhum?" dedi, "İstanbul'a mı gittin? Desene dünyayı gördün!"

"He, dede. Yüksek mi yüksek Yan kapısıyla Silivri'yi ve rüzgârla çalışan kanatlı değirmenlerini gördüm!" Dedem:

---

* *Yoryiciğim, kimi seviyorsun ve bütün gün onun türküsünü söylüyorsun?*

"Bırak onları!" dedi, "Ekmeğin güneşte piştiği ülkeden geçtin mi? Köpek kafalıları gördün mü?"

"Hayır, dede! Onları görmedim. Neredeymiş bu köpek kafalılar?"

"Nah, buradan biraz ötede, ekmeğin güneşte piştiği yerde."

Dedem "buradan biraz uzakta" derken, gezip gördükleri yerleri anlatırken coğrafyacıların yaptıkları gibi elleriyle havada işaretler çiziyordu. Dedem:

"Bunların belden yukarısı insan, belden aşağısı köpek. Başlarıyla konuşur, kıçlarıyla havlarlar. Belden yukarısıyla seni hoş karşılar, belden aşağısı ileyse seni yerler! Onun için, ruhum, iyi ki oraya gitmedin." Ben de:

"İyi ki gitmemişim!" dedim, "Yoksa beni yerlerdi ve **kayık**la İstanbul'a gidemezdim. Denizi de bir görseydin, dede! Üstüne kadar su dolu ve suda kayıklar. Hışşşş! Hışşşş! Pupa yelken geziyorlar!" Dedem yine:

"Bırak onları!" dedi, "Denizin göbeğinden geçtin ve **Hacı** ninenin **bakır**ları ovalarken yaptığı gibi fırıl fırıl dönen ve ortasında delik açılan yeri gördün mü?"

"Hayır, dede, görmedim!"

"Ah! Ruhum! O halde bir şey görmemişsin!"

"O dediğin yer nerde, dede?"

Dedem eliyle ufku, Aleksandros'un anası Fokia'nın* bulunduğu tarafı göstererek:

"Onu da görmemişsindir, gördün mü?" dedi.

"Yo, dede! Onu da görmedim!" Dedem:

"Ah, ruhum!" diyerek derin bir iç çekti, "Desene hiç bir şey görmemişsin! Hiç bir şey!"

"Ve nasıl bir şey bu Fokia, dede?"

Dedem, sanki Fokia karşısındaymış gibi, elleriyle onun vücudunu tarif ederek:

"Nah böyle," dedi, "Belden yukarısı dünya güzeli bir

* *Fokia: Fok balığı, ayı balığı*

kadın, belden aşağısı ise korkunç bir balık. Denizin dibinde oturur. Üzerinden geçen bir gemiden ürkünce hop! diye su yüzüne çıkar. Hap! diye de eliyle gemiyi tutup durdurur. Sonra da kaptana bağırır ve sorar: Aleksandros hâlâ yaşıyor ve hüküm sürüyor mu? Bunu üç kere sorar, ruhum ve kaptan da ona üç kere: Hâlâ yaşıyor ve hüküm sürüyor diye cevap verirse gemiyi yoluna bırakır. Ama kaptan: yaşamıyor derse onu batırıp boğar!"

Dedem nineme ördüğü çorabın içini dışına çevirip içindeki iplik kırıntılarını silkeledi ve gemilerin nasıl seyrettiklerini bana gösterdikten sonra ekledi:

"Görmediğin daha iyi, ruhum."

"Çok doğru, dede! Boğulsaydım İstanbul'a nasıl giderdim, desene? İstanbul'u bir görsen, ne büyük, dede. Çeşit çeşit insan dolu, hanumisalar, padişah kız..."

Sanki benim sözlerimin hiç önemi yokmuş gibi dedem yine:

"Bırak onları!" diye sözümü kesti, "Mermere kesilen insanların bulunduğu yeri gördün mü?"

"Yo, dede! Görmedim!"

"Aah, ruhum! Sen de hayatında hiç bir şey görmemişsin, hiç bir şey!"

"Ve neredeymiş o dediğin yer?"

Dedem hafızasını toparlamaya çalışan biri gibi:

"Orası bir ormanın derinliklerinde, bir mağaranın içindedir." dedi "Oraya girdin mi her yanda mermer kesilmiş insanlar görürsün. Çünkü o mağarada bir büyücü kadın vardır ve bu kadın oradan geçen bir adamı görüp aşık oldu mu onu baştan çıkarıp mağaraya çeker ve içeri giren adamı, bir daha elinden kaçırmamak için mermere çevirir. Sonra canı istedi mi, ölümsüzlük suyundan alır ve üç kere adamın üzerine serper. Bunun üzerine mermer yumuşar ve eskisinden çok daha yakışıklı bir adam olur. O zaman da büyücü kadın onunla oturup yer içer ve eğlenir. Eğlence bitince bir güzel adamın gözlerine bakar ve onu yeniden mermere çevirir. Onun için, ruhum, iyi ki o büyücü kadını da görmedin!"

Dedemin dünyayı gezip görmüş çok tecrübeli bir insan olduğundan hiç şüphem yoktu. Ama ne de olsa ben de, Kudüs'ten sonra en uzak yer olan İstanbul'dan yollara düşüp gelmiş biriydim. O kadar çok şey görmüştüm. Onun için de yanımda, ihtiyarın hayretini olmasa bile en azından bir kaç gün ilgisini çekecek bollukta hikâye malzemesi getirdiğini sanıyordum. Gelgelelim, onun böyle dudak bükercesine ve kurumla "bırak onları!" diyerek, sanki anlattıklarım onun için sıfırmış gibi, hikâyemin en heyecanlı yerinde sözlerimi keserek anlatmaya başladığı o hiç duymadığım kendi harika hikâyelerini dinledikçe dedemin bu dünya bilgisi karşısında utancımdan ezilip büzülüyor ve yeniden söze başlamak cesaretini kendimde bulamıyordum.

Dedemin tecrübesizliğim yüzünden beni mat ettiği düşünceleri arasında geçen uzun bir sessizlikten sonra gözlerimi yeniden ona çevirdim. Hayranlıkla ve biraz da onu pohpohlamak arzusuyla karışık bir ifadeyle:

"Hayatında çok seyahat yapmış olmalısın." dedim.

Dedem şaşırdı. Besbelli, böyle bir soruyu hiç beklemiyordu. Kendisine iftira edilmiş biri gibi bir kaç saniye yüzüme baktı. Sonra:

"Ben mi?" dedi, "Ben ki, seyahat etmek kim? Hacı ninene bak sen!"

Bu sözlerinde başlı başına bir hikâye gizliydi. Ama ben bunu sezmemişim gibi yapınca dedem alçak bir sesle anlatmaya başladı:

"Bir keresinde ninene -daha hacı değildi o zamanlar- dedim ki: Hemen şöyle bir Sarakinu'ya, panayıra* gideyim.

Bana: Git, vallahi git diyor. Burada sana ihtiyacım yok. Ne yapayım seni! Oturup da beni mi gözleyesin? (dedem burada sesini daha da kısarak: "dır dır dır! başlamasın mı!" dedi ve sonra sözlerine devam etti:) Ben de iyi öyleyse diyerek hazırlığa başladım, ruhum. Traş oldum, süslendim, atı eğerledim. Tam istavrozumu çıkarıp ata bineceğim nah seninki, yine göründü. (dedem yine, sanki dinleyen varmış gibi sesini kıstıktan sonra ninemi taklit ederek) "More, bu ne hal? Ne haltlar karıştırıyorsun, nereye gidiyorsun?" dedi bana, "He, nereye!" Ben diyorum ki: "Panayır'a, ruhum, Sarakinu'ya". "More, ineği bırakıp Panayır'a mı gidiyorsun? More, dır dır dır, panayırı düşünüyorsun da gebe ineği düşünmüyorsun? Haftasında, doğuracak, bilmiyor musun?"

Dedem yeniden eski halini alarak dedi ki:

"Onunla konuşmaya çalışıyorum, ama söz söylememe fırsat vermiyor ki. Baktım başa çıkamıyorum, o zaman: "Öyle olsun, ruhum" diyorum ona, "vazgeçtisa**" "Ama millet ne der? Hazırlandın, mum aldın, yağ ve günlük aldın! Atı nalladın, eğerledin. Ya at ne der? At yola çıkmak ister!"

Dedem anladın mı dercesine bana göz kırptı. Benden ses çıkmayıpca:

"Anlamıyor musun?" diye bağırdı sonunda, "Panayır **kavgas**ıydı bu. Tuttum onu, ruhum, ata bindirdim ve erkek kardeşiyle panayıra yolladım."

"Ya sen, dede?"

"Ben mi, ruhum, ben de ahırda ineğin doğurmasını bekledim."

Sanki bu talihsizliğinin suçlusu inekmiş gibi dedem:

"Doğurmadığı bir yana," diye ekledi, "Bu inek seyahatlerden **uğurumu** da kesti. Çünkü ondan sonra ne zaman

---

* *Panayır: Dini bayram, bayram, kermes.*

** *Vazgeçtisa: Vazgeçtim*

seyahate gitmeye karar verdiysem, her keresinde yoluma aksilikler çıktı!"

"Nasıl, dede?"

Dedem, bu talihsizliklerinin nedenini doğum yapması gecikmiş olan ineğe bağlamadan: "Eee! dedi," Orasını ben de bilmiyorum. Hacı ninen bir işe karıştı mı, gör artık sen, lâf anlatamazsın! Seni nasıl alteder, ruhum, nasıl istediğini yaptırır, görsen aklını kaçırırsın! Kaç kere seyahate çıkmaya hazırlandım ve her keresinde ya doğuracak biri çıktı, ya arı kovanına bir şey oldu, ya birisi hastalandı, ya da **misafir** geldi. Sanki ısmarlamışlar gibi, ruhum, tam da istavrozumu çıkarıp ata bineceğim sırada!

Bunca yıl evliliğimizde hep ben hazırlandım, ama seyahate giden o oldu! Redesto* işinde öyle. Silivri işinde öyle, Midiya**'işinde de öyle. Her zaman öyle. Bir seyahate niyetleniyordum, ruhum, ama bunu gizledim, kendime sakladım. Yıllarca arttırabildiğim parayı elimden geldiğinde bir köşeye koyup sakladım. Onbeş bin **kuruş**um birikince bir gün **keyfim** geldi ve nineni çağırdım. Ruhum, ona kararım karar diyorum: "Hrusi! Seyahate çıkmayı aklıma koydum. Doğuracak biri varmış ya da hastalanmış, yok bir şey istiyormuş dinlemem! Dikkat et, eve misafir falan da gelmesin, yoksa bacaklarını kırarım!"

Ve dedem, nineme karşı bu sözleri nasıl söyleyebildiğine kendisi de şaşınmış gibi bir tavır takındı, sonra bana:

"Onu görmeni isterdim," dedi, "Öyle bir korktu ki! Çıt çıkarmadı! Benim de istediğim buydu. Papaza haber salıyorum, geliyor ve günah çıkartıyorum. Nineni papazın yanına çağırıp bütün malımı onun üzerine yapıyorum. Köylüleri toplayıp hepsiyle helâlleşiyorum. Çünkü, ruhum, çıka-

* *Redesto: Tekirdağ*

** *Midiya: Nikomidia: İzmit?*

cağım yolculuk dünyanın en uzun yolculuğu ve ölmek var kalmak var!

Ertesi gün atımı alıyorum ve binmek üzere istavrozumu çıkarıyorum. Ninen beni görmek için kapıdan başını uzatmış duruyordu. Ona kızgındım. Baktı, baktı. Ortaya bir söz atsa ağzının payını vereceğim! Ninen bunu biliyordu. Ağzını açmadı. Benim de istediğim buydu. Ata binmeden istavrozumu çıkarırken ona: "Gel, Hrusi," dedim, "Ölmek var kalmak var, beni affet ve Allah da seni affetsin!" Bunları duyunca, ruhum, ninen ağlamaya başladı."

Dedem bu olayı o anda yeniden yaşıyormuş gibi duygulanmıştı. Eşinin bu büyük kederinin kendisinden ileri geldiğini göstermek çabası içinde ninemi taklit ederek yarı ağlamaklı:

"Eksik olaydı! Karşı çıkmasaydım!" dedi, "Ben talihsiz kadın! Zavallı, kısmetsiz kadın! Can yoldaşımı, evimin direğini kaybedeceğim! Efendim elimden gidecek!"

Ve bu şık ünvanlardan hâlâ şaşkın görünen dedem:

"İşte, ruhum," dedi, "Bunu hiç beklemiyordum. Kıyamet kopsa kızgınlığım geçmeyecek sanıyordum. Ama nineni, karımı öyle ağlarken görünce ciğerim parçalandı! Onu bırakıp da dünyanın öbür ucuna nasıl giderdim? Ona diyorum ki, ruhum: "Kudüs'e hacca gitmeye niyet ettim. Şimdi ne yaparım? Gitmezsem günaha girerim" "Sen niyetliysen ey evimin direği, karı koca değil miyiz? Ha sen gitmişsin ha ben, ne farkeder?"

Dedem sesinin tonunu değiştirerek:

"Ve gözlerinde yaşlar!" dedi, "Ne diyeyim, ruhum? Bindirdim onu ata ve erkek kardeşiyle Kudüs'e yolladım."

Tozunu silkmek istiyormuş gibi avuçlarını birbirine vuran dedem:

"O günden sonra da," dedi, "O günden sonra da bir daha

hiç seyahate kalkışmadım."

"Ama dünyayı ne zaman gezip gördün, dede, o yaptığın seyahatler? Sen ninemi almadan önce? Değil mi?"

Dedem örgü işini tekrar eline aldı. Dudaklarında acıklı bir gülümseme vardı. Gözlerini yere eğerek:

"Beni Hacı ninene vermelerinden önce," dedi, "Oğlan değildim."

"Ama ne diyorsun, dede, kız mıydın?"

Dedem o acıklı gülümsemesiyle:

"De ki kızdım, ruhum," dedi, "Çünkü ben öyle olduğumu sanıyordum, millet de öyle biliyordu."

Dedemin sözlerini duyunca bir acayip oldum. Elinde kadın işi vardı. O levent görünüşüne, özenle traş edilmiş yüzüne, çapkınca tımar etilmiş bıyığına ve bütün görünüşüne rağmen o anda bana dedemin bir kadınsı yanı varmış gibi geldi.

Dedem düşünceli düşünceli içini çekerek:

"Evet, evet, ruhum," dedi, "Sizler şimdi altın çağında yaşıyorsunuz, altın çağda! İstediğinizde istediğiniz ülkeye gidiyorsunuz. En azından, ruhum, kim olduğunuzu biliyorsunuz. Bizler kötü zamanda, sıkıntılı yıllarda yaşıyorduk. Analar ikonalar önünde diz çöküp Meryemana'ya yalvarıyorlardı, ruhum, ya bize kız çocuğu ver, yok, oğlan olacaksa daha karnımızdayken onun canını al diye yalvarıyorlardı."

"Neden, dede?"

Suratı asılan dedem:

"Çünkü," dedi, "İkide bir Yeniçeriler -uzun **kavuk**lu, kırmızı elbiseli iriyarı, korkunç Türklerdi bunlar- önlerinde **imam** arkalarında **cellât**larıyla, çıkıp geliyor, silâhlı olarak köyleri dolaşıyor ve en yakışıklı, en zeki Hıristiyan oğlanlarını toplayıp onları Türk yapıyorlardı."

"Neden, dede?" Dedem:

"Onları Yeniçeri yapmak için," dedi ve içini çekti, "Onlar da kendilerine benzesin ve büyüdüklerinde köylerine geri dönüp kendi ana babalarını öldürsün ve birlikte ayni sütü içtikleri kızkardeşlerini lekelesinler diye!"

Anathema tin ora
timbroti Aprilya
pu vyike to İzami
*ke mazokse pedya!**

Dedem bu dörtlüğü söyledikten sonra iç çekti ve gözlerinin yaşını silerek:

"O yüzden, ruhum," diye devam etti, "Ben doğunca adımı Yoryia koymuşlar. Yani o zamanlar Konstandinya, Thanasya ve Dimitro adını taşıyan erkek çocukları gibi, ruhum, bana da adı vermişler. Adımdan başka bana kız elbiseleri giydirdiler. Cesaretli bir kız olduğum halde, ruhum, yıllarca evden dışarı pek o kadar çıkmadım. On küsur yaşına geldiğimde babam -Allah onu affetsin- beni bir iskemleye oturttu, uzun örgülü saçlarımı kesti ve bana fustanella** giydirdikten sonra: "Buraya bak, Yoryia," dedi, "Bundan sonra senin adın Yoryis ve erkeksin artık".***

Bana bütün sözleri bu oldu ve sırtıma erkek elbiseleri geçirdi. Ertesi gün kemanlar utlar geldi ve beni kiliseye götürerek ninenle evlendirdiler."

"Nasıl olur, dede? O küçük yaşta mı?"

Dedem de ayni şaşkınlıkla:

** "Nizam çıkıp 1 Nisan'da çocukların toplandığı âna lânet olsun" Burada (n)izami herhalde "ferman" anlamına kullanılmış olmalı*

*** Fustanella: Evzon askerlerin giydiği pileli beyaz eteklik*

**** Konstandinya, Thanasya, Dimitro; Konstandinos, Thanasis ve Dimitris adlarının dişileridir: Bizdeki Hayri/Hayriye v.b. gibi.*

"Evet, ruhum," dedi, "Daha yeni elbiseni nasıl bağlayacağımı bilmezken bana idare edeyim diye karı verdiler!" Dedem kaşlarını çatarak: "Ama," dedi, "Olacağı varmış. Beni daha uzun zaman saklamaları mümkün değildi. **Fermanda** Yeniçerilerin yalnız daha evlenmemiş olanların almaları emrediliyordu. Böylece beni "dört başı mamur" evlendirdiler ve böylece, ruhum, beni Yeniçeri alacağına ninen aldı."

"Ve bu da demek ki hayatında hiç seyahat etmedin, dede! Evlenmeden önce de mi etmedin?"

Dedem bir kaç saniye ne cevap vereceğini bilemeden durakladı. Sonra utanç içinde yere bakarak:

"Ne diyeyim sana, ruhum," dedi, "Evlenmeden önce bir seyahat yaptım, ama ne dersin, o da yarım kaldı, bitiremedim..."

"Nasıl oldu bu, dede? Ne zaman?"

İhtiyar elindeki işi yere bıraktı ve gözlerini ufka çevirdi. Sessizce, önünde uzanıp giden manzarayı seyrediyor gibiydi. Gökyüzünde tek bir bulut yoktu. Güneş alçalmıştı. Bulunduğumuz yer yüksekti ve buradan bakılınca öni müze neredeyse uçsuz bucaksız, ama gözün kolaylıkla kavrayabileceği bir panorama seriliyordu.

Akropolün eteğinde, gözlerimizin hemen altında köyün öbek öbek evleri bulunuyordu. Avlularda sonbahar ürünlerini kilere taşıyan erkekler, kadınlar, çocuklar göze çarpıyordu. Köyün çevresinde yıkık dökük çitleri boyunca yapraklarını döken yaşlı ağaçlar ve mevsimin son sebzelerini arabalarına yüklemiş köylüler görünüyordu. Yakınlarda, artık boşalmış harman yerlerinde ateşe verilen kalıntıların dumanı yükseliyordu. Daha ötede, artık başakları sarı bir deniz gibi ağır ağır dalgalanmayan verimli buğday tarlaları büyük bir yarım ay gibi kıvrılıp yayılıyordu. Şimdi buralardaki son yeşillikleri de gönüllerince otlamış olan hayvan ve inek sürüleri uykulu uykulu köye dönüyorlardı. Ufka en

yakın noktada -yüksekçe bir deniz kıyısı gibi- üzümleri toplandıktan sonra terkedilmiş ve ıssızlığa bürünmüş bağlarla bu uçsuz bucaksız tablo tamamlanıyordu. Sonbaharın son parlak renkleri, arklarla suları tarlalara çevrilmiş ırmaklar, bu ırmakların kıyılarında birbirine karışmış evler ve ağaçlar, topraktan yapılmış huniler gibi orada burada yükselen Odrise tepeleri sadece köy hayatının alışılmış monotonluğunu kırmakla kalmıyor, ama bu göz alabildiğine uzanan müstesna tabloya mucizevi bir bütünlük ve renklilik veriyordu.

Yine de -hâlâ hatırlıyorum- bu son derece hoş manzara karşısında içimde bir huzursuzluk, bir hüzün hissediyordum. Sanki, bir zamanlar bu topraklarda çiçek açan hayat şimdi yavaş ama kararlı bir şekilde tabiatın derinliklerine çekiliyordu ve yüzünde arda kalan ışıltı, ölmek üzere olanın dudaklarındaki son tebessümden başka bir şey değildi.

Sessiz ve dalgın bir halde bir süre bu manzarayı seyreden dedem bakışlarını uzakta, ufkun derinliğindeki topraktan hunilere çevirdi ve parmağıyla göstererek:

"Şu tepeyi görüyor musun, ruhum?" dedi.

"Hangisi, dede?"

"Nah, içlerinde en yüksek olanı, yeryüzünün bittiği noktaymış gibi görünen yerde."

"Görüyorum. Başı göklere değiyor, dede."

Dedem cevabımdan memnun:

"Hay yaşa!" dedi, "Sanki gökyüzünü taşıyor, değil mi?"

"Evet, dede! Orada yeryüzü bitiyor, gökyüzü başlıyor."

İhtiyar bu defa daha da memnun:

"Hay yaşa!" diye bağırdı. Sonra bakışlarında gurur okunan gözlerini bana dikti: "Tâ oraya seyahat ettim."

Bu sözleri öylesine böbürlenici bir havayla söylemişti

ki dedemin gökyüzünü mü yoksa gökyüzünü taşır gibi görünen tepeyi mi kastettiğini hemen anlamakta güçlük çektim.

Dedem devam etti:

"O tepe bizim pencereden görünür. Çocukluğumdan beri onu görür **merak** eder ve kısmet olsa da doruğuna çıksam, gökyüzüne girsem derdim. Gel gör ki kız çocuğuydum! Nasıl sokağa çıkardım? Babam saçlarımı kesip erkek elbisesi giydirerek beni birden oğlan yapınca ben ipimi koparır koparmaz avluya çıktım. Aklım fikrim seyahatteydi, sadece seyahatte."

Dedem hafızasını zorluyormuş gibi kısa bir süre sustuktan sonra:

"Kümesin dışında," dedi, "kuşların tünemesi için yapılmış üzerine çaprazlama tahtalar çakılı bir direk vardı. Ona göz koydum. Onu merdiven gibi gökyüzünün camına dayar, yukarı çıkarım diye geçirdim içimden, bir delik açarak içine girerim! Öylece, ruhum, o direği omzuma vuruyorum ve gören olursa görsün! diyerek avludan çıkıyor, sağa dönüyorum ve- yol! Beni gören Sirmas'ın kızı Yoryia olduğumu nereden bilecek! O anda sanki yeni doğmuş gibi oldum. Ninen Hrusi bile beni erkek elbisesiyle görünce taşa tutup önüne kattı. Benim kim olduğumu anladığından değil. Ama, baştan beri oğlanları böyle kovalardı hep. Ben yola düştüm. Bahçelere giriyorum, tarlalara çıkıyorum. Nehri geçiyorum. Gözlerim o tepeye dikilmiş ve yürü. Bir mil gidiyorum, iki mil gidiyorum. Ama ne sandın, ruhum? Ben ilerledikçe tepe uzaklaşıyor. Ya gökyüzü, ben yaklaştıkça daha da yükseliyor! Ah, ruhum, dizlerimde derman kalmadı. Çok daha önceden yorulmuştum, ama farkında değildim. Bunu ancak, tepeyi bulacağımı hesapladığım yerde gökyüzünü ondan çok daha uzak olduğunu görünce anladım. O zaman **hevesim** kaçtı. Baktım ki yorgunum, karnım aç ve taşıdığım direk kurşun gibi ağır, üstelik hava karan-

yor -ne yaparsın, ruhum- işte o zaman seyahatimi yarıda kesip geri döndüm! Çünkü her şey bir yana, babamı düşünüp duruyordum. O var ya -Allah affetsin- Hacı ninene benzemezdi."

"Nasıl, dede?"

İhtiyar anlamlı anlamlı gülümseyerek:

"Hmm!" dedi, "Ninen yok mu, havlar ama ısırmaz. Babamsa havlamaz, ama ısırırdı. Onun için, ruhum, geri döndüm." İhtiyar düşünceli, ekledi: "Hayatımın tek yolculuğuydu bu ve o da yarım kaldı!"

Bunun üzerine ben büyük şaşkınlıkla:

"Ya o bildiğin şeyler?" diye sordum, "Ekmeğin güneşte pişirildiği yere ne zaman gittin, köpek kafalıları ne zaman gördün, dede?" Dedem:

"Oh!" dedi, "Oraya hiç gitmedim, ruhum, bana örgü örmesini öğretirken ninem anlattı."

"Ya, denizin göbeğinde ortaya çıkarak gemileri tutan ve kral Aleksandros'u soran Fokia? Onu da mı görmedin?"

"Hayır, ruhum! Onu da ninem anlattı."

"Ya o, insanları mermere çeviren büyücünün yaşadığı mağara? Oraya da mı gitmedin?"

"Hayır, ruhum! Onu da ninem anlattı, ninem."

Dedemin her verdiği cevapla artan hayâl kırıklığım anlatılacak gibi değildi. Demek ki dedemin seyahatleri ile ilgili düşüncelerimin, dünya bilgisi ve tecrübeleri yüzünden ona duyduğum hayranlık ve güvenin kaynağı zavallının kendisini kız sandığı günlerde ninesinden duyduğu ve çocuksu bir saflıkla inandığı masallarmış! Kalbimi bir ümitsizlik ve kızgınlık kaplayıverdi.

"Öyleyse, o padişah kızlarını da kendi gözlerinle görmedin, dede? Onlarla yiyip içip sohbet etmedin?"

"Hangi padişah kızları, yavrum?"

"Nah! Hani, terzi çıraklarına âşık olup yatağa düşen ve babaları başı taçlı padişahı kendisine yollayıp damatlığa istetenler? Bana anlatırdın, hatırlamıyor musun? Altın saçlı peri kızını, şarkı söyleyen, gülüp oynayan ve iğnesiz iplik-

siz gelinlikler diken o beyazlar giyinmiş peri kızlarını da mı hatırlamıyorsun?" Dedem kederli:

"Ah, ruhum!" dedi, "Onları da bana dantel örmesini, dikiş dikmesini öğretirken ninemden duydum! Ama sanırım, o da bunları kendi gözleriyle görmemişti, ruhum!"

Böylece içimdeki en son ümit de sönmüş oldu!... Demek ki Valide Sultan'ın hareminde duvardaki döner dolabın arkasında beni padişah kızı falan beklememişti! Bana o mis kokulu tatlıları veren de o değil, kimbilir, hangi paçavra, buruşuk suratlı, kalın dudaklı yaşlı araptı! Çırak arkadaşlarım haklıydılar!

Ama, yani, günün birinde kolumda bir padişah kızı köye döneceğim ümidiyle çektiğim bütün o sıkıntı ve işkenceler boşuna mıydı? Öyle olsun, dede! Ben de bir gün senin gibi çorap örmeye başlarsam hiç şaşma!

Benim İstanbul'a giderek boş yere sıkıntılar çekmeme sebep olduğu için suçlu gördüğüm dedeme bu düşüncemi söylemeye hazırlanıyordum. Ama gözlerimi kaldırıp da onun, hâlâ, bir zamanlar doruğuna tırmanıp gökyüzüne çıkmayı kurduğu tepeyi rüyalı bakışlarla seyretmekte olduğunu görünce esrarengiz bir güç sözlerimi boğazıma düğümledi.

Batıda güneş daha da alçalmıştı. İnsanlar ve hayvanlar yavaş yavaş ve ağır ağır köyün içlerine doğru çekiliyorlardı. Manzara gözüme şimdi daha melankolik, daha da hüzün verici görünüyordu. Bu manzaranın çizgileriyle dedemin, güneşin son ışıklarıyla aydınlanan solgun yüzündeki çizgiler arasında nasıl da bir benzerlik, bir yakın akrabalık vardı!...

Zavallı dedeciğim! diye geçirdim içimden, benim yardımım olmadan güreşip meleği yendi, ama öylesine bitkin düşmüş ve tükenmiş ki bu haliyle şöyle bir ayağı kayıp düşse onu kimse kurtaramaz. İhtiyar birden:

"Hava serinledi, ruhum," dedi, "Kalk, gidelim."

Sessizce elini tuttum ve elimden geldiğince desteklemeye çalışarak onu evine götürdüm.

MARENOSTRUM

"Bu kez size Trakyalı bir yazarı sunuyoruz. Rumlarla Türklerin ortak yaşam günlerinden izlenimler veren bir yazar Vizyinos. Aynı zamanda son Osmanlı döneminin alt-üst oluşunun insan özeline yansımaları, yer yer 1870'ler İstanbul'undan izlenimleri de bu öykülerde yakalamak mümkün.

Çağdaş Yunan edebiyatının kurucuları arasında yeralan Vizyinos, yaptığı psikolojik çözümlemeler ve hümanist yaklaşımı ile öne çıkıyor. Aynı zamanda başarılı bir doğa tasvircisi olan Vizyinos, doğa-insan ilişkisini ustalıkla aktarırken, köylü dünyasının kaderci ve gerçeküstücü özelliklerini de başarıyla veriyor."

Türkçesi: Osman Bl[illegible]

